

THE PALIVERSE PROJECT

Το σύμπαν της σοφίας του Βούδα

Σχόλια (Aṭṭhakathā)

Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια (Sutta Piṭaka -
Aṭṭhakathā)

5. Η συλλογή των μικρών κειμένων (5. Khuddaka Nikāya -
Aṭṭhakathā)

13. Σχόλια για τον κανόνα της συμπεριφοράς (13. Cariyāpiṭaka-
aṭṭhakathā)

1. Το κεφάλαιο για τον Ακίττι (1. Akittivaggo)

PaliVerse

5. Η συλλογή των μικρών κειμένων

13. Σχόλια για τον κανόνα της συμπεριφοράς

Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

Khuddakanikāye

Cariyāpiṭaka-aṭṭhakathā

Ganthārambhakathā

Cariyā sabbalokassa, hitā yassa mahesino;
Acinteyyānubhāvaṃ taṃ, vande lokagganāyakaṃ.

Vijjācaraṇasampannā, yena nīyanti lokato;
Vande tamuttamaṃ dhammaṃ, sammāsambuddhapūjitaṃ.

Sīlādiguṇasampanno, t̥hito maggaphalesu yo;
Vande ariyasaṅghaṃ taṃ, puññakkhettaṃ anuttaraṃ.

Vandanājanitaṃ puññaṃ, iti yaṃ ratanattaye;
Hatantarāyo sabbattha, hutvāhaṃ tassa tejasā.

Imasmiṃ bhaddakappasmiṃ, sambhatā yā sudukkarā;
Ukkaṃsapāramippattā, dānapāramitādayo.

Tāsaṃ sambodhicariyānaṃ, ānubhāvavibhāvanaṃ;
Sakkesu nigrodhārāme, vasantena mahesinā.

Yaṃ dhammasenāpatino, sabbasāvakaketuno;
Lokanāthena cariyā-piṭakaṃ nāma desitaṃ.

Yaṃ khuddakanikāyasmiṃ, saṅgāyiṃsu mahesayo;
Dhammasaṅgāhakā satthu, hetusampattidīpanaṃ.

Tassa sambodhisambhāra-vibhāganayayogato;
Kiñcāpi dukkarā kātuṃ, atthasaṃvaṇṇanā mayā.

Saha saṃvaṇṇanaṃ yasmā, dharate satthu sāsanaṃ;
Pubbācariyasīhānaṃ, tiṭṭhateva vinicchayo.

Tasmā taṃ avalambitvā, ogāhitvā ca sabbaso;
Jātakānupanissāya, porāṇaṭṭhakathānayaṃ.

Nissitaṃ vācanāmaggaṃ, suvisuddhamanākulaṃ;
Mahāvihāravāsīnaṃ, nipuṇatthavinicchayaṃ.

Nītaneyyatthabhedā ca, pāramī paridīpayāṃ;

Karissāmi taṃ cariyā-piṭakassatthavaṇṇanaṃ.

Iti ākaṅkhamānassa, saddhammassa ciraṭṭhitim;
Vibhajantassa tassatthaṃ, nisāmayatha sādhavoti.

Tattha cariyāpiṭakanti kenaṭṭhena cariyāpiṭakaṃ? Atītāsu jātīsu satthu cariyānubhāvappakāsīnī pariyattīti katvā, pariyattiattho hi ayaṃ piṭakasaddo, “mā piṭakasampadānenā”tiādīsu viya. Atha vā yasmā sā pariyatti tasseva satthu purimajātīsu cariyānaṃ ānubhāvappakāsanena bhājanabhūtā, tasmāpi “cariyāpiṭaka”nti vuccati, bhājanatthopi hi piṭakasaddo niddiṭṭho “atha puriso āgaccheyya, kudālapīṭakaṃ ādāyā”tiādīsu viya. Taṃ panetaṃ cariyāpiṭakaṃ vinayapiṭakaṃ, suttantapiṭakaṃ, abhidhammapiṭakanti tīsu piṭakesu suttantapiṭakapariyāpannaṃ. Dīghanikāyo, majjhimanikāyo, saṃyuttanikāyo, aṅguttaranikāyo, khuddakanikāyoti pañcasu nikāyesu khuddakanikāyapariyāpannaṃ. Suttaṃ, geyyaṃ, veyyākaraṇaṃ, gāthā, udānaṃ, itivuttakaṃ, jātakaṃ, abbhutadhammaṃ, vedallanti navasu sāsanaṅgesu gāthasaṅgahaṃ.

“Dvāsīti buddhato gaṇhiṃ, dvesahassāni bhikkhuto;
Caturāsīti saḥassāni, ye me dhammā pavattino”ti. -

Evaṃ dhammabhaṇḍāgārikena paṭiññātesu caturāsītiyā dhammakkhandaḥsaḥsasesu katipayadhammakkhandaṅgahaṃ. Vaggato akittivaggo, hatthināgavaggo, yudhañjayavaggoti vaggattayasaṅgahaṃ. Cariyato akittivagge dasa, hatthināgavagge dasa, yudhañjayavagge pañcadasāti pañcatimsacariyāsaṅgahaṃ. Tīsu vaggasu akittivaggo ādi, cariyāsu akitticariyā. Tassāpi -

“Kappe ca sataḥsaḥsa, caturo ca asaṅkhiye;
Etthantare yaṃ caritaṃ, sabbaṃ taṃ bodhipācana”nti. -

Ayaṃ gāthā ādi. Tassa ito pabhuti anukkamena atthasaṃvaṇṇanā hoti.

Ganthārambhakathā niṭṭhitā.

Nidānakathā

Sā panāyaṃ atthasaṃvaṇṇanā yasmā dūrenidānaṃ, avidūrenidānaṃ, santikenidānanti imāni tīṇi nidānāni dassetvā vuccamānā suṇantehi samudāgamato paṭṭhāya suṭṭhu viññātā nāma hoti. Tasmā tesāṃ nidānānaṃ ayaṃ vibhāgo veditabbo.

Dīpaṅkaradasabalassa pādamūlasmiñhi katābhinihārassa mahābodhisattassa yāva tusitabhavane nibbatti, tāva pavatto kathāmaggo dūrenidānaṃ nāma. Tusitabhavanato paṭṭhāya yāva bodhimaṇḍe sabbaññutaññāṇappatti, tāva pavatto kathāmaggo avidūrenidānaṃ nāma. Mahābodhimaṇḍato pana paṭṭhāya yāva paccuppannavatthu, tāva pavatto kathāmaggo santikenidānaṃ nāma. Imesu tīsu nidānesu yasmā dūrenidānaavidūrenidānāni sabbasādhāraṇāni, tasmā tāni jātaḥkaṭṭhakathāyaṃ vitthāritanayeneva vitthārato veditabbāni. Santikenidāne pana atthi visesoti tiṇṇampi nidānānaṃ ayamādito paṭṭhāya saṅkhepakathā.

Dīpaṅkarassa bhagavato pādamūle katābhinihāro bodhisattabhūto lokanātho attano abhinihārānurūpaṃ samattiṃsapāramiyo pūretvā, sabbaññutaññāṇasambhāraṃ matthakaṃ pāpetvā, tusitabhavane nibbato buddhabhāvāya uppattikālaṃ

āgamayamāno, tattha yāvatāyukaṃ t̥hatvā tato cuto sakyarājakule paṭisandhiṃ gahetvā anantena parihārena mahantena sirisobhaggena vaḍḍhamāno anukkamena yobbanam patvā ekūnatimse vayasmiṃ katamahābhikkhamano, chabbassāni mahāpadhānam padahitvā, vesākhapuṇṇamāyam bodhirukkhamūle nisinno sūriye anatthaṅgamiteyeva mārabalam vidhamitvā purimayāme pubbenivāsam anussaritvā, majjhimayāme dibbacakkhum visodhetvā, pacchimayāme diyaḍḍhakilesasahassam khepetvā, anuttaram sammāsambodhimabhisambujjhi.

Tato tattheva sattasattāhe vītināmetvā, āsālhipuṇṇamāyam bārāṇasim gantvā isipatane migadāye aññāsikoṇḍaññappamukhā aṭṭhārasa brahmakoṭiyo dhammāmatam pāyento, dhammacakkaṃ pavattetvā, yasādiḷe veneyye arahatte patiṭṭhāpetvā, te sabbeva saṭṭhi arahante lokānuggahāya vissajjetvā, uruvelam gacchanto kappāsikavanasaṇḍe tiṃsa bhaddavaggiye sotāpattiphalādīsū patiṭṭhāpetvā, uruvelam gantvā aḍḍhuḍḍhāni pāṭihāriyasahassāni dassetvā uruvelakassapādayo saḥassajaṭilaparivāre tebhātikajaṭile vinetvā, tehi parivuto rājagahanagarūpacāre laṭṭhivanuyyāne nisinno bimbisārappamukhe dvādasanahute brāhmaṇagahapatike sāsane otāretvā, magadharājena kārīte veḷuvanavihāre viharati.

Athevaṃ bhagavati veḷuvane viharante sārīputtamoggallānesu aggasāvakaṭṭhāne t̥hapitesu sāvakasannipāte jāte, suddhodanamahārājā “putto kira me chabbassāni dukkarakārikam caritvā paramābhisambodhiṃ patvā pavattitavaradhammacakko rājagaham nissāya veḷuvane viharatī”ti sutvā dasapurisasahassaparivāre, anukkamena dasa amacce pesesi “puttam me idhānetvā dassethā”ti. Tesu rājagaham gantvā satthu dhammadesanāya arahatte patiṭṭhitesu kāḷudāyittherena rañño adhippāye ārocite bhagavā vīsatisahassakhīṇāsavaparivuto rājagahato nikkhamitvā saṭṭhiyojanam kapilavatthum dvīhi māsehi sampāpuṇi. Sakyarājāno “amhākaṃ ñātiseṭṭham passissāmā”ti sannipatitvā nigrodhārāmaṃ bhagavato ca bhikkhusaṅghassa ca vasanayoggaṃ kāretvā, gandhapupphādihatthā paccuggamanam katvā, satthāram nigrodhārāmaṃ pavesesum. Tatra bhagavā vīsatisahassakhīṇāsavaparivuto paññattavarabuddhāsane nisīdi. Sākiyā mānatthaddhā satthu paṇipātam nākaṃsu. Bhagavā tesam ajjhāsayaṃ oloketvā mānam bhañjitvā te dhammadesanāya bhājane kātuṃ abhiññāpādakaṃ catutthajjhānam samāpajjitvā vuṭṭhāya ākāsam abbhuggantvā tesam sīse pādapaṃsum okiramāno viya, kaṇḍambarukkhamūle katapāṭihāriyasadisam yamakapāṭihāriyam akāsi. Rājā tam acchariyam disvā “ayaṃ loke aggapuggalo”ti vandī. Rañña pana vandite te t̥hātuṃ nāma na sakkonti, sabbe pi sākiyā vandimsu.

Tadā kira bhagavā yamakapāṭihāriyam karonto lokavivaraṇapāṭihāriyampi akāsi - yasmim vattamāne manussā manussaloke yathāṭṭhitā yathānisinnāva cātumahārājikato paṭṭhāya yāva akaniṭṭhabhavanā sabbe deve tattha tattha attano bhavane kīḷante dibbānubhāvena jotante mahatiṃ dibbasampattiṃ anubhavante santāni samāpattisukhāni anubhavante aññamaññaṃ dhammaṃ sākacchante ca buddhānubhāvena attano maṃsacakkhunāva passantī. Tathā heṭṭhāpathaviyam aṭṭhasu mahānirayesu, soḷasasu ca ussanānirayesu, lokantaniraye cāti tattha tattha mahādukkham anubhavamāne satte passantī. Dasasahasilokadhātuyam devā mahaccadevānubhāvena tathāgataṃ upasaṅkamitvā acchariyabbhutacittajātā pañjalikā namassamānā payirupāsanti, buddhaguṇapaṭisaṃyuttā gāthāyo udāharantā thomenti apphoṭenti hasanti pītisomanassaṃ pavedenti. Yam sandhāya vuttam -

“Bhumma mahārājikā tāvatimsā, yāma ca devā tusitā ca nimmitā;
Paranimmitā yepi ca brahmakāyikā, ānanditā vipulamakamsu ghosa”nti.

Tadā hi dasabalo “atulaṃ attano buddhabalaṃ dassessāmi”ti mahākaruṇāya
samussāhito ākāse dasasahassacakkavālasamāgame caṅkamaṃ māpetvā,
dvādasayojanavittthate sabbaratanamaye caṅkame t̥hito yathāvuttaṃ
devamanussanayanavihaṅgānaṃ ekanipātabhūtamacchariyaṃ anaññasādhāraṇaṃ
buddhānaṃ samādhiñāṇānubhāvadīpanaṃ pāṭihāriyaṃ dassetvā, puna tasmim
caṅkame caṅkamanto veneyyānaṃ ajjhāsayanurūpaṃ acinteyyānubhāvāya
anopamāya buddhalīlāya dhammaṃ desesi. Tena vuttaṃ -

“Na hete jānanti sadevamānusa, buddho ayaṃ kīdisako naruttamo;
Iddhibalaṃ paññābalañca kīdisaṃ, buddhabalaṃ lokahitassa kīdisaṃ.

“Na hete jānanti sadevamānusa, buddho ayaṃ edisako naruttamo;
Iddhibalaṃ paññābalañca edisaṃ, buddhabalaṃ lokahitassa edisaṃ.

“Handāhaṃ dassayissāmi, buddhabalamanuttaraṃ;
Caṅkamaṃ māpayissāmi, nabhe ratanamaṇḍita”nti.

Evam tathāgate attano buddhānubhāvadīpanaṃ pāṭihāriyaṃ dassetvā dhammaṃ
desente āyasmā dhammasenāpati sārīputto rājagahe gijjhakūṭapabbate t̥hito
dibbacakkhunā passitvā, tena buddhānubhāvasandassanena
acchariyabbhutacittajāto “handāhaṃ bhiyyosomattāya buddhānubhāvaṃ lokassa
pākaṭaṃ karissāmi”ti sañjātaparivitakko attano parivārabhūtānaṃ pañcannaṃ
bhikkhusatānaṃ tamatthaṃ ārocetvā iddhiyā ākāse tāvadeva āgantvā saparivāro
bhagavantaṃ upasaṅkamitvā pañcapatit̥thitena vanditvā
dasanakhasamodhānasamujjalamañjaliṃ sirasi paggayha tathāgatassa
mahābhinihāraṃ pāramiparipūraṇaṃ pucchi. Bhagavā taṃ kāyasakkiṃ katvā
tattha sannipatitamanussānañceva dasasahassacakkavāḷadevabrahmānañca attano
buddhānubhāvaṃ paridīpayanto buddhavaṃsaṃ desesi. Tena vuttaṃ -

“Sārīputto mahāpañño, samādhijjhānakovido;
Paññāya pāramippatto, pucchatī lokanāyakaṃ.

“Kīdiso te mahāvīra, abhinīhāro naruttama;
Kamhi kāle tayā dhīra, patthitā bodhimuttamā.

“Dānaṃ sīlañca nekkhammaṃ, paññā vīriyañca kīdisaṃ;
Khanti saccamadhiṭṭhānaṃ, mettupekkhā ca kīdisā.

“Dasa pāramī tayā dhīra, kīdisī lokanāyaka;
Kathaṃ upapāramī puṇṇā, paramatthapāramī kathaṃ.

“Tassa puṭṭho viyākāsi, karavīkamadhuragiro;
Nibbāpayanto hadayaṃ, hāsayinganto sadevaka”nti.

Evam bhagavatā buddhavaṃse desite āyasmā dhammasenāpati “aho buddhānaṃ
hetusampadā, aho samudāgamasampatti, aho mahābhinihārasamijjhanā, dukkaraṃ
vata bhagavatā kataṃ ettakaṃ kālaṃ evaṃ pāramiyo pūrentena, evaṃvidhassa

bodhisambhārasambharaṇassa anucchavikameva cetam phalam, yadidaṃ sabbaññutā balesu ca vasībhāvo evaṃmahiddhikatā evaṃmahānubhāvatā”ti buddhaguṇārammaṇam ñāṇam pesesi. So anaññasādhāraṇam bhagavato sīlam samādhi paññā vimutti vimuttiñāṇadassanaṃ hiriottappaṃ saddhāvīriyaṃ satisampajaññaṃ sīlavisuddhi diṭṭhivisuddhi samathavipassanā tīṇi kusalamūlāni tīṇi sucaritāni tayo sammāvitakkā tisso anavajjasaññāyo tisso dhātuyo cattāro satipaṭṭhānā cattāro sammappadhānā cattāro iddhipādā cattāro ariyamaggā cattāri ariyaphalāni catasso paṭisambhidā catuyoniparicchedakañāṇāni cattāro ariyavaṃsā cattāri vesārajjañāṇāni pañca padhāniyaṅgāni pañcaṅgiko sammāsamādhi pañcindriyāni pañca balāni pañca nissaraṇiyā dhātuyo pañca vimuttāyatanañāṇāni pañca vimutti-paripācanīyā dhammā cha sāraṇiyā dhammā cha anussatiṭṭhānāni cha gāravā cha nissaraṇiyā dhātuyo cha satatavihārā cha anuttariyāni cha nibbedhabhāgiyā saññā cha abhiññā cha asādhāraṇañāṇāni satta aparihāniyā dhammā satta ariyadhammāni satta bojjhaṅgā satta sappurisa-dhammā satta niddasavathūni satta saññā satta dakkhiṇeyyapuggaladesanā satta khīṇāsavabaladesanā aṭṭha paññāpaṭilābhahetudesanā aṭṭha sammattāni aṭṭha lokadhammātikkaṃ aṭṭha ārambhavatthūni aṭṭha akkhaṇadesanā aṭṭha mahāpurisavitakkā aṭṭha abhibhāyatanadesanā aṭṭha vimokkhā nava yonisomanasikāramūlakā dhammā nava pārisuddhipadhāniyaṅgāni nava sattāvāsadesanā nava āghātaṭṭhāvinayā nava paññā nava nānattadesanā nava anupubbavihārā dasa nāthakaraṇā dhammā dasa kasiṇāyatanāni dasa kusalakamma-pathā dasa sammattāni dasa ariyavāsā dasa asekkhā dhammā dasa ratanāni dasa tathāgatabalāni ekādasa mettānisamsā dvādasa dhammacakkā-kārā terasa dhutaṅgaguṇā cuddasa buddhañāṇāni pañcadasa vimutti-paripācanīyā dhammā soḷasavidhā ānāpānassatī soḷasa aparāmpariyā dhammā aṭṭhārasa buddhadhammā ekūnavīsati paccavekkhaṇañāṇāni catucattālīsa ñāṇavatthūni paññāsa udayabbayañāṇāni paropaññāsa kusala-dhammā satta-sattati ñāṇavatthūni catuvīsati koṭṭisatasahassasamāpattisañcāritamahāvajirañāṇam anantanayasamanta-paṭṭhānapavicaya-paccavekkhaṇadesanāñāṇāni tathā anantāsu lokadhātūsu anantānam sattānam āsayādivibhāvanañāṇāni cāti evamādi-ke acinteyyānubhāve buddhaguṇe dhammanvayato anugacchanto anussaranto neva antaṃ, na pamāṇaṃ passi. Thero hi attanopi nāma guṇānaṃ antaṃ vā pamāṇaṃ vā āvajjento na passati, so bhagavato guṇānaṃ pamāṇaṃ kiṃ passissati? Yassa yassa hi paññā mahatī ñāṇaṃ visadaṃ, so so buddhaguṇe mahantato saddahati, iti thero bhagavato guṇānaṃ pamāṇaṃ vā paricchedaṃ vā apassanto “mādisassa nāma sāvaka-pāramiñāṇe tṭhitassa buddhaguṇā ñāṇena paricchindituṃ na sakkā, pageva itaresaṃ. Aho acinteyyā aparimeyyabhedā mahānubhāvā sabbaññuguṇā, kevalaṃ panete ekassa buddhañāṇasseva sabbaso gocarā, nāññesaṃ. Kathetuṃ pana sammāsambuddhehi vitthārato na sakkāyevā”ti niṭṭhamagamāsi. Vuttañhetuṃ -

“Buddhopi buddhassa bhaṇeyya vaṇṇaṃ, kappampi ce aññamabhāsamāno; Khīyetha kappo ciradīghamantare, vaṇṇo na khīyetha tathāgatassā”ti.

Evaṃ buddhānaṃ guṇamahantataṃ nissāya uppannabalavapītisomanasso puna cintesi - “evarūpānaṃ nāma buddhaguṇānaṃ hetubhūtā buddhakārakā dhammā pāramiyo aho mahānubhāvā. Katamāsu nu kho jātisu pāramitā paripācitā, kathaṃ vā paripākaṃ gatā, handāhaṃ imamatthaṃ pucchanto evampi samudāgamato paṭṭhāya buddhānubhāvaṃ imassa sadevakassa lokassa pākaṭataraṃ karissāmī”ti. So evaṃ

cintetvā bhagavantam imaṃ pañhaṃ apucchi - “katamāsu nu kho, bhante, jātisu ime buddhakārakā dhammā paripācitā, kathaṃ vā paripākaṃ gatā”ti? Athassa bhagavā tasmim ratanacaṅkame tisandhipallaṅkaṃ ābhujitvā yugandharapabbate bālasūriyo viya virocamāno nisinno “sāriputta, mayhaṃ buddhakārakā dhammā samādānato paṭṭhāya niranantaṃ sakkaccakāritāya vīriyūpatthambhena ca sabbesu kappesu bhavato bhavaṃ jātito jātīm paripaccantāyeva ahesuṃ, imasmim pana bhaddakappe imāsu jātisu te paripakkā jātā”ti dassento “kappe ca satasahassee”tiādinā cariyāpiṭakaṃ buddhāpadāniyanti dutiyābhiddhānaṃ dhammapariyāyaṃ abhāsi. Apare pana “ratanacaṅkame caṅkamanto devātidevo devabrahmādīhi pūjyamāno nigrodhārāme otarivā vīsatisahassakhīṇāsavaparivuto paññattavarabuddhāsane nisinno bhagavā vuttanayeneva āyasmatā sāriputtena pucchito cariyāpiṭakaṃ desesī”ti vadanti. Ettāvatā dūrenidānaavidūrenidānāni saṅkhepato dassetvā cariyāpiṭakassa santikenidānaṃ vitthārato niddiṭṭhanti veditabbaṃ. Dūrenidānaṃ pana asaṅkhyeyyavibhāvanāyaṃ āvi bhavissatīti.

1. Idāni “kappe ca satasahassee”tiādinayappavattāya cariyāpiṭakapāḷiyā atthasaṃvaṇṇanā hoti. Tatrāyaṃ kappa-saddo saupasaggo anupasaggo ca vitakkavidhānapaṭibhāgapaññattikālaparamāyusamaṇavohārasamantabhāvābhisaddaṇa-chedanavinīyogavinayakiriyālesantarakappataṇhādīṭṭhīsaṅkhyeyyakappamahākappā dīsu dissati. Tathā hesa “nekkhammasaṅkappo abyāpādasāṅkappo”tiādīsu vitakke āgato. “Cīvare vikappaṃ āpajjeyyā”tiādīsu vidhāne, adhikavidhānaṃ āpajjeyyāti attho. “Satthukappena vata kira, bho, sāvakena saddhim mantayamānā na jānimhā”tiādīsu paṭibhāge. Satthusadisenaṭi ayañhi tattha attho. “Idhāyasmā, kappa”tiādīsu paññattiyā. “Yena sudaṃ niccakappaṃ viharāmī”tiādīsu kāle. “Ākaṅkhamāno, ānanda, tathāgato kappaṃ vā tiṭṭheyya kappāvasesaṃ vā”tiādīsu paramāyumhi. Āyukappa hi idha kappoti adhippeto. “Anujānāmi, bhikkhave, pañcahi samaṇakappehi phalaṃ paribhuñjitu”ntiādīsu samaṇavohāre. “Kevalakappaṃ jetavanaṃ obhāsetvā”tiādīsu samantabhāve. “Saddhā saddahanā okappanā abhippasādo”tiādīsu abhisaddahane, saddhāyanti attho. “Alaṅkato kappitakesamassū”tiādīsu chedane. “Evameva ito dinnāṃ, petānaṃ upakappatī”tiādīsu vinīyoge. “Kappakatenā akappakataṃ saṃsibbitaṃ hotī”tiādīsu vinayakiriyāyaṃ. “Atthi kappa nipajjitum, handāhaṃ nipajjāmī”tiādīsu lese. “Āpāyiko nerayiko kappaṭṭho saṅghabhedako...pe... kappaṃ nirayamhi paccatī”ti ca ādīsu antarakappe.

“Na kappayanti na purekkharonti, dhammāpi tesaṃ na paṭicchitāse;
Na brāhmaṇo sīlavatena neyyo, pāraṅgato na pacceti tādī”ti. -

Ādīsu taṇhādīṭṭhīsu. Tathā hi vuttaṃ niddese “kappāti uddānato dve kappā taṇhākappo diṭṭhikappo”ti. “Anekepi saṃvaṭṭakappe anekepi vivaṭṭakappe”tiādīsu asaṅkhyeyyakappe. “Cattārimāni, bhikkhave, kappassa asaṅkhyeyyāni”tiādīsu mahākappe. Idhāpi mahākappeyeva daṭṭhabbo.

Tatrāyaṃ padasiddhi - kappīyatīti kappa, ettakāni vassānīti vā ettakāni vassasatānīti vā ettakāni vassasahassānīti vā ettakāni vassasatasahassānīti vā saṃvaccharavasena gaṇetum asakkuṇeyyattā kevalaṃ sāsapaṇāsiupamādīhi kappetaṃ parikappetaṃ parimāṇoti attho. Vuttañhetam -

“Kīva dīgho nu kho, bhante, kappoti? Dīgho kho, bhikkhu, kappo, so na sukaro saṅkhātum ‘ettakāni vassānī’ti vā ‘ettakāni vassasatānī’ti vā ‘ettakāni vassasahassānī’ti vā ‘ettakāni vassasatasahassānī’ti vā. Sakkā pana, bhante, upamaṃ kātunti? ‘Sakkā, bhikkhū’ti bhagavā avoca. Seyyathāpi, bhikkhu, yojanaṃ āyāmena yojanaṃ vitthārena yojanaṃ ubbedhena mahāsāsaparāsi. Tato vassasatassa vassasahassassa accayena ekamekaṃ sāsapaṃ uddhareyya, khippataraṃ kho so, bhikkhu, mahāsāsaparāsi iminā upakkamena parikkhayaṃ pariādānaṃ gaccheyya, na tveva kappo, evaṃ dīgho kho, bhikkhu, kappo”ti.

Svāyaṃ mahākappo saṃvaṭṭādivasena catuasaṅkhyeyyakappasaṅgaho. Vuttampi cetam -

“Cattārimāni, bhikkhave, kappassa asaṅkhyeyyāni. Katamāni cattāri? Saṃvaṭṭo, saṃvaṭṭatṭhāyī, vivaṭṭo, vivaṭṭatṭhāyī”ti.

Tattha tayo saṃvaṭṭā - tejosamvaṭṭo, āposamvaṭṭo, vāyosamvaṭṭoti. Tisso saṃvaṭṭasīmā - ābhassarā, subhakiṇhā, vehapphalāti. Yadā hi kappo tejena saṃvaṭṭati, ābhassarato heṭṭhā agginā ḍayhati. Yadā āpena saṃvaṭṭati, subhakiṇhato heṭṭhā udakena vilīyati. Yadā vāyunā saṃvaṭṭati, vehapphalato heṭṭhā vātena viddhaṃsati. Vitthārato pana koṭisatasahassacakkavālaṃ vinassati, yaṃ buddhānaṃ āṇākkhettanti vuccati. Tesu tīsu saṃvaṭṭesu yathākkamaṃ kappavināsakamahāmeghato yāva jālāya vā udakassa vā vātassa vā upacchedo idaṃ ekaṃ asaṅkhyeyyaṃ saṃvaṭṭo nāma. Kappavināsakajālādipacchedato yāva koṭisatasahassacakkavālaparipūrako sampattimahāmegho utṭhahati, idaṃ dutiyaṃ asaṅkhyeyyaṃ saṃvaṭṭatṭhāyī nāma.

Sampattimahāmeghato yāva candimasūriyapātubhāvo, idaṃ tatiyaṃ asaṅkhyeyyaṃ vivaṭṭo nāma. Candimasūriyapātubhāvato yāva puna kappavināsakamahāmegho, idaṃ catutthaṃ asaṅkhyeyyaṃ vivaṭṭatṭhāyī nāma. Imesu catusatṭhiantarakappasaṅgahaṃ vivaṭṭatṭhāyī. Tena samānakālaparicchedā vivaṭṭādayo veditabbā. “Vīsatiantarakappasaṅgaha”nti eke. Iti imāni cattāri asaṅkhyeyyāni eko mahākappo hoti. Tena vuttaṃ “svāyaṃ mahākappo saṃvaṭṭādivasena catuasaṅkhyeyyakappasaṅgaho”ti.

Kappeti ca accantasam̐yogavasena upayogabahuvacanaṃ. Satasahasseti kappasaddasambandhena cāyaṃ pulliṅganiddeso, idhāpi accantasam̐yogavaseneva bahuvacanaṃ. Samānādhikaraṇaṇhetam̐ padadvayaṃ. Caturo ca asaṅkhiyeti etthāpi eseva nayo. Kassa pana asaṅkhiyeti aññassa avuttattā kappassa ca vuttattā pakaraṇato kappānanti ayamatto viññāyateva. Na hi vuttaṃ vajjetvā avuttassa kassaci gahaṇaṃ yuttanti. Ca-saddo sampiṇḍanattho, mahākappānaṃ caturo asaṅkhyeyye satasahassee ca mahākappeti ayañhettha attho. Asaṅkhiyeti ettha saṅkhātum na sakkāti asaṅkhiyā, gaṇanaṃ atikkantāti attho. “Asaṅkhyeyyanti eko gaṇanaviseso”ti eke. Te hi ekato paṭṭhāya mahābalakkhapiyosānāni ekūnasatṭhiṭṭhānāni vajjetvā dasamahābalakkhāni asaṅkhyeyyaṃ nāma, satṭhimaṭṭhānantaranti vadanti. Tam̐ na yujjati, saṅkhyāṭṭhānantaraṃ nāma gaṇanaviseso, tassa asaṅkhyeyyabhāvābhāvato ekaṃ ṭhānantaraṃ asaṅkhyeyyañcāti viruddhametaṃ. Nanu ca asaṅkhyabhāvena asaṅkhyeyyattepi tassa catubbidhabhāvo na yujjatīti? No na yujjati. Catūsu ṭhānesu asaṅkhyeyyabhāvassa icchitattā. Tatrāyamādito paṭṭhāya vibhāvanā -

Atīte kira ekasmiṃ kappe taṇhaṅkaro medhaṅkaro saraṇaṅkaro dīpaṅkaroti cattāro

sammāsambuddhā anukkamena loke uppajjimsu. Tesu dīpaṅkarassa bhagavato kāle amaravatī nāma nagaraṃ ahosi. Tattha sumedho nāma brāhmaṇo paṭivasati ubhato sujāto mātito ca pitito ca, saṃsuddhagahaṇiko yāva sattamā kulaparivaṭṭā akkhitto anupakkuṭṭho jātivādena, abhirūpo dassanīyo pāsādiko paramāya vaṇṇapokkharatāya samannāgato. So aññaṃ kammaṃ akatvā brāhmaṇasippameva uggaṇhi. Tassa daharakāleyeva mātāpitāro kālamakamsu. Athassa rāsivaḍḍhako amacco āyapothhakaṃ āharitvā suvaṇṇarajatamaṇimuttādibharite sārāgabbhe vivaritvā “ettakaṃ te, kumāra, mātusantakaṃ, ettakaṃ te pitusantakaṃ, ettakaṃ te ayyakapayyakāna”nti yāva sattamā kulaparivaṭṭā dhanam ācikkhitvā “etaṃ dhanam paṭipajjāhi”ti āha. Sumedhapaṇḍito cintesi - “imaṃ evaṃ bahuṃ dhanam saṃharitvā mayhaṃ mātāpitādayo paralokaṃ gacchantā ekakahāpaṇampi gahetvā na gatā, mayā pana gahetvā gamanakāraṇam kātuṃ vaṭṭati”ti. So rañño ārocetvā nagare bheriṃ carāpetvā mahājanassa dānam datvā himavantappadesaṃ gantvā tāpasapabbajjaṃ pabbajitvā sattāheneva aṭṭha samāpattiyo pañca ca abhiññāyo nibbattetvā samāpattivihārehi viharati.

Tasmiṃca kāle dīpaṅkaradasabalo paramābhisambodhiṃ patvā pavattitavaradhammacakko catūhi khīṇāsavasatasahashehi parivuto anupubbena cārikaṃ caramāno rammavatīnagaraṃ nāma patvā tassa avidūre sudassanamahāvihāre paṭivasati. Rammavatīnagaravāsino “satthā kira amhākaṃ nagaraṃ patvā sudassanamahāvihāre paṭivasati”ti sutvā gandhamālādihatthā satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā gandhamālādīhi pūjetvā ekamantaṃ nisinnā dhammadesanaṃ sutvā svātanāya nimantetvā utṭhāyāsanaṃ pakkamiṃsu. Te punadivase mahādānaṃ sajjetvā nagaraṃ alaṅkaritvā dasabalassa āgamanamaggaṃ haṭṭhatuṭṭhā sodhenti.

Tasmiṃca kāle sumedhatāpaso ākāseṇa gacchanto te haṭṭhatuṭṭhe manusse disvā “ambho, kassa tumhe imaṃ maggaṃ sodhethā”ti pucchi? Tehi “sammāsambuddhassa āgamanamaggaṃ sodhemā”ti vutte atītesu buddhesu katādhikārattā “buddho”ti vacanaṃ sutvā uppannapītisomanasso tāvadeva ākāso oruyha “mayhampi okāsaṃ detha, ahampi sodhessāmī”ti tehi dassitaṃ okāsaṃ “kiñcāpi ahaṃ imaṃ iddhiyā sattaratanaviccitaṃ katvā alaṅkaritum pahomi, ajja pana mayā kāyaveyyāvaccam kātuṃ vaṭṭati, kāyārahaṃ puññaṃ gaṇhissāmī”ti cintetvā tiṇakacavarādayo nīharitvā paṃsum āharitvā samaṃ karonto sodheti. Anīṭṭhiteyeva pana tassa padessaṃ sodhane dīpaṅkaro bhagavā mahānubhāvānaṃ chaḷabhiññānaṃ khīṇāsavānaṃ catūhi satasahashehi parivuto taṃ maggaṃ paṭipajji. Sumedhapaṇḍito “sammāsambuddho buddhasāvaka ca mā cikkhallaṃ akkamantū”ti attano vācakāraṇaṃ cammakhaṇḍaṇaṃ jaṭṭakālaṇaṃ pasāretvā sayaṇa yena bhagavā tena sīsaṃ katvā avakujjo nipajji. Evaṇca cintesi - “sacāhaṃ icchissāmi, imassa bhagavato sāvako hutvā ajjeva kilese ghāteṣsāmi. Kiṃ mayhaṃ ekakeneva saṃsāramahoghato nittharaṇena? Yaṃnūnāhampi evarūpo sammāsambuddho hutvā sadevakaṃ lokaṃ saṃsāramahaṇṇavato tāreyya”nti. Iti so aṭṭhaṅgasamannāgatamahābhīṇhāravaseṇa cittaṃ paṇidhesi. Atha bhagavā āgantvā tassa ussīsake ṭhatvā cittācāraṃ samijjhanabhāvañcassa ñatvā “ayaṃ ito kappasatasahasādhikānaṃ catunnaṃ asaṅkhyeyyānaṃ matthake gotamo nāma sammāsambuddho bhavissati”ti sabbaṃ imaṃ bhagavato pavattiṃ byākāritvā pakkāmi.

Tato aparepi koṇḍaññabhagavantam ādiṃ katvā anukkamena uppannā yāva kassapadasabalapariyosānā sammāsambuddhā mahāsattam “buddho bhavissatī”ti byākariṃsu. Iti amhākaṃ bodhisattassa pāramiyo pūrentasseva catuvīsati sammāsambuddhā uppannā. Yasmiṃ pana kappe dīpaṅkaradasabalo udapādi, tasmīṃ aññepi tayo buddhā ahesuṃ. Tesam santike bodhisattassa byākaraṇam nāhosi, tasmā te idha na gahitā. Porāṇaṭṭhakathāyaṃ pana tamhā kappā paṭṭhāya sabbabuddhe dassetuṃ idaṃ vuttaṃ -

“Taṇhaṅkaro medhaṅkaro, athopi saraṇaṅkaro;
Dīpaṅkaro ca sambuddho, koṇḍañño dvipaduttamo.

“Maṅgalo ca sumano ca, revato sobhito muni;
Anomadassī padumo, nārado padumuttaro.

“Sumedho ca sujāto ca, piyadassī mahāyaso;
Atthadassī dhammadassī, siddhattho lokanāyako.

“Tisso phusso ca sambuddho, vipassī sikhi vessabhū;
Kakusandho koṇāgamano, kassapo cāpi nāyako.

“Ete ahesuṃ sambuddhā, vītarāgā samāhitā;
Sataraṃsīva uppannā, mahātamavinodanā;
Jalivā aggikkhandhāva, nibbutā te sasāvaka”ti.

Tattha dīpaṅkaradasabalassa ca koṇḍaññadasabalassa ca antare mahākappānaṃ ekaṃ asaṅkhyeayaṃ buddhasuñño loko ahosi, tathā bhagavato koṇḍaññassa ca bhagavato maṅgalassa ca antare, tathā bhagavato sobhitassa ca bhagavato anomadassissa ca antare, tathā bhagavato nāradassa ca bhagavato padumuttarassa ca antare. Vuttañhetam buddhavaṃse -

“Dīpaṅkarassa bhagavato, koṇḍaññassa ca satthuno;
Etesam antarā kappā, gaṇanāto asaṅkhiyā.

“Koṇḍaññassa aparena, maṅgalo nāma nāyako;
Tesampi antarā kappā, gaṇanāto asaṅkhiyā.

“Sobhitassa aparena, anomadassī mahāyaso;
Tesampi antarā kappā, gaṇanāto asaṅkhiyā.

“Nāradassa bhagavato, padumuttarassa satthuno;
Tesampi antarā kappā, gaṇanāto asaṅkhiyā”ti.

Evam gaṇanātītātāya asaṅkhyeayattepi catūsu ṭhānesu mahākappānaṃ gaṇanātikkena “caturo ca asaṅkhiye”ti vuttaṃ, na saṅkhyāvisesenāti veditabbaṃ. Yasmā pana padumuttaradasabalassa ca sumedhadasabalassa ca antare tiṃsakappasahassāni, sujātadasabalassa ca piyadassīdasabalassa ca antare navasahassādhikānaṃ kappānaṃ saṭṭhisahassāni dvāsītuttarāni aṭṭha ca satāni, dhammadassīdasabalassa ca siddhatthadasabalassa ca antare vīsati kappā, siddhatthadasabalassa ca tissadasabalassa ca antare eko kappo, bhagavato vipassissa ca bhagavato sikhissa ca antare saṭṭhi kappā, bhagavato ca vessabhussa

bhagavato ca kakusandhassa antare tiṃsa kappā, iti padumuttaradasabalassa uppannakappato paṭṭhāya heṭṭhā tesam tesam buddhānaṃ uppannakappehi iminā ca bhaddakappena saddhiṃ satasahassamahākappā. Te sandhāya vuttaṃ “kappe ca satasahasse”ti. Imasmiṃ panatthe vitthāriyamāne sabbam buddhavaṃsapāliṃ āharitvā saṃvaṇṇetabbam hotīti ativitthārabhīrukassa mahājanassa cittaṃ anurakkhantā na vitthārayimha. Atthikehi buddhavaṃsato gahetabbo. Yopi cettha vattabbo kathāmaggo, sopi aṭṭhasāliniyā dhammasaṅgahavaṇṇanāya jātakatṭhakathāya ca vuttanayeneva veditabbo.

Etthantareti ettha antarasaddo -

“Nadītiṃsu saṇṭhāne, sabhāsu rathiyāsu ca;
Janā saṅgamma mantenti, mañca tañca kimantara”nti. -

Ādīsu kāraṇe āgato. “Addasā kho maṃ, bhante, aññatarā itthī vijjantarikāya bhājanaṃ dhovantī”tiādīsu khaṇe, vijjuniccharaṇakkhaṇeti attho. “Yassantarato na santi kopā”tiādīsu citte. “Antarā ca gayam antarā ca bodhi”ntiādīsu vivare. “Na upajjhāyassa bhaṇamānassa antarantarā kathā opātetabbā”tiādīsu vemajjhe. Idhāpi vemajjheya daṭṭhabbo, tasmā etasmiṃ antare vemajjheti attho. Idam vuttaṃ hoti - yasmiṃ mahākappe amhākaṃ bhagavā sumedhapaṇḍito hutvā dīpaṅkarassa bhagavato pādamūle -

“Manussattaṃ liṅgasampatti, hetu satthāradassanaṃ;
Pabbajjā guṇasampatti, adhikāro ca chandatā”ti. -

Evam vuttehi aṭṭhahi aṅgehi samannāgataṃ mahābhinihāraṃ akāsi, samattiṃsa pāramiyo pavicini samādiyi, sabbepi buddhakāraḥ dhamme sampādetum ārabhi, yamhi cetasmiṃ bhaddakappe sabbaso pūritapāramī hutvā anuttaraṃ sammāsambodhiṃ abhisambujjhi. Imesaṃ dvinnam mahākappānaṃ antare yathāvuttaparicchede kālaviseseti. Kathaṃ panetaṃ viññāyatīti? “Kappe ca satasahasse, caturo ca asaṅkhiye”ti idaṇhi mahākappānaṃ paricchedato aparicchedato ca saṅkhyādassanaṃ. Sā kho panāyaṃ saṅkhyā saṅkhyeyyassa ādipariyosānaggahaṇaṃ vinā na sambhavatīti yattha bodhisambhārānamārambho yattha ca te pariyosita tadubhayampi avadhibhāvena “etthantare”ti ettha atthato dassitanti viññāyati. Avadhi ca panāyaṃ abhividhivasena veditabbo, na mariyādāvasena, ārambhosaṅkappānaṃ ekadesena antogadhattā. Nanu ca nippadesena tesam apariyādānato abhividhi ca idha na sambhavatīti? Na idamevaṃ tadekadesepi tabbohārato. Yo hi tadekadesabhūto kappo, so nippadesato pariyādinnoti.

Yaṃ caritaṃ, sabbam taṃ bodhipācananti ettha caritanti cariyā, samattiṃsapāramisaṅgahā dānasīlādipaṭipatti, ñātattacariyālokatthacariyābuddhatthacariyānaṃ tadantogadhattā. Tathā yā cimā aṭṭha cariyā, seyyathidaṃ - paṇidhisampannānaṃ catūsu iriyāpathesu iriyāpathacariyā, indriyesu guttadvārānaṃ ajjhattikāyatanesu āyatanacariyā, appamādavihārīnaṃ catūsu satipaṭṭhānesu saticariyā, adhiccittamanuyuttānaṃ catūsu jhānesu samādhicariyā, buddhisampannānaṃ catūsu ariyasaccesu ñāṇacariyā, sammā paṭipannānaṃ catūsu ariyamaggesu maggacariyā, adhigataphalānaṃ catūsu sāmāññaphalesu patticariyā, tiṇṇam buddhānaṃ sabbasattesu lokatthacariyāti. Tattha padesato dvinnam bodhisattānaṃ

paccekabuddhabuddhasāvakānañca lokatthacariyā, mahābodhisattānaṃ pana sammāsambuddhānañca nippadesato. Vuttañhetuṃ niddese “cariyāti aṭṭha cariyāyo iriyāpathacariyā āyatanacariyā”ti vitthāro. “Adhimuccanto saddhāya carati, paggaṇhanto vīriyena carati, upaṭṭhahanto satiyā carati, avikkhipanto samādhinā carati, pajānanto paññāya carati, vijānanto viññāṇena carati, evampi paṭipannassa kusalā dhammā āyatantīti āyatanacariyāya carati, evampi paṭipanno visesamadhigacchatīti visesacariyāya caratī”ti yā imā aparāpi aṭṭha cariyā vuttā, tāsamaṃ sabbāsaṃ pāramitāsveva samorodho veditabbo. Tena vuttaṃ “caritanti cariyā, samattiṃsapāramisaṅgahā dānasīlādipaṭipattī”ti. Hetucariyāya eva pana idhāhippetattā maggacariyāpatticariyānaṃ idha anavarodho veditabbo. Tena vuttaṃ “sabbamaṃ taṃ bodhipācana”nti.

Tattha sabba-saddo sabbasabbamaṃ āyatanasabbamaṃ sakkāyasabbamaṃ padesasabbanti catūsu atthesu dissati. Tathā hi “sabbe dhammā sabbākārena buddhassa bhagavato ñāṇamukhe āpāthamāgacchantī”tiādīsu sabbasabbasmiṃ. “Sabbamaṃ vo, bhikkhave, desessāmi taṃ suṇātha, kiñca, bhikkhave, sabbamaṃ cakkhuñceva rūpā ca...pe... mano ceva dhammā cā”ti ettha āyatanasabbasmiṃ. “Sabbamaṃ sabbato sañjānātī”tiādīsu sakkāyasabbasmiṃ. “Sabbesampi vo, sārīputta, subhāsitaṃ pariyāyenā”tiādīsu padesasabbasmiṃ. Idhāpi padesasabbasmiṃ eva veditabbo, bodhisambhārabhūtaṃ caritassa adhippetattā.

Bodhīti rukkhopi ariyamaggopi nibbānampi sabbaññutaññāṇampi. “Bodhirukkhamaṃle paṭhamābhisambuddho”ti ca “antarā ca gāyamaṃ antarā ca bodhi”nti ca āgataṭṭhāne bujjhati etthāti rukkho bodhi. “Bodhi vuccati catūsu maggesu ñāṇa”nti āgataṭṭhāne cattāri ariyasaccāni bujjhati etenāti ariyamaggo bodhi. “Patvāna bodhiṃ amataṃ asaṅkhata”nti āgataṭṭhāne bujjhati etasmiṃ nimittabhūtetī nibbānaṃ bodhi. “Pappoti bodhiṃ varabhūrimedhaso”ti āgataṭṭhāne sabbe dhamme sabbākārena bujjhati etenāti sabbaññutaññāṇaṃ bodhi. Idhāpi sabbaññutaññāṇaṃ adhippetamaṃ. Arahattamaggasabbaññutaññāṇāni vā idha bodhīti veditabbāni, mahābodhiyā adhippetattā bhagavato. Āsavakkhayaññāpadaṭṭhānañhi sabbaññutaññāṇaṃ sabbaññutaññāpadaṭṭhānañca āsavakkhayaññāṇaṃ “mahābodhī”ti vuccati. Etthāyamaṃ saṅkhepattho - yathāvuttakālaparicchede yaṃ mama dānāsīlādipaṭipattisaṅkhātamaṃ caritamaṃ, taṃ sabbamaṃ anavasesamaṃ mahābodhiyā pācanaṃ sādhammaṃ nibbattakanti. Etena bodhisambhārānaṃ nirantarabhāvanaṃ dasseti. Atha vā sabbanti etthantare yathāvuttakālaparicchede yaṃ caritamaṃ, taṃ sabbamaṃ sakalameva anavasesamaṃ bodhisambhārabhūtameva. Etena sabbasambhārabhāvanaṃ dasseti.

Tasso hi bodhisambhāresu bhāvanā sabbasambhārabhāvanā nirantarabhāvanā cirakālabhāvanā sakkaccabhāvanā cāti. Tāsu “kappe ca satasahassee, caturo ca asaṅkhiye”ti iminā cirakālabhāvanā vuttā. Yo cettha accantasamyogo, tena paṭhame atthavikappe sabbaggahaṇena ca nirantarabhāvanā, dutiye atthavikappe sabbamaṃ carita”nti iminā sabbasambhārabhāvanā, bodhipācana”nti iminā sakkaccabhāvanā vuttā hoti, yathā taṃ caritamaṃ sammāsambodhiṃ pāceti evambhūtabhāvadīpanato. Tathā hi taṃ “bodhipācana”nti vattabbataṃ arahati, na aññathāti. Kathamaṃ panettha bodhicariyāya nirantarabhāvo veditabbo? Yadi cittanirantarātāya taṃ na yujjati, na hi mahābodhisattānaṃ mahābhinihārato uddhamaṃ bodhisambhārasambharaṇacittato aññaṃ cittaṃ nappavattatīti sakkā vattumaṃ. Atha kiriyamayacittappavattiṃ sandhāya vucceyya, evampi na yujjati, na hi sabbāni tesamaṃ kiriyamayacittāni

bodhisambhārasambharaṇavaseneva pavattanti. Eteneva payoganirantaratāpi paṭikkhittāti daṭṭhabbā. Jātinirantaratāya pana nirantarabhāvanā veditabbā. Yassañhi jātiyaṃ mahābodhisattena mahāpaṇidhānaṃ nibbattitaṃ, tato paṭṭhāya yāva carimattabhāvā na sā nāma jāti upalabbhati, yā sabbena sabbaṃ bodhisambhārasambhatā na siyā antamaso dānapāramimattaṃ upādāya. Ayañhi niyatipatthitānaṃ bodhisattānaṃ dhammatā. Yāva ca te kammādīsu vasībhāvaṃ na pāpuṇanti, tāva sappadesampi sambhāresu payogamāpajjanti. Yadā pana sabbaso kammādīsu vasībhāvappattā honti, atha tato paṭṭhāya nippadesato eva bodhisambhāresu samīhanaṃ sātaccakiriyā ca sampajjati. Sakkaccakāritā pana sabbakālaṃ hoti, evaṃ yena yena bodhisattānaṃ tattha tattha yathādhippāyaṃ samijjhaṃ sampajjatīti. Evametāya gāthāya bodhisambhāresu sabbasambhārabhāvanā cirakālabhāvanā nirantarabhāvanā sakkaccabhāvanā cāti catassopi bhāvanā pakāsītāti veditabbā.

Tatra yasmā bodhisattacaritaṃ bodhisambhārā bodhicariyā aggayānaṃ pāramiyoti atthato ekaṃ, byañjanaṃ nānaṃ, yasmā ca parato vibhāgena vakkhamānānaṃ dānapāramiādīnaṃ caritanti idaṃ avisesavacanaṃ, tasmā sabbabodhisambhāresu kosallajananatthaṃ pāramiyo idha saṃvaṇṇetabbā. Tā parato pakiṇṇakakathāyaṃ sabbākārena saṃvaṇṇayissāma.

2. Iti bhagavā attano bodhisattabhūmiyaṃ caritaṃ ārambhato paṭṭhāya yāva pariyoṣānā mahābodhiyā paripācanaṃ evāti avisesato dassetvā idāni tassa paramukkaṃsagamanena atisayato bodhiparipācanabhāvaṃ dassetuṃ imasmiṃ bhaddakappe katipayā pubbacariyā vibhāgato vibhāvento “atītakappe”tiādimāha.

Tattha atītakappeti ito purime purimatare vā sabbasmiṃ atikkante yathāvuttaparicchede mahākappe, kappānaṃ satasahassādhikesu catūsu asaṅkhyeyyesūti attho. Caritanti ciṇṇaṃ dānādipaṭipattiṃ. Ṭhapayitvāti muñcitvā aggahetvā, avatvāti attho. Bhavābhaveti bhava ca abhave ca, “itibhavābhavakatha”nti ettha hi vuddhihāniyo bhavābhavāti vuttā. “Itibhavābhavatañca vītivatto”ti ettha sampattivipattivuddhihānisassatucchedapuññapāpānibhavābhavāti adhippetāni. “Itibhavābhavahetu vā, bhikkhave, bhikkhuno taṇhā uppajjamānā uppajjati”ti ettha pana paṇītapaṇītatarāni sappinavanītādibhesajjāni bhavābhavāti adhippetāni. Sampattibhavesu paṇītatarā paṇītatamā bhavābhavātipi vadanti eva, tasmā idhāpi so eva attho veditabbo, khuddake ceva mahante ca bhavasminti vuttaṃ hoti. Imamhi kappeti imasmiṃ bhaddakappe. Pavakkhissanti kathayissaṃ. Suṇohīti dhammasenāpatiṃ savane niyojēti. Meti mama santike, mama bhāsatoti attho.

Nidānakathā niṭṭhitā.

1. Akittivaggo

1. Akitticariyāvaṇṇanā

3. Evaṃ bhagavā āyasmato sārīputtattherassa sadevamanussāya ca parisāya attano pubbacariyāya savane ussāhaṃ janetvā idāni taṃ pubbacaritaṃ bhavantarapaṭicchannaṃ hatthatale āmalakaṃ viya paccakkhaṃ karonto “yadā ahaṃ brahārañṇe”tiādimāha.

Tattha yadāti yasmim kāle. Brahāraññeti mahāaraññe, araññāniyaṃ, mahante vaneti attho. Suññeti janavivitte. Vipinakānaneti vipinabhūte kānane, padadvayenāpi tassa araññassa gahanabhāvameva dīpeti, sabbametaṃ kāradīpaṃ sandhāya vuttaṃ. Ajjhogāhetvāti anupavisitvā. Viharāmīti dibbabrahmaariyaāneñjavihārehi samuppāditasukhaviseseṇa iriyāpathavihāreṇa sarīradukkhaṃ vicchinditvā harāmi attabhāvaṃ pavattemi. Akitti nāma tāpasoti evaṃnāmako tāpaso hutvā yadā ahaṃ tasmim araññe viharāmīti attho. Satthā tadā attano akittitāpasabhāvaṃ dhammasenāpatissa vadati. Tatrāyaṃ anupubbikathā -

Atīte kira imasmimyeva bhaddakappe bārāṇasiyaṃ brahmadatte nāma rājini rajjaṃ kārente bodhisatto asītikoṭivibhavassa brāhmaṇamahāsālassa kule nibbatti, “akitti” tissa nāmaṃ karimṃsu. Tassa padasā gamanakāle bhaginīpi jāyi. “Yasavati” tissa nāmaṃ karimṃsu. So soḷasavassakāle takkasilāṃ gantvā sabbasippāni uggahetvā paccāgamāsi. Athassa mātāpitaro kalamakaṃsu. So tesaṃ petakiccāni kāretvā katipayadivasātikkamena ratanāvalokanaṃ āyuttakapurisehi kārayamāno “ettakaṃ mattikaṃ, ettakaṃ pettikaṃ, ettakaṃ pitāmaha” nti sutvā samviggaṃnaso hutvā “idaṃ dhanameva paññāyati, na dhanassa saṃhārakā, sabbe imaṃ dhaṇaṃ pahāyeva gatā, ahaṃ pana naṃ ādāya gamissāmī” ti rājānaṃ āpucchitvā bherim carāpesi - “dhanena atthikā akittipaṇḍitassa gehaṃ āgacchantū” ti.

So sattāhaṃ mahādānaṃ pavattetvā dhane akhīyamāne “kiṃ me imāya dhanakīlāya, atthikā gaṇhissanti” ti nivesanadvāraṃ vivaritvā hiraññasuvaṇṇādibharite sārāgabbhe vivarāpetvā “dinnaṃyeva harantū” ti gehaṃ pahāya ñātiparivaṭṭassa paridevantassa bhaginim gahetvā bārāṇasito nikkhamitvā naḍim uttaritvā dve tīṇi yojanāni gantvā pabbajitvā ramaṇīye bhūmibhāge paṇṇasālaṃ karitvā vasati. Yena pana dvāreṇa tadā nikkhami, taṃ akittidvāraṃ nāma jātaṃ. Yena titthena naḍim otiṇṇo, taṃ akittititthaṃ nāma jātaṃ. Tassa pabbajitabhāvaṃ sutvā bahū manussā gāmanigamarājadhānivāsino tassa guṇehi ākaḍḍhiyamānahadayā anupabbajimṃsu. Mahāparivāro ahosi, mahālābhasakkāro nibbatti, buddhuppādo viya ahosi. Atha mahāsatto “ayaṃ lābhasakkāro mahā, parivāropi mahanto, kāyavivekamattampi idha na labhati, mayā ekākinā viharitum vaṭṭati” ti cintetvā paramappicchabhāvato vivekaninnatāya ca kassaci ajānāpetvā ekakova nikkhamitvā anupubbena damīlaraṭṭhaṃ patvā kāvīrapaṭṭanasamīpe uyyāne viharanto jhānābhiññāyo nibbattesi. Tatrāpissa mahālābhasakkāro uppajji. So taṃ jigucchanto chaḍḍetvā ākāseṇa gantvā kāradīpe otari. Tadā kāradīpo ahidīpo nāma. So tattha mahantaṃ kārarukkhaṃ upanissāya paṇṇasālaṃ māpetvā vāsaṃ kappesi. Appicchatāya pana katthaci agantvā tassa rukkhassa phalakāle phalāni khādanto phale asati pattāni udakasittāni khādanto jhānasamāpattīhi vītināmesi.

Tassa sīlatejena sakkassa paṇḍukambalasilāsaṇaṃ uṇhākāraṃ dassesi. Sakko “ko nu kho maṃ imahā ṭhānā cāvetukāmo” ti āvajjento paṇḍitaṃ disvā “kimatthaṃ nu kho ayaṃ tāpaso evaṃ dukkaraṃ tapaṃ carati, sakkattaṃ nu kho pattheti, udāhu aññaṃ, vīmaṃsissāmi naṃ. Ayañhi suvisuddhakāyavacīmanasamācāro jīvite nirapekkho udakasittāni kārapattāni khādanti, sace sakkattaṃ pattheti attano sittāni kārapattāni mayhaṃ dassati, no ce, na dassati” ti brāhmaṇavaṇṇeṇa tassa santikaṃ agamāsi. Bodhisattopi kārapattāni sedetvā “sītalābhūtāni khādissāmī” ti paṇṇasāladvāre nisīdi. Athassa purato sakko brāhmaṇarūpeṇa bhikkhāya atthiko hutvā aṭṭhāsi. Mahāsatto taṃ disvā “lābhā vata me, suladdhaṃ vata me, cirassaṃ

vata me yācako diṭṭho”ti somanassappatto hutvā “ajja mama manoratham matthakam pāpetvā dānam dassāmī”ti pakkabhājaneneva ādāya gantvā dānapāramiṃ āvajjetvā attano asesetvāva tassa bhikkhābhājanane pakkhipi. Sakko tam gahetvā thokam gantvā antaradhāyi. Mahāsattopi tassa datvā puna pariyetṭhiṃ anāpajjitvā teneva pītisukhena vītināmesi.

Dutiyadivase pana kārapattāni pacitvā “hiyyo dakkhiṇeyyam alabhiṃ, ajja nu kho katha”nti paṇṇasāladvāre nisīdi. Sakkopi tatheva āgami. Mahāsatto punapi tatheva datvā vītināmesi. Tatiyadivase ca tatheva datvā “aho vata me lābhā, bahum vata puññaṃ pasavāmi, sacāham dakkhiṇeyyam labheyyam, evameva māsampi dvemāsampi dānam dadeyya”nti cintesi. Tisupi divasesu “tena dānena na lābhasakkārasilokam na cakkavattisampattiṃ na sakkasampattiṃ na brahmasampattiṃ na sāvakabodhiṃ na paccekabodhiṃ patthemī, api ca idam me dānam sabbaññutaññāṇassa paccayo hotū”ti yathādhikāram cittam ṭhapesi. Tena vuttam -

4. “Tadā maṃ tapatejena, santatto tidivābhibhū;
Dhārento brāhmaṇavaṇṇam, bhikkhāya maṃ upāgami.
5. “Pavanā ābhataṃ paṇṇam, atelañca aloṇikam;
Mama dvāre ṭhitam disvā, sakaṭāhena ākiriṃ.
6. “Tassa datvānahaṃ paṇṇam, nikujjitvāna bhājanam;
Punesanam jahitvāna, pāvisiṃ paṇṇasālakam.
7. “Dutiyampi tatiyampi, upagañchi mamantikaṃ;
Akampito anolaggo, evamevamadāsaham.
8. “Na me tappaccayā atthi, sarīrasmiṃ vivaṇṇiyam;
Pītisukhena ratiyā, vītināmeme tam divam.
9. “Yadi māsampi dvemāsam, dakkhiṇeyyam varam labhe;
Akampito anolīno, dadeyyam dānamuttamam.
10. “Na tassa dānam dadamāno, yasam lābhañca patthayiṃ;
Sabbaññutam patthayāno, tāni kammāni ācari”nti.

4-10. Tattha tadāti yadā aham akittināmako tāpaso hutvā tasmim dīpe kārāraññe viharāmi, tadā. Manti mama. Tapatejenāti sīlapāramitānubhāvena. Sīlañhi duccharitasamkilesassa tapanato “tapo”ti vuccati, nekkhammavīriyapāramitānubhāvena vā. Tāpi hi taṇhāsamkilesassa kosajjassa ca tapanato “tapo”ti vuccati, ukkaṃsagatā ca tā bodhisattassa imasmim attabhāveti. Khantisamvarassa cāpi paramukkaṃsagamanato “khantipāramitānubhāvenā”tipi vattum vaṭṭateva. “Khantī paramam tapo”ti hi vuttam. Santattoti yathāvuttaguṇānubhāvajanitena dhammatāsiddhena paṇḍukambalasilāsanassa uṇhākārena santāpito. Tidivābhibhūti devalokādhipati, sakkoti attho. Paṇṇasālāya samīpe gahitampi kārapaṇṇam paṇṇasālāya araññaṃmajjhagatattā “pavanā ābhata”nti vuttam.

Atelañca aloṇikanti deyyadhammassa anulārabhāvepi ajjhāsayasampattiyā dānadhammassa mahājutikabhāvam dassetum vuttam. Mama dvāreti mayham

paṇṇasālāya dvāre. Sakaṭāhena ākirinti iminā attano kiñci pi asesetvā dinnabhāvaṃ dasseti.

Punesanaṃ jahitvānāti “ekadivasaṃ dvikkhattuṃ ghāsesanaṃ na sallekha”nti cintetvā dānapītiyā titto viya hutvā tasmaṃ divase puna āhārapariyeṭṭhiṃ akatvā.

Akampitoti sudūravikkhambhitattā macchariyena acalito dānajjhāsayato calanamattampi akārito. Anolaggoti lobhasena īsakampi alaggo. Tatiyampīti pi-saddena dutiyampīti imaṃ sampiṇḍeti. Evamevamadāsahanti yathā paṭhamam, evamevaṃ dutiyampi, tatiyampi adāsiṃ ahaṃ.

Na me tappaccayāti gāthāya vuttamevatthaṃ pākaṭaṃ karoti. Tattha tappaccayāti dānapaccayā tīsu divasesu chinnāhāratāya sarīrasmiṃ yena vevaṇṇiyena bhavitabbaṃ, tampi me sarīrasmiṃ vivaṇṇiyaṃ dānapaccayāyeva natthi. Kasmā? Dānavisayena pītisukhena dānavisayāya eva ca ratiyā. Vītināmemi taṃ divanti taṃ sakalaṃ timattadivasaṃ vītināmemi, na kevalaṅca tīṇi eva divasāni, atha kho māsadvimāsamattampi kālaṃ, evameva dātuṃ pahomīti dassetuṃ “yadi māsampi”tiādi vuttaṃ. Anolīnoti alīnacitto, dāne asaṅkucitacittoti attho.

Tassāti brāhmaṇarūpena āgatassa sakkassa. Yasanti kittiṃ, parivārasampattiṃ vā. Lābhañcāti devamanussesu cakkavattiādibhāvena laddhabbaṃ lābhaṃ vā na patthayiṃ. Atha kho sabbaññutaṃ sammāsambodhiṃ patthayāno ākaṅkhamāno tāni tīsu divasesu anekavāraṃ uppannāni dānamayāni puñṇakammāni dānassa vā parivārabhūtāni kāyasucaritādīni puñṇakammāni ācariṃ akāsinti.

Iti bhagavā tasmaṃ attabhāve attano sudukkaraṃ puñṇacaritamattameva idha mahātherassa pakāsesi. Jātakadesanāyaṃ pana catutthadivase sakkassa upasaṅkamitvā bodhisattassa ajjhāsayajānanaṃ varena upanimantanā bodhisattassa varasampaṭicchanasīsenā dhammadesanā deyyadhammadakkhiṇeyyānaṃ puna sakkassa anāgamanassa ca ākaṅkhamānatā ca pakāsitā. Vuttañhetam -

“Akittiṃ disvāna sammantaṃ, sakko bhūtapatī bravi;
Kiṃ patthayaṃ mahābrahme, eko sammasi ghammani.

“Dukkho punabbhavo sakka, sarīrassa ca bhedanaṃ;
Sammohamaraṇaṃ dukkhaṃ, tasmā sammāmi, vāsava.

“Etasmiṃ te sulapite, patirūpe subhāsīte;
Varaṃ kassapa te dammi, yaṃ kiñci manasicchasi.

“Varaṅce me ado sakka, sabbabhūtānamissara;
Yena putte ca dāre ca, dhanadhaññaṃ piyāni ca;
Laddhā narā na tappanti, so lobho na mayī vase.

Etasmiṃ te sulapite...pe... manasicchasi.

“Varaṅce me ado sakka, sabbabhūtānamissara;
Khettaṃ vatthuṃ hiraññaṅca, gavāssaṃ dāsaporisaṃ;
Yena jātena jīyanti, so doso na mayī vase.

“Etasmiṃ te sulapite...pe... manasicchasi.

“Varaṇce me ado sakka, sabbabhūtānamissara;
Bālaṃ na passe na suṇe, na ca bālena saṃvase;
Bālenallāpasallāpaṃ, na kare na ca rocade.

“Kiṃ nu te akaraṃ bālo, vada kassapa kāraṇaṃ;
Kena kassapa bālassa, dassanaṃ nābhikaṅkhasi.

“Anayaṃ nayati dummedho, adhuraṇaṃ niyuṇṇati;
Dunnayo seyyaso hoti, sammā vutto pakuppati;
Vinayaṃ so na jānāti, sādhu tassa adassanaṃ.

“Etasmiṃ te sulapite...pe... manasicchasi.

“Varaṇce me ado sakka, sabbabhūtānamissara;
Dhīraṃ passe suṇe dhīraṃ, dhīrena saha saṃvase;
Dhīrenallāpasallāpaṃ, taṃ kare taṇca rocade.

“Kiṃ nu te akaraṃ dhīro, vada kassapa kāraṇaṃ;
Kena kassapa dhīrassa, dassanaṃ abhikaṅkhasi.

“Nayaṃ nayati medhāvī, adhuraṇaṃ na yuṇṇati;
Sunayo seyyaso hoti, sammā vutto na kuppati;
Vinayaṃ so pajānāti, sādhu tena samāgamo.

“Etasmiṃ te sulapite...pe... manasicchasi.

“Varaṇce me ado sakka, sabbabhūtānamissara;
Tato ratyā vivasāne, sūriyuggamanaṃ pati;
Dibbā bhakkhā pātubhaveyyuṃ, sīlavanto ca yācakā.

“Dadato me na khīyetha, datvā nānutapeyyaṃ;
Dadaṃ cittaṃ pasādeyyaṃ, etaṃ sakka varaṃ vare.

“Etasmiṃ te sulapite...pe... manasicchasi.

“Varaṇce me ado sakka, sabbabhūtānamissara;
Na maṃ puna upeyyāsi, etaṃ sakka varaṃ vare.

“Bahūhi vatacariyāhi, narā ca atha nāriyo;
Dassanaṃ abhikaṅkhanti, kiṃ nu me dassane bhayaṃ.

“Taṃ tādisaṃ devavaṇṇaṃ, sabbakāmasamiddhinaṃ;
Disvā tapo pamajjeyyaṃ, etaṃ te dassane bhaya’nti.

Atha sakko “sādhu, bhante, na te ito paṭṭhāya santikaṃ āgamissāmī”ti taṃ abhivādetvā pakkāmi. Mahāsatto yāvajīvaṃ tattheva vasanto āyupariyosāne brahmaloke nibbatti.

Anuruddhatthero tadā sakko ahosi, lokanātho akittipaṇḍito.

Tassa mahābhinnikkhamanasadisam nikkhantattā nekkhammapāramī.
 Suvisuddhasīlācāratāya sīlapāramī. Kāmaṇivattakādīnaṃ suṭṭhu vikkhambhitattā
 vīriyapāramī. Khantisamvarassa paramukkamaṃsagamānato khantipāramī.
 Paṭiññānurūpaṃ paṭipattiyā saccapāramī. Sabbattha acālasamādānādhiṭṭhānena
 adhiṭṭhānapāramī. Sabbasattesu hitajjhāsayena mettāpāramī.
 Sattasaṅkhārakatavippakāresu majjhataṇhāvappattiyā upekkhāpāramī. Tāsaṃ
 upakārānupakāre dhamme jānitvā anupakāre dhamme pahāya upakāradhammesu
 pavattāpanapurecarā sahajātā ca upāyakosallabhūtā atisallekhavuttisādhanaṃ ca
 pañña paññāpāramīti imāpi dasa pāramiyo labbhanti.

Dānājjhāsayassa pana atīḷārabhāvena dānamukhena desanā pavattā. Tasmā
 sabbattha samakā mahākaruṇā, dvepi puññañāṇasambhārā, kāyasucaritādīni tīṇi
 bodhisattasucaritāni, saccādhīṭṭhānādīni cattāri adhiṭṭhānāni, ussāhādayo catasso
 buddhabhūmiyo, saddhādayo pañca mahābodhiparipācanīyā dhammā,
 alobhajjhāsayādayo cha bodhisattānaṃ ajjhāsayā, tiṇṇo tāressāmītiādayo satta
 paṭiññā dhammā, appicchassāyaṃ dhammo, nāyaṃ dhammo mahicchassātiādayo
 aṭṭha mahāpurisavittakā, nava yonisomanasikāramūlakā dhammā, dānājjhāsayādayo
 dasa mahāpurisajjhāsayā, dānasīlādayo dasa puññakiriyavattahūnīti evamādayo ye
 anekasataanekasahassappabhedā bodhisambhārabhūtā mahābodhisattaguṇā. Te
 sabbepi yathārahaṃ idha niddhāretvā vattabbā.

Api cettha mahantaṃ bhogakkhandhaṃ mahantañca ñātiparivaṭṭaṃ pahāya
 mahābhinnikkhamanasadisam gehato nikkhamanaṃ, nikkhamitvā pabbajitassa
 bahujanasammatassa sato paramappicchabhāvena kulesu gaṇesu ca alaggatā,
 accantameva lābhasakkārasilokajigucchā, pavivekābhīrati, kāyajīvitānirapekkho
 pariccāgo, anāhārasseva sato divasattayampi dānapītiyā parituṭṭhassa
 nibbikārasarīrayāpanaṃ, māsadvimāsamattampi kālaṃ yācake sati āhāraṃ tattheva
 datvā “dānagateneva pītisukhena sarīraṃ yāpessāmī”ti pariccāge
 anolīnavuttisādhako uḷāro dānājjhāsayo, dānaṃ datvā puna āhārapariyettīyā
 akaraṇahetubhūtā paramasallekhavuttīti evamādayo mahāsattassa guṇānubhāvā
 veditabbā. Tenetaṃ vuccati -

“Evaṃ acchariyā hete, abbhūtā ca mahesino;
 Mahākāruṇikā dhīrā, sabbalokekabandhavā.

“Acinteyyānubhāvā ca, sadā saddhammagocarā;
 Bodhisattā mahāsattā, sucisallekhavuttino.

“Mahāvātasamuddhata-vīcimālo mahodadhi;
 Api laṅgheyya velantaṃ, bodhisattā na dhammataṃ.

“Loke sañjātavaddhāpi, na te bhāvitabhāvino;
 Limpanti lokadhammehi, toyena padumaṃ yathā.

“Yesam ve attani sneho, nihīyati yathā yathā;
 Sattesu karuṇāsneho, vaḍḍhateva tathā tathā.

“Yathā cittaṃ vase hoti, na ca cittavasānugā;
 Tathā kammaṃ vase hoti, na ca kammavasānugā.

“Dosehi nābhibhūyanti, samugghātentī vā na te;
Carantā bodhipariyēṭṭhiṃ, purisājāniyā budhā.

“Tesu cittappasādopi, dukkhato parimocaye;
Pagevānukiriyā tesam, dhammassa anudhammato”ti.

Paramatthadīpaniyā cariyāpiṭakasamvāṇanāya

Akitticariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Saṅkhabrāhmaṇacariyāvaṇṇanā

11-12. Dutiyasmiṃ punāparanti puna aparaṃ, na kevalamidaṃ akitticariyameva, atha kho puna aparaṃ aññaṃ saṅkhacariyampi pavakkhissaṃ, suñohīti adhippāyo. Ito paresupi eseva nayo. Saṅkhasavhayoti saṅkhanāmo. Mahāsamuddaṃ taritukāmoti suvaṇṇabhūmiṃ gantum nāvāya mahāsamuddaṃ taritukāmo. Upagacchāmi paṭṭhananti tāmālitipattanaṃ uddissa gacchāmi. Sayambhuññaṇena paccekabodhiyā adhigatattā sayameva bhūṭanti sayambhum. Kilesamārādīsu kenacipi na parājīṭanti aparājitaṃ, tiṇṇaṃ mārānaṃ matthakaṃ madditvā ṭhitanti attho. Tattāya kaṭhinabhūmiyāti ghammasantāpena santattāya sakkharavālukānicitattā kharāya kakkhaḷāya bhūmiyā.

13. Tanti taṃ paccekabuddhaṃ. Imamatthanti imaṃ idāni vakkhamānaṃ “idaṃ khetta”ntiādikam atthaṃ. Vicintayinti tadā saṅkhabrāhmaṇabhūto cintesinti satthā vadati. Tatrāyaṃ anupubbikathā -

Atīte ayaṃ bārāṇasī moḷinī nāma ahosi. Moḷinīnagare brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto saṅkho nāma brāhmaṇo hutvā aḍḍho mahaddhano catūsu nagaradvāresu nagaramajjhe attano nivesanadvāreti chasu ṭhānesu cha dānasālāyo kāretvā devasikaṃ chasatasahassāni vissajjento kapaṇaddhikādīnaṃ mahādānaṃ pavattesi. So ekadivasaṃ cintesi - “ahaṃ gehe dhane khīṇe dānaṃ dātuṃ na sakkhissāmi, aparikkhīṇeyeva dhane nāvāya suvaṇṇabhūmiṃ gantvā dhanam āharissāmi”ti. So nāvaṃ bhaṇḍassa pūrāpetvā puttadāraṃ āmantetvā “yāvāhaṃ āgacchissāmi, tāva me dānaṃ anupacchindantā pavatteyyāthā”ti vatvā dāsakammakaraparivuto upāhanaṃ āruya chāttena dhāriyamānena paṭṭhanagāmābhimukho pāyāsi.

Tasmiṃ khaṇe gandhamādane eko paccekabuddho sattāhaṃ nirodhasamāpattim samāpajjitvā nirodhasamāpattito vuṭṭhāya lokaṃ volokento taṃ dhanāharaṇatthaṃ gacchantam disvā “mahāpuriso dhanam āharitum gacchatī, bhavissati nu kho assa mahāsamudde antarāyo, no”ti āvajjetvā “bhavissatī”ti ñatvā “esa maṃ disvā chattañca upāhanañca mayhaṃ datvā upāhanadānanissandena samudde bhinnāya nāvāya patiṭṭhaṃ labhissati, karissāmiṃ anuggaha”nti ākāseṇa gantvā tassa avidūre otaritvā majjhanhikasamaye caṇḍavātātapena aṅgārasanthatasadisam uṇhavālukaṃ maddanto tassa abhimukhaṃ āgañchi. So taṃ disvāva haṭṭhatuṭṭho “puññaṃ khettaṃ me āgataṃ, ajja mayā ettha bījaṃ ropetum vaṭṭatī”ti cintesi. Tena vuttaṃ “tamaṃ paṭipathe disvā, imamatthaṃ vicintayī”ntiādi.

Tattha idaṃ khetantiādi cintitākāradassanaṃ. Khetanti khittaṃ bījaṃ mahapphalabhāvakaraṇena tāyatīti khettaṃ, pubbaṇṇāparaṇṇaviruhanabhūmi. Idha pana khettaṃ viyāti khettaṃ, aggadakkhīṇeyyo paccekabuddho. Tenevāha “puññaṃ kāmassa jantuno”ti.

14. Mahāgamanti vipulaphalāgamam, sassasampattidāyakanti attho. Bījam na ropetīti bījam na vapati.

15. Khettavaruttamanti khettavaresupi uttamam. Sīlādiḡṇasampannā hi visesato ariyasāvakā khettavarā, tatopi aggabhūto paccekabuddho khettavaruttamo. Kāraṇti sakkāram. Yaḁi na karomīti sambandho. Idam vuttam hoti - idamīdisam anuttaram puññakkhetam labhivā tattha pūjāsakkāram yaḁi na karomi, puññena atthiko nāmāham na bhavēyyanti.

16-17. Yathā amaccotiādīnam dvinnam gāthānam ayam saṅkhepattho - yathā nāma yo koci raññā muddādhikāre ṭhapito lañchanadharo amaccapuriso senāpati vā so antepure jane bahiddhā ca balakāyādīsu rañño yathānusiṭṭham na paṭipajjati na tesam dhanadhaññaṃ deti, tam tam kattabbam vattam parihāpeti. So muddito parihāyati muddādhikāraladdhaviḁhavato paridhamṣati, evameva ahampi puññakammasa rato laddhabapuññaphalasaṅkhātam puññakāmo dakkhiṇāya vipulaphalabhāvakaraṇena vipulam disvāna tam dakkhiṇam ulāram dakkhiṇeyyam labhivā tassa dānam yaḁi na dadāmi puññato āyatim puññaphalato ca paridhamṣāmi. Tasmā idha mayā puññaṃ kātabbamevāti.

Evam pana cintetvā mahāpuriso dūratova upāhanā orohitvā vegena upasaṅkamitvā vanditvā “bhante, mayham anuggahatthāya imam rukkhāmūlam upagacchathā”ti vatvā tasmim rukkhāmūlam upasaṅkamante tattha vālukam ussāpetvā uttarāsaṅgam paññāpetvā paccekabuddhe tattha nisinne vanditvā vāsitaḁarissāvītena udakena tassa pāde dhovitvā, gandhatelena makkhetvā, attano upāhanam puñchitvā, gandhatelena makkhetvā, tassa pāde paṭimuñcitvā “bhante, imam upāhanam āruya, imam chattam matthake katvā gacchathā”ti chattupāhanam adāsi. Sopissa anuggahatthāya tam gahetvā pasādasamvaḁḁhanattham passantasseva vehāsam uppatitvā gandhamādanam agamāsi. Tena vuttam -

18. “Evāham cintayitvāna, orohitvā upāhanā;
Tassa pādāni vanditvā, adāsim chattupāhana”nti.

Bodhisatto tam disvā ativiya pasannacitto paṭṭanam gantvā nāvam abhiruhi. Athassa mahāsamuddam tarantassa sattame divase nāvā vivaramadāsi. Udam ussiñcituṃ nāsakkhimṣu. Mahājano maraṇabhayaḁhito attano attano devatā namassitvā mahāvīravam viravi. Bodhisatto ekam upaṭṭhākam gahetvā sakalasarīram telena makkhetvā sappinā saddhim sakkharacuṇṇāni yāvadattham khāditvā tampi khādāpetvā tena saddhim kūḁakayaṭṭhimatthakam āruya “imāya disāya amhākam nagara”nti disam vavatthapetvā macchakacchapaparipanthato attānam saccādhīṭṭhānena pamocento tena saddhim usabhamattaṭṭhānam atikkamitvā patitvā samuddam tarituṃ ārabhi. Mahājano pana tattheva vināsam pāpuṇi. Tassa tarantasseva satta divasā gatā. So tasmimpi kāle loṇodakena mukham vikkhāletvā uposathiko ahosiyeva.

Tadā pana īdisānam purisavisesānam rakkhaṇatthāya catūhi lokapālehi ṭhapitā maṇimekhalā nāma devadhītā attano issariyena sattāham pamajjitvā sattame divase tam disvā “sacāyam idha marissa, ativiya gārayhā abhavissa”nti samviggahadayā suvaṇṇapātiyā dibbabhojanassa pūretvā vegenāgantvā “brāhmaṇa, idam dibbabhojanam bhuñjā”ti āha. So tam ulloketvā “nāham bhuñjāmi, uposathikomhī”ti paṭikkhipitvā tam pucchanto -

“Yaṃ tvaṃ sukhenābhisamekkhase maṃ, bhuñjassu bhattaṃ iti maṃ vadesi;
Pucchāmi taṃ nāri mahānubhāve, devī nusi tvaṃ uda mānusi nū”ti. -

Āha. Sā tassa paṭivacanaṃ denti -

“Devī ahaṃ saṅkha mahānubhāvā, idhāgatā sāgaravārimajjhe;
Anukampikā no ca paduṭṭhacittā, taveva atthāya idhāgatāsmi.

“Idhannapānaṃ sayanāsanañca, yānāni nānāvividhāni saṅkha;
Sabbassa tyāhaṃ paṭipādayāmi, yaṃ kiñci tuyhaṃ manasābhipatthita”nti. -

Imā gāthā abhāsi. Taṃ sutvā mahāsatto “ayaṃ devadhītā samuddapiṭṭhe mayhaṃ
‘idañcidañca dammī’ti vadati, yañcesā mayhaṃ deti, tampi mama puññeneva, taṃ
pana puññaṃ ayaṃ devadhītā jānāti nu kho, udāhu na jānāti, pucchissāmi tāva
na”nti cintetvā pucchanto imaṃ gāthamāha -

“Yaṃ kiñci yiṭṭhañca hutañca mayhaṃ, sabbassa no issarā tvaṃ sugatte;
Sussoṇi subbhūru vilaggamajjhe, kissa me kammaṃ ayaṃ vipāko”ti.

Tattha yiṭṭhanti dānavasena yajitaṃ. Hutanti āhunapāhunavasena dinnaṃ. Sabbassa
no issarā tvanti amhākaṃ puññakammaṃ sabbassa tvaṃ issarā, “ayaṃ imassa
vipāko, ayaṃ imassā”ti byākaritum samatthā. Sussoṇi sundarajaghane. Subbhūrūti
sundarehi bhamukehi ūrūhi ca samannāgate. Vilaggamajjheti vilaggatanumajjhe.
Kissa meti mayā katakammesu katarakammaṃ ayaṃ vipāko, yenāhaṃ appatiṭṭhe
mahāsamudde ajja patiṭṭhaṃ labhāmīti.

Taṃ sutvā devadhītā “ayaṃ brāhmaṇo ‘yaṃ attanā kusalakammaṃ kataṃ, taṃ
kammaṃ na jānāti’ti saññāya pucchati maññe, kathessāmi na”nti
nāvābhiruhanadivase paccekabuddhassa chattupāhanadānapuññameva tassa
kāraṇanti kathenti -

“Ghamme pathe brāhmaṇa ekabhikkhuṃ, ugghaṭṭapādaṃ tasitaṃ kilantaṃ;
Paṭipādayī saṅkha upāhanāni, sā dakkhiṇā kāmāduhā tavajjā”ti. -

Gāthamāha.

Tattha ekabhikkhūti ekaṃ paccekabuddhaṃ sandhāyāha. Ugghaṭṭapādanti
uṇhavālukāya ghaṭṭapādaṃ, vibādhitapādanti attho. Tasitanti pipāsitaṃ. Paṭipādayīti
paṭipādesi yojesi. Kāmāduhāti sabbakāmadāyikā.

Taṃ sutvā mahāsatto “evarūpepi nāma appatiṭṭhe mahāsamudde mayā dinnaṃ
chattupāhanadānaṃ mama sabbakāmadadaṃ jātaṃ aho sudinna”nti tuṭṭhacitto -

“Sā hotu nāvā phalakūpapannā, anavassutā erakavātayuttā;
Aññassa yānassa na hettha bhūmi, ajjeva maṃ moḷiniṃ pāpayassū”ti. -

Gāthamāha.

Tattha phalakūpapannāti mahānāvātāya bahūhi phalakehi upetā.
Udakappavesanābhāvena anavassutā. Sammā gahetvā gamanakavātena
erakavātayuttā.

Devadhītā tassa vacanam sutvā tuṭṭhahaṭṭhā dīghato aṭṭhausabham vitthārato catuusabham gambhīrato vīsatiyaṭṭhikam sattaratanamayam nāvam māpetvā kūpaphiyārittayuttāni indanīlarajatasuvaṇṇamayādīni nimminivā sattannam ratanānam pūretvā brāhmaṇam āliṅgetvā nāvam āropesi, upaṭṭhākam panassa na olokesi. Brāhmaṇo attanā katakalyāṇato tassa pattiṃ adāsi, so anumodī. Atha devadhītā tampi āliṅgetvā nāvāya patiṭṭhāpetvā tam nāvam molīnīnagaram netvā brāhmaṇassa ghare dhanam patiṭṭhāpetvā attano vasanaṭṭhānameva agamāsi. Tenāha bhagavā -

“Sā tattha vittā sumanā patitā, nāvam sucittam abhinimminivā;
Ādāya saṅkham purisena saddhiṃ, upānayī nagaram sādhumamma”nti.

Mahāpurisassa hi cittasampattiyā paccekabuddhassa ca nirodhato vuṭṭhitabhāvena sattasu cetanāsu ādicetanā diṭṭhadhammavedanīyā atīuḷāraphalā ca jātā. Idampi tassa dānassa appamattaphalanti daṭṭhabbam. Aparimāṇaphalañhi tam dānam bodhisambhārabhūtam. Tena vuttam -

19. “Tenevāham sataguṇato, sukhumālo sukhedhito;
Api ca dānam paripūrento, evam tassa adāsaha”nti.

Tattha tenāti tato paccekabuddhato, sataguṇatoti sataguṇena aham tadā saṅkhabhūto sukhumālo, tasmā sukhedhito sukhasamvaḍḍho, api ca evam santapi dānam paripūrento, evam mayham dānapāramī paripūretūti tassa paccekabuddhassa attano sarīradukkham anapekkhitvā chattupāhanam adāsinti attano dānajjhāsayaassa uḷārabhāvam satthā pavedesi.

Bodhisattopi yāvajīvam amitadhanageham ajjhāvasanto bhiyyosomattāya dānāni datvā sīlāni rakkhitvā āyupariyosāne sapaṇiso devanagaram pūresi.

Tadā devadhītā uppalavaṇṇā ahosi, puriso ānandatthero, lokanātho saṅkhabrāhmaṇo.

Tassa suvisuddhaniccasīlauposathasīlādivasena sīlapāramī dānasīlādīnam paṭipakkhato nikkhantattā kusalahammavasena nekkhammapāramī, dānādinipphādanattham abbhussahanavasena tathā mahāsamuddataraṇavāyāmasena ca vīriyapāramī, tadattham adhivāsanaṅkativasena khantipāramī, paṭiññānurūppapaṭipattiyā saccapāramī, sabbattha acalasamādānādhiṭṭhānavasena adhiṭṭhānapāramī, sabbasattesu hitajjhāsayaavasena mettāpāramī, sattasaṅkhārakatavippakāresu majjhatabhāvappattiyā upekkhāpāramī, sabbapāramīnam upakārānupakāre dhamme jānitvā anupakāre dhamme pahāya upakāradhammesu pavattāpanapurecarā saha jātā ca upāyakosallabhūtā paññā paññāpāramīti imāpi pāramiyo labbhanti.

Dānajjhāsayaassa pana atīuḷārabhāvena dānapāramīvasena desanā pavattā. Yasmā cettha dasa pāramiyo labbhanti, tasmā heṭṭhā vuttā mahākaruṇādayo bodhisattaguṇā idhāpi yathāraham niddhāretabbā. Tathā attano bhogasukham anapekkhitvā mahākaruṇāya “dānapāramiṃ pūressāmī”ti dānasambhārasamharaṇattham samuddataraṇam, tattha ca samuddapatitassapi uposathādhiṭṭhānam, sīlakhaṇḍabhayena devadhītāyapi upagatāya āhārānāharaṇanti

evamādayo mahāsattassa guṇā veditabbā. Idāni vakkhamānesu sesacaritesu imināva nayena guṇaniddhāraṇaṃ veditabbaṃ. Tattha tattha visesamattameva vakkhāma. Tenetaṃ vuccati -

“Evaṃ acchariyā hete, abbhutā ca mahesino...pe...
Pagevānukiriyā tesam, dhammassa anudhammato”ti.

Saṅkhabrāhmaṇacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Kururājacariyāvaṇṇanā

20. Tatiye indapatthe puruttameti indapatthanāmake kururaṭṭhassa puravare uttamanagare. Rājāti dhammena samena catūhi saṅgahavatthūhi parisam rañjetīti rājā. Kusale dasahupāgatoti kusalehi dasahi samannāgato, dānādīhi dasahi puññakiriyavatthūhi, dasahi kusalakammapatthehi vā yuttoti attho.

21. Kaliṅgaratṭhavisayāti kaliṅgaratṭhasaṅkhātavisayā. Brāhmaṇā upagañchu manti kaliṅgarājena uyyojitā atṭha brāhmaṇā maṃ upasaṅkamimsu. Upasaṅkamitvā ca pana āyācuṃ maṃ hatthināganti hatthibhūtaṃ mahānāgaṃ maṃ āyācimsu. Dhaññanti dhanāyitabbasirisobhaggappattaṃ lakkhaṇasampannaṃ. Maṅgalasammatanti tāyayeva lakkhaṇasampattiyā maṅgalaṃ abhivuddhikāraṇanti abhisammataṃ janehi.

22. Avuṭṭhikoti vassarahito. Dubbhikkhoti dullabhabhojano. Chātako mahāti mahatī jighacchābādā vattatīti attho. Dadāhīti dehi. Nīlanti nīlavaṇṇaṃ. Añjanasavhayanti añjanasaddena avhātappaṃ, añjananāmakanti attho. Idaṃ vuttaṃ hoti - amhākaṃ kaliṅgaratṭhaṃ avuṭṭhikaṃ, tena idāni mahādubbhikkaṃ tattha mahantaṃ chātakabhayaṃ uppannaṃ, tassa vūpasamatthāya imaṃ añjanagirisāṅkāsaṃ tuyhaṃ añjananāmakam maṅgalahatthim dehi, imasmiñhi tattha nīte devo vassissati, tena taṃ sabbabhayaṃ vūpasammissatīti. Tatrāyaṃ anupubbikathā -

Atīte kururaṭṭhe indapatthanagare bodhisatto kururājassa aggamahesiyā kucchimhi paṭisandhim gahetvā anupubbena viññutaṃ patto, takkasilam gantvā yogavihitāni sippāyatanāni vijjāṭṭhānāni ca uggahetvā paccāgato pitarā uparajje ṭhapito, aparabhāge pitu accayena rajjam patvā dasa rājadhamme akopento dhammena rajjam kāresi dhanañjaya nāma nāmena. So catūsu nagaradvāresu nagaramajjhe nivesanadvāreti cha dānasālāyo kāretvā devasikaṃ chasatasahassaṃ dhanam vissajjento sakalajambudīpaṃ unnaṅgalaṃ katvā dānaṃ adāsī. Tassa dānajjhāsayatā dānābhirati sakalajambudīpaṃ patthari.

Tasmim kāle kaliṅgaratṭhe dubbhikkhabhayaṃ chātakabhayaṃ rogabhayanti tiṇi bhayāni uppajjimsu. Sakalaratṭhavāsino dantapuraṃ gantvā rājabhavanadvāre ukkuṭṭhimakaṃsu “devaṃ vassāpehi devā”ti. Rājā taṃ sutvā “kiṃkāraṇā ete viravanti”ti amacce pucchi. Amaccā rañño tamatthaṃ ārocesuṃ. Rājā porāṇakarājāno deve avassante kiṃ karontīti. “Devo vassatū”ti dānaṃ datvā uposathaṃ adhiṭṭhāya samādinnaṃ sirigabbhaṃ pavisitvā dabbasanthare sattāhaṃ nipajjantīti. Taṃ sutvā tathā akāsī. Devo na vassī, evaṃ rājā ahaṃ mayā kattabbakiccaṃ akāsim, devo na vassati, kinti karomāti. Deva, indapatthanagare dhanañjayassa nāma kururājassa maṅgalahatthimhi ānīte devo vassissatīti. So rājā balavāhanasampanno duppasaho, kathamassa hatthim ānessāmāti. Mahārāja, tena saddhim yuddhakiccaṃ natthi, dānajjhāsayo so rājā dānābhirato yācito samāno

alaṅkatasīsampi chinditvā pasādasampannāni akkhīnipi uppāṭetvā sakalarajjampi niyyātetvā dadeyya, hatthimhi vattabbameva natthi, avassaṃ yācito samāno dassatīti. Ke pana yācituṃ samatthāti? Brāhmaṇā, mahārājāti. Rājā aṭṭha brāhmaṇe pakkosāpetvā sakkārasammānaṃ katvā paribbayaṃ datvā hatthiyācanatthaṃ pesesi. Te sabbattha ekarattivāsena turitagamaṃ gantvā katipāhaṃ nagaradvāre dānasālāsu bhuñjantā sarīraṃ santappetvā rañño dānaggaṃ āgamanapathe kālaṃ āgamayamānā pācīnadvāre aṭṭhaṃsu.

Bodhisattopi pātova nhātānulitto sabbālaṅkārapaṭimaṇḍito alaṅkatavaravāraṇakhandhagato mahantena rājānubhāvena dānasālaṃ gantvā otarivā sattaṭṭhajanānaṃ sahatthēna dānaṃ datvā “imināva nīhārena dethā”ti vatvā hatthiṃ abhiruhitvā dakkhiṇadvāraṃ agamāsi. Brāhmaṇā pācīnadvāre ārakkhassa balavatāya okāsaṃ alabhivā dakkhiṇadvāraṃ gantvā rājānaṃ āgacchantāṃ ullokayamānā dvārato nātidūre unnataṭṭhāne ṭhitā sampattaṃ rājānaṃ hatthe ukkhipitvā jayāpesuṃ. Rājā vajiraṅkusena vāraṇaṃ nivattetvā tesāṃ santikaṃ gantvā te brāhmaṇe “kiṃ icchathā”ti pucchi. Brāhmaṇā “kalīṅgaraṭṭhaṃ dubbhikkhabhayena chātakabhayena rogabhayena ca upaddutaṃ. So upaddavo imasmiṃ tava maṅgalaṃ hatthimhi nīte vūpasammissati. Tasmā imaṃ añjanavaṇṇaṃ nāgaṃ amhākaṃ dehī”ti āhaṃsu. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha “kalīṅgaraṭṭhavisayā...pe... añjanasavhaya”nti. Tassattho vutto eva.

Atha bodhisatto “na metaṃ patirūpaṃ, yaṃ me yācakānaṃ manorathavighāto siyā, mayhañca samādānabhedo siyā”ti hatthikkhandhato otarivā “sace analaṅkataṭṭhānaṃ atthi, alaṅkaritvā dassāmī”ti samantato oloketvā analaṅkataṭṭhānaṃ adisvā soṇḍāya naṃ gahetvā brāhmaṇānaṃ hatthesu ṭhapetvā ratanabhiṅgārena pupphagandhavāsitaṃ udakaṃ pātetvā adāsi. Tena vuttaṃ -

23. “Na me yācakamanuppatte, paṭikkhepo anucchavo;
Mā me bhijji samādānaṃ, dassāmi vipulaṃ gajaṃ.

24. “Nāgaṃ gahetvā soṇḍāya, bhiṅgāre ratanāmāye;
Jalaṃ hatthe ākiritvā, brāhmaṇānaṃ adāṃ gaja”nti.

23-24. Tattha yācakamanupatteti yācake anuppatte. Anucchavoti anucchaviko patirūpo. Mā me bhijji samādānanti sabbaññutaññāṇatthāya sabbassa yācakassa sabbaṃ anavajjaṃ icchitaṃ dadanto dānapāramiṃ pūressāmīti yaṃ mayhaṃ samādānaṃ, taṃ mā bhijji. Tasmā dassāmi vipulaṃ gajanti mahantaṃ imaṃ maṅgalaṃ hatthiṃ dassāmīti. Adanti adāsiṃ.

25. Tasmīṃ pana hatthimhi dinne amaccā bodhisattaṃ etadavocaṃ - “kasmā, mahārāja, maṅgalaṃ hatthiṃ dadattha, nanu añño hatthiṃ dātabbo, rañña nāma evarūpo opavayho maṅgalaṃ hatthiṃ issariyaṃ abhivijayañca ākaṅkantaṃ na dātabbo”ti. Mahāsatto yaṃ maṃ yācakā yācanti, tadeva mayā dātabbaṃ, sace pana maṃ rajjaṃ yāceyyuṃ, rajjampi tesāṃ dadeyyaṃ, mayhaṃ rajjatopi jīvitatopi sabbaññutaññāṇameva piyātaraṃ, tasmā taṃ hatthiṃ adāsinti āha. Tena vuttaṃ “tassa nāge padinnamhī”tiādi. Tattha tassāti tassa tena, tasmīṃ nāge hatthimhi dinne.

26. Maṅgalasampannanti maṅgalaguṇehi samannāgataṃ. Saṅgāmaṃ vijayuttamanti saṅgāmaṃ vijayā uttamaṃ, saṅgāmaṃ vijaye vā uttamaṃ padhānaṃ pavaraṃ nāgaṃ. Kiṃ te rajjaṃ karissatīti tasmīṃ nāge apagataṃ tava rajjaṃ kiṃ karissati, rajjakiccaṃ

na karissati, rajjampi apagatamevāti dasseti.

27. Rajjampi me dade sabbanti tiṭṭhatu nāgo tiracchānagato, idaṃ me sabbam kururaṭṭhampi yācakānaṃ dadeyyaṃ. Sarīraṃ dajjamattanoti rajjepi vā kiṃ vattabbaṃ, attano sarīrampi yācakānaṃ dadeyyaṃ, sabbopi hi me ajjhattikabāhiro pariggaho lokahitattameva mayā pariccatto. Yasmā sabbaññutaṃ piyaṃ mayhaṃ sabbaññutā ca dānapāraṃhi ādiṃ katvā sabbapāraṃhiyo apūrentena na sakkā laddhuṃ, tasmā nāgaṃ adāsiṃ ahanti dasseti.

Evampi tasmiṃ nāge ānīte kaliṅgaraṭṭhe devo na vassateva. Kaliṅgarājā “idānapi na vassati, kiṃ nu kho kāraṇa”nti pucchitvā “kururājā garudhamme rakkhati, tenassa raṭṭhe anvaddhamāsaṃ anudasāhaṃ devo vassati, rañño guṇānubhāvo esa, na imassa tiracchānagatassā”ti jānitvā “mayampi garudhamme rakkhissāma, gacchatha dhanañcayakorabyassa santike te suvaṇṇapaṭṭe likhāpetvā ānethā”ti amacce pesesi. Garudhammā vuccanti pañca sīlāni, tāni bodhisatto supārisuddhāni katvā rakkhati, yathā ca bodhisatto. Evamassa mātā aggamaheśī, kaṇiṭṭhabhātā uparājā, purohito brāhmaṇo, rajjuggāhako amacco, sārathi seṭṭhi, doṇamāpako dovāriko, nagarasobhinī vaṇṇadāsīti. Tena vuttaṃ -

“Rājā mātā mahesī ca, uparājā purohito;
Rajjuggāho sārathī seṭṭhi, doṇo dovāriko tathā;
Gaṇikā te ekādasa, garudhamme patiṭṭhitā”ti.

Te amaccā bodhisattaṃ upasaṅkamitvā vanditvā tamatthaṃ ārocesuṃ. Mahāsatto “mayhaṃ garudhamme kukkucchaṃ atthi, mātā pana me surakkhitaṃ rakkhati, tassā santike gaṇhathā”ti vatvā tehi “mahārāja, kukkucchaṃ nāma sikkhākāmassa sallekhaṃ hoti, detha no”ti yācito “pāṇo na hantabbo, adinnaṃ na ādāttabbaṃ, kāmesumicchācāro na caritabbo, musā na bhaṇitabbaṃ, majjaṃ na pātabba”nti suvaṇṇapaṭṭe likhāpetvā “evaṃ santepi mātu santike gaṇhathā”ti āha.

Dūtā rājānaṃ vanditvā tassā santikaṃ gantvā “devi, tumhe kira garudhammaṃ rakkhatha, taṃ no dethā”ti vadiṃsu. Bodhisattassa mātāpi tattheva attano kukkuccassa atthibhāvaṃ vatvā tehi yācitā adāsi. Tathā mahesīādayopi. Te sabbesampi santike suvaṇṇapaṭṭe garudhamme likhāpetvā dantapuraṃ gantvā kaliṅgarañño datvā taṃ pavattiṃ ārocesuṃ. Sopi rājā tasmiṃ dhamme vattamāno pañca sīlāni pūresi. Tato sakalakaliṅgaraṭṭhe devo vassi. Tīṇi bhayāni vūpasantāni. Raṭṭhaṃ khemaṃ subhikkhaṃ ahośi. Bodhisatto yāvajīvaṃ dānādāni puñṇāni katvā sapariso saggapuraṃ pūresi.

Tadā gaṇikādayo uppalavaṇṇādayo ahesuṃ. Vuttañhetam -

“Gaṇikā uppalavaṇṇā, puṇṇo dovāriko tadā;
Rajjuggāho ca kaccāno, doṇamāpako ca kolito.

“Sāriputto tadā seṭṭhi, anuruddho ca sārathi;
Brāhmaṇo kassapo thero, uparājānandapaṇḍito.

“Mahesī rāhulamātā, māyādevī janettikā;
Kururājā bodhisatto, evaṃ dhāretha jātaka”nti.

Idhāpi nekkhammapāraṃhiādayo sesadhammā ca vuttanayeneva niddhāretabbāti.

4. Mahāsudassanacariyāvaṇṇanā

28. Catutthe kusāvatimhi nagareti kusāvatīnāmake nagare, yasmiṃ ṭhāne etarahi kusiṇārā nivṛṭṭhā. Mahīpatīti khattiyo, nāmena mahāsudassano nāma. Cakkavattīti cakkaratanaṃ vatteti catūhi vā sampatticakkehi vattati, tehi ca paraṃ pavatteti, parahitāya ca iriyāpathacakkānaṃ vatto etasmiṃ atthīti cakkavattī. Atha vā catūhi acchariyadhammehi saṅghavattūhi ca samannāgatena, parehi anabhibhavanīyassa anatikkamanīyassa āṇāsāṅkhātassa cakkassa vatto etasmiṃ atthīti cakkavattī. Pariṇāyakaratanapubbaṅgamaṇa hatthiratanādīpamukhena mahābalakāyena puññānubhāvanibbattena kāyabalena ca samannāgatattā mahabbalo. Yadā āsinti sambandho. Tatrāyaṃ anupubbikathā -

Atīte kira mahāpuriso sudassanattabhāvato tatiye attabhāve gahapatikule nibbatto dharmānakassa buddhassa sāsane ekaṃ theram araṇṇavāsaṃ vasantaṃ attano kammena araṇṇaṃ pavṛṭṭho rukkhamaṇe nisinnaṃ disvā “idha mayā ayyassa paṇṇasālaṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti cintetvā attano kammaṃ pahāya dabbasambhāraṃ chinditvā nivāsayoggaṃ paṇṇasālaṃ katvā dvāraṃ yojetvā kaṭṭhattharaṇaṃ katvā “karissati nu kho paribhogaṃ, na nu kho karissatī”ti ekamante nisīdi. Thero antogāmato āgantvā paṇṇasālaṃ pavisitvā kaṭṭhattharaṇe nisīdi. Mahāsattopi naṃ upasaṅkamitvā “phāsukā, bhante, paṇṇasālā”ti pucchi. Phāsukā, bhaddamukha, pabbajitasārūpātī. Vasissatha, bhante, idhātī? Āma, upāsakātī. So adhivāsānākāreṇeva “vasissatī”ti ṇatvā “nibaddhaṃ mayhaṃ gharadvāraṃ āgantabba”nti paṭijānāpetvā niccaṃ attano ghareyeva bhaddavissaggaṃ kārāpesi. So paṇṇasālāyaṃ kaṭṭhasāraṇaṃ pattharitvā mañcapīṭhaṃ pañṇāpesi, apassenam nikkhipi, pādakaṭṭhalikaṃ ṭhapesi, pokkharaṇiṃ khaṇi, caṅkamaṃ katvā vāluṃ okiri, parissayavinodanattam paṇṇasālaṃ kaṭṭhakavatiyā parikkhipi, tathā pokkharaṇiṃ caṅkamañca. Tesam antovatipariyante tālapantiyo ropesi. Evamādinā āvāsaṃ niṭṭhāpetvā therassa ticīvaraṃ ādiṃ katvā sabbam samaṇaparikkhāraṃ adāsi. Therassa hi tadā bodhisattena ticīvarapiṇḍapāṭapattathālakaparissāvanadhamakaraṇaparibhogabhājanachattupāha naudakatumbasūcikattara- yaṭṭhiāraṇaṭṭakapipphalinakacchedanapadīpeyyādi pabbajitānaṃ paribhogajātaṃ adinnaṃ nāma nāhosi. So pañca sīlāni rakkhanto uposathaṃ karonto yāvajīvaṃ theram upaṭṭhahi. Thero tattheva vasanto arahattaṃ patvā parinibbāyi.

29. Bodhisattopi yāvatāyukaṃ puññaṃ katvā devaloke nibbattitvā tato cuto manussalokaṃ āgacchanto kusāvatīyā rājadhāniyā nibbattitvā mahāsudassano nāma rājā ahosi cakkavattī. Tassissariyānubhāvo “bhūtapubbaṃ, ānanda, rājā mahāsudassano nāma ahosi khattiyo muddhāvasitto”tiādinā nayena sutte āgato eva. Tassa kira caturāsīti nagarasahassāni kusāvatīrājadhānippamukhāni, caturāsīti pāsādasahassāni dhammapāsādappamukhāni, caturāsīti kūṭāgārasahassāni mahābyūhakūṭāgārappamukhāni, tāni sabbāni tassa therassa katāya ekissā paṇṇasālāya nissandena nibbattāni, caturāsīti pallaṅkasahassāni nāgasahassāni assasahassāni rathasahassāni tassa dinnassa mañcapīṭhassa, caturāsīti maṇisahassāni tassa dinnassa padīpassa, caturāsīti pokkharaṇisahassāni ekapokkharaṇiyā, caturāsīti itthisahassāni puttahassāni gahapatisahassāni ca pattathālakādīparibhogārahassa pabbajitaparikkhāradānassa, caturāsīti

dhenusahassāni pañcagorasadānassa, caturāsīti vatthakoṭṭhasahassāni nivāsanapārupanadānassa, caturāsīti thālīpākasahassāni bhojanadānassa nissandena nibbattāni. So sattahi ratanehi catūhi iddhīhi ca samannāgato rājādhirājā hutvā sakalaṃ sāgarapariyantaṃ pathavimaṇḍalaṃ dhammena abhivijjiya ajjhāvasanto anekasatesu ṭhānesu dānasālāyo kāretvā mahādānaṃ paṭṭhapesi. Divasassa tikkhattuṃ nagare bheriṃ carāpesi “yo yaṃ icchatī, so dānasālāsu āgantvā taṃ gaṇhātū”ti. Tena vuttaṃ “tatthāhaṃ divase tikkhattuṃ, ghosāpemi tahiṃ tahi”ntiādi.

Tattha tatthāti tasmīṃ nagare. “Tadāha”ntipi pāṭho, tassa tadā ahaṃ, mahāsudassanakāleti attho. Tahiṃ tahinti tasmīṃ tasmīṃ ṭhāne, tassa tassa pākārassa anto ca bahi cāti attho. Ko kiṃ icchatīti brāhmaṇādīsu yo koci satto annādīsu deyyadhammesu yaṃ kiñci icchatī. Patthetīti tasseeva vevacanaṃ. Kassa kiṃ dīyatu dhananti anekavāraṃ pariyāyantarehi ca dānaghosānāya pavattitabhāvadassanattaṃ vuttaṃ, etena dānapāramiyā sarūpaṃ dasseti. Deyyadhammapaṭiggāhakavikapparahitā hi bodhisattānaṃ dānapāramīti.

30. Idāni dānaghosānāya tassa tassa deyyadhammassa anucchavikapuggalaparikittanaṃ dassetuṃ “ko chātako”tiādi vuttaṃ.

Tattha chātakoti jighacchito. Tasitoti pipāsito. Ko mālaṃ ko vilepanantipi “icchatī”ti padaṃ ānetvā yojetabbaṃ. Naggoti vatthavikalo, vatthena atthikoti adhippāyo. Paridahissatīti nivāsissati.

31. Ko pathe chattaṃādetīti ko pathiko pathe magge attano vassavātātaparakkhaṇatthaṃ chattaṃ gaṇhāti, chattaṃ atthikoti attho. Kopāhanā mudū subhāti dassanīyatāya subhā sukhasamphassatāya mudū upāhanā attano pādānaṃ cakkhūnañca rakkhaṇatthaṃ. Ko ādetīti ko tāhi atthikoti adhippāyo. Sāyañca pāto cāti ettha ca-saddena majjhanhike cāti āharitvā vattabbaṃ. “Divase tikkhattuṃ ghosāpemi”ti hi vuttaṃ.

32. Na taṃ dasasu ṭhānesūti taṃ dānaṃ na dasasu ṭhānesu paṭiyattanti yojanā. Napi ṭhānasatesu vā paṭiyattaṃ, api ca kho anekasatesu ṭhānesu paṭiyattaṃ. Yācake dhananti yācake uddissa dhanam paṭiyattaṃ upakkhaṭaṃ. Dvādasayojanāyāme hi nagare sattayojanavittahate sattasu pākārantaresu satta tālapantiparikkhepā, tāsū tālapantīsu caturāsīti pokkharaṇīsaḥassāni pāṭiyekkaṃ pokkharaṇītīre mahādānaṃ paṭṭhapitaṃ. Vuttañhetam bhagavatā -

“Paṭṭhapesi kho, ānanda, rājā mahāsudassano tāsam pokkharaṇīnaṃ tīre evarūpaṃ dānaṃ annaṃ annatthikassa, pānaṃ pānatthikassa, vatthaṃ vatthatthikassa, yānaṃ yānatthikassa, sayanaṃ sayanatthikassa, itthiṃ itthitthikassa, hiraññaṃ hiraññatthikassa, suvaṇṇaṃ suvaṇṇatthikassā”ti.

33. Tatthāyaṃ dānassa pavattitākāro - mahāpuriso hi itthīnañca purisānañca anucchavike alaṅkāre kāretvā itthimattameva tattha paricāravasena sesaṅca sabbam pariccāgavasena ṭhapetvā “rājā mahāsudassano dānaṃ deti, taṃ yathāsukhaṃ paribhuñjathā”ti bheriṃ carāpesi. Mahājanā pokkharaṇītīraṃ gantvā nhatvā vatthādīni nivāsetvā mahāsampattiṃ anubhavitvā yesam tādīsāni atthi, te pahāya gacchanti. Yesam natthi, te gahetvā gacchanti. Ye hatthiyānādīsūpi nisīditvā yathāsukhaṃ vicaritvā varasayanesūpi sayitvā sampattiṃ anubhavitvā itthīhipi saddhiṃ sampattiṃ anubhavitvā sattavidharatanapasāadhanāni pasādhettvā sampattiṃ anubhavitvā yaṃ yaṃ atthikā, taṃ taṃ gahetvā gacchanti, anattikā

ohāya gacchanti. Tampi dānaṃ uṭṭhāya samuṭṭhāya devasikaṃ dīyateva. Tadā jambudīpavāsīnaṃ aññaṃ kammaṃ natthi, dānaṃ paribhuñjantā sampattiṃ anubhavanta vicaranti. Na tassa dānassa kālaparicchedo ahosi. Rattiñcāpi divāpi yadā yadā atthikā āgacchanti, tadā tadā dīyateva. Evaṃ mahāpuriso yāvajīvaṃ sakalajambudīpaṃ unnaṅgalaṃ katvā mahādānaṃ pavattesi. Tena vuttaṃ “divā vā yadi vā rattiṃ, yadi eti vanibbako”tiādi.

Tattha divā vā yadi vā rattiṃ, yadi etīti etenassa yathākālaṃ dānaṃ dasseti. Yācakānañhi lābhāsāya upasaṅkamanakālo eva bodhisattānaṃ dānassa kālo nāma. Vanibbakoti yācako. Laddhā yadicchakaṃ bhoganti etena yathābhirucitaṃ dānaṃ. Yo yo hi yācako yaṃ yaṃ deyyadhammaṃ icchati, tassa tassa taṃtadeva bodhisatto deti. Na tassa mahagghadullabhādibhāvaṃ attano uparodhaṃ cintesi. Pūrahatthova gacchatīti etena yāvadicchakaṃ dānaṃ dasseti, yattakañhi yācakā icchanti, tattakaṃ aparihāpetvāva mahāsatto deti uḷārājñāsayaṭāya ca mahiddhikatāya ca.

34. “Yāvajīvika”nti etena dānassa kālapariyantābhāvaṃ dasseti. Samādānato paṭṭhāya hi mahāsattā yāvapāripūri vemajjhe na kālaparicchedaṃ karonti, bodhisambhārasambharaṇe saṅkocābhāvena antaranāra avosānāpattito maraṇenapi anupacchedo eva, tato parampi tattheva paṭipajjanato, “yāvajīvika”nti pana mahāsudassanacaritassa vasena vuttaṃ. Napāhaṃ dessaṃ dhaṇaṃ dammīti idaṃ dhaṇaṃ nāma mayhaṃ na dessaṃ amanāpanti evarūpaṃ mahādānaṃ dento gehato ca dhaṇaṃ nīharāpemi. Napi natthi nicayo mayīti mama samīpe dhananicayo dhanasaṅgaho nāpi natthi, sallekhaṇaṃ viya asaṅgahopi na homīti attho. Idaṃ yena ajjhāsayena tassidaṃ mahādānaṃ pavattitaṃ, taṃ dassetuṃ vuttaṃ.

35. Idāni taṃ upamāya vibhāvetuṃ “yathāpi āturo nāmā”tiādimāha. Tatthidaṃ upamāsaṃsandanaṃ saddhiṃ atthadassanaṃ - yathā nāma āturo rogābhūto puriso rogato attānaṃ parimocetukāmo dhanena hiraṇṇasuvāṇṇādinā vejjamā tikicchakaṃ tappetvā ārādhetvā yathāvidhi paṭipajjanto tato rogato vimuccati.

36. Tattheva evameva ahampi aṭṭabhūtaṃ sakalalokaṃ kilesarogato sakalasamsāradukkharogato ca parimocetukāmo tassa tato parimocanassa ayaṃ sabbasāpateyyapariccāgo dānapāramiupāyoti jānamāno bujjhamāno asesato deyyadhammassa paṭiggāhakānañca vasena anavasesato mahādānassa vasena sattānaṃ ajjhāsayam paripūretuṃ attano ca na mayhaṃ dānapāramī paripuṇṇā, tasmā ūnāmananti pavattaṃ ūnaṃ manāṃ pūrayituṃ pavattayituṃ vanibbake yācake adāsīṃ taṃ dānaṃ evarūpaṃ mahādānaṃ dadāmi, tañca kho tasmīṃ dānadhamme tassa ca phale nirālayo anapekkho apaccāso kiñci apaccāsīsamāno kevalaṃ sambodhimanupattiyā sabbaññutaññānameva adhigantuṃ demīti.

Evaṃ mahāsatto mahādānaṃ pavattento attano puññānubhāvanibbattaṃ dhammapāsādaṃ abhiruyha mahābyūhakūṭāgāradvāre eva kāmavitakkādayo nivattetvā tattha sovaṇṇamaye rājapallaṅke nisinno jhānābhīññaṃ nibbattetvā tato nikkhamitvā sovaṇṇamayam kūṭāgāraṃ pavisitvā tattha rajatamaye pallaṅke nisinno cattāro brahmavihāre bhāvetvā caturāsīti vassasahassāni jhānasamāpattīhi vītināmetvā maraṇasamaye dassanāya upagatānaṃ subhaddādevīpamukhānaṃ caturāsītiyā itthāgārasahassānaṃ amaccapārisajjādīnañca -

“Aniccā vata saṅkhārā, uppādavayadhammino;
Uppajjitvā nirujjhanti, tesam vūpasamo sukho”ti. -

Imāya gāthāya ovaditvā āyupariyosāne brahmalokaparāyano ahosi.

Tadā subhaddādevī rāhulamātā ahosi, pariṇāyakaratanam rāhulo, sesaparisā buddhapharisā, mahāsudassano pana lokanātho.

Idhāpi dasa pāramiyo sarūpato labbhanti eva, dānājjhāsayassa pana ulāratāya dānapāramī eva pāliyaṃ āgatā. Sesadhammā heṭṭhā vuttanayā eva. Tathā ulāre sattaratanasamujjale catudīpissariyepi tṭhitassa tādisaṃ bhogasukhaṃ analaṅkaritvā kāmavitakkādayo dūrato vikkhambhetvā tathārūpe mahādāne pavattentasseva caturāsīti vassasahassāni samāpattīhi vītināmetvā aniccatādipaṭisaṃyuttaṃ dhammakathaṃ katvāpi vipassanāya anussukkanam sabbattha anissaṅgatāti evamādayo guṇānubhāvā niddhāretabbāti.

Mahāsudassanacariyāvaṇṇanā nīṭṭhitā.

5. Mahāgovindacariyāvaṇṇanā

Pañcame sattarājapurohitoti sattabhūādīnam sattannaṃ rājūnaṃ sabbakiccānusāsakapurohito. Pūjito naradevehi tehi eva aññehi ca jambudīpe sabbeheva khattiyehi catupaccayapūjāya sakkārasammānena ca pūjito. Mahāgovindabrāhmaṇoti mahānubhāvātāya govindassābhisekena abhisittatāya ca “mahāgovindo”ti saṅkhaṃ gato brāhmaṇo, abhisittakālato paṭṭhāya hi bodhisattassa ayaṃ samañña jātā, nāmena pana jotipālo nāma. Tassa kira jātadivase sabbāvudhāni jotimsu. Rājāpi paccūsasamaye attano maṅgalāvudhaṃ pajjalitaṃ disvā bhīto attano purohitaṃ bodhisattassa pitaraṃ upaṭṭhānaṃ āgataṃ pucchitvā “mā bhāyi, mahārāja, mayhaṃ putto jāto, tassānubhāvena na kevalaṃ rājageheyyeva, sakalanagarepi āvudhāni pajjalimsu, na taṃ nissāya tuyhaṃ antarāyo atthi, sakalajambudīpe pana paññāya tena samo na bhavissati, tassetam pubbanimitta”nti purohitena samassāsito tuṭṭhacitto “kumārassa khīramūlaṃ hotū”ti sahassaṃ datvā “vayappattakāle mayhaṃ dassethā”ti āha. So vuddhippatto aparabhāge alamattadasso sattannaṃ rājūnaṃ sabbakiccānusāsako hutvā pabbajitvā ca satte diṭṭhadhammikasamaparāyikehi anattthehi pāletvā atthehi niyojesi. Iti jotitattā pālanasamatthatāya ca “jotipālo”tissa nāmaṃ akaṃsu. Tena vuttaṃ “nāmena jotipālo nāmā”ti.

Tattha bodhisatto disampatissa nāma rañño purohitassa govindabrāhmaṇassa putto hutvā attano pitu tassa ca rañño accayena tassa putto reṇu, sahāyā cassa sattabhū, brahmadatto, vessabhū, bharato, dve ca dhataratṭhāti ime satta rājāno yathā aññamaññaṃ na vivadanti. Evaṃ rajje patiṭṭhāpetvā tesam atthadhamme anusāsanto jambudīpatale sabbesaṃ rājūnaṃ aññesañca brāhmaṇānaṃ devanāgagahapatikānaṃ sakkato garukato mānito pūjito apacito uttamaṃ gāravatṭhānaṃ patto ahosi. Tassa atthadhammesu kusalatāya “mahāgovindo”tveva samañña udapādi. Yathāha “govindo vata, bho brāhmaṇo, mahāgovindo vata, bho brāhmaṇo”ti. Tena vuttaṃ -

37. “Punāparaṃ yadā homi, sattarājapurohito;
Pūjito naradevehi, mahāgovindabrāhmaṇo”ti.

Atha bodhisattassa puññānubhāvasamussāhitehi rājūhi tesam anuyuttehi khattiyehi brāhmaṇagahapatikehi negamajānapadehi ca uparūpari upanīto samantato mahogho viya ajjhottharamāno aparimeyyo ulāro lābhasakkāro uppajji, yathā taṃ aparimāṇāsu

jātīsu upacitavipulapuññañasañcayassa uḷārābhijātassa parisuddhasīlācārassa pesalassa pariyodātasabbasippassa sabbasattesu puttasadisamahākaruṇāvippahārasiniddhamuduhadayassa. So cintesi - “etarahi kho mayhaṃ mahālābhasakkāro, yaṃnūnāhaṃ iminā sabbasatte santappetvā dānapāramiṃ paripūreyya”nti. So nagarassa majjhe catūsu dvāresu attano nivesanadvāreti cha dānasālāyo kāretvā devasikaṃ aparimitadhanapariccāgena mahādānaṃ pavattesi. Yaṃ yaṃ upāyanaṃ ānīyati, yañca attano atthāya abhisāṅkharīyati, sabbam taṃ dānasālāsu eva pesesi. Evaṃ divase divase mahāpariccāgaṃ karontassa cassa cittassa titti vā santoso vā nāhosi, kuto pana saṅkoco. Dānaggañcassa lābhāsāya āgacchantehi deyyadhammaṃ gahetvā gacchantehi ca mahāsattassa ca guṇavisese kittayantehi mahājanakāyehi antonagaraṃ bahinagarañca samantato ekoghabhūtaṃ kappavutṭhānamahāvāyusaṅghaṭṭaparibbhamitaṃ viya mahāsamuddaṃ ekakolāhalaṃ ekaninnādaṃ ahosi. Tena vuttaṃ -

38. “Tadāhaṃ sattarajjesu, yaṃ me āsi upāyanaṃ;
Tena demi mahādānaṃ, akkhobhaṃ sāgarūpama”nti.

Tattha tadāhanti yadā sattarājapurohito mahāgovindabrāhmaṇo homi, tadā ahaṃ. Sattarajjesūti reṇuādīnaṃ sattannaṃ rājūnaṃ rajjesu. Akkhobhanti abbhantarehi ca bāhirehi ca paccatthikehi appaṭisedhanīyatāya kenaci akkhobhanīyaṃ. “Accubbha”ntipi pāṭho. Atipuṇṇadānājjhāsayaassa deyyadhammassa ca uḷārābhāvena vipulābhāvena ca ativiya paripuṇṇanti attho. Sāgarūpamanti sāgarasadiṣaṃ, yathā sāgare udakaṃ sakalenapi lokena harantena khepetuṃ na sakkā, evaṃ tassa dānagge deyyadhammanti.

39. Osānagāthāya varaṃ dhananti uttamaṃ icchitaṃ vā dhanam. Sesam vuttanayameva.

Evaṃ mahāsatto paṭhamakappikamahāmegho viya mahāvassaṃ avibhāgena mahantaṃ dānavassaṃ vassāpento dānabyāvaṇo hutvāpi sesaṃ sattannaṃ rājūnaṃ atthadhamme appamatto anusāsati. Satta ca brāhmaṇamahāsāle vijjāsippaṃ sikkhāpeti, satta ca nhātakasatāni mante vāceti. Tassa aparena samayena evaṃ kalyāṇo kittisaddo abbhuggato “sakkhi mahāgovindo brāhmaṇo brahmānaṃ passati, sakkhi mahāgovindo brāhmaṇo brahmunā sākaccheti sallapati mantetī”ti. So cintesi - “etarahi kho mayhaṃ ayaṃ abhūto kittisaddo abbhuggato ‘brahmānaṃ passati, sakkhi mahāgovindo brāhmaṇo brahmunā sākaccheti sallapati mantetī’ti, yaṃnūnāhaṃ imaṃ bhūtaṃ eva kareyya”nti. So “te satta rājāno satta ca brāhmaṇamahāsāle satta ca nhātakasatāni attano puttadārañca āpucchitvā brahmānaṃ passeyya”nti cittaṃ paṇidhāya vassike cattāro māse brahmavihārābhāvanamanuyuñji. Tassa cetasa cetoparivitakkamaññāya brahmā sanaṅkumāro purato pāturahosi. Taṃ disvā mahāpuriso pucchi -

“Vaṇṇavā yasavā sirimā, ko nu tvamasi mārīsa;
Ajānantā taṃ pucchāma, kathaṃ jānemu taṃ maya”nti.

Tassa brahmā attānaṃ jānāpento -

“Maṃ ve kumāraṃ jānanti, brahmaloke sanantanaṃ;
Sabbe jānanti maṃ devā, evaṃ govinda jānāhī”ti. -

Vatvā tena -

“Āsanaṃ udakaṃ pajjaṃ, madhusākañca brahmuno;
Agghe bhavantaṃ pucchāma, aggaṃ kurutu no bhava”nti. -

Upanītaṃ atithisakkāraṃ anatthikopi brahmā tassa cittasampahaṃsanatthaṃ
vissāsakaraṇatthañca sampañcchanto “paṭiggaṇhāma te aggaṃ, yaṃ, tvaṃ
govinda, bhāsaṃ”ti. Vatvā okāsadānatthaṃ -

“Ditṭhadhammahitatthāya, samparāyasukhāya ca;
Katāvakaṃso pucchassu, yaṃkiñci abhipatthita”nti. -

Okāsamakāsi.

Atha naṃ mahāpuriso samparāyikaṃ eva atthaṃ -

“Pucchāmi brahmānaṃ sanaṅkumāraṃ, kaṅkhī akaṅkhiṃ paravediyesu;
Katthaṭṭhito kimhi ca sikkhamāno, pappoti macco amataṃ brahmaloka”nti. -

Pucchi.

Tassa brahmā byākaronto -

“Hitvā mamattaṃ manujesu brahme, ekodibhūto karuṇedhimutto;
Nirāmagandho virato methunasmā, etthaṭṭhito ettha ca sikkhamāno;
Pappoti macco amataṃ brahmaloka”nti. -

Brahmalokagāmimaggaṃ kathesi.

Tattha maṃ ve kumāraṃ jānantīti ve ekaṃsena maṃ “kumāro”ti jānanti.
Brahmaloketi seṭṭhaloke. Sanantananti ciratanaṃ porāṇaṃ. Evaṃ, govinda, jānāhīti,
govinda, evaṃ maṃ dhārehi.

Āsananti idaṃ bho brahmuno nisīdanatthāya āsanaṃ paññattaṃ. Idaṃ udakaṃ
paribhojanīyaṃ pādānaṃ dhovanatthaṃ pānīyaṃ pipāsaharaṇatthāya. Idaṃ pajjaṃ
parissamavinodanatthaṃ pādabbhañjanatelaṃ. Idaṃ madhusākaṃ atakkaṃ
aloṇikaṃ adhūpanaṃ udakena seditaṃ sākaṃ sandhāya vadati. Tadā hi
bodhisattassa taṃ catumāsaṃ brahmacariyaṃ abhisallekhavuttiparamukkaṭṭhaṃ
ahosi. Tassime sabbe agghe katvā pucchāma, tayidaṃ aggaṃ kurutu paṭiggaṇhātu
no bhavaṃ idaṃ agghanti vuttaṃ hoti. Iti mahāpuriso brahmuno nesaṃ
aparibhuñjanaṃ jānantopi vattasīse tathavā attano āciṇṇaṃ atithipūjanaṃ dassento
evamāha. Brahmāpissa adhippāyaṃ jānanto “paṭiggaṇhāma te aggaṃ, yaṃ tvaṃ,
govinda, bhāsaṃ”ti āha.

Tattha tassa te āsane mayaṃ nisinnā nāma homa, pādodakena pādā dhotā nāma
hontu, pānīyaṃ pītā nāma homa, pādabbhañjanena pādā makkhita nāma hontu,
udakasākampi paribhuttaṃ nāma hotūti attho.

Kaṅkhī akaṅkhiṃ paravediyesūti ahaṃ savicikiccho parena sayāṃ abhisāṅkhatattā
parassa pākaṭesu paravediyesu pañhesu nibbikicchaṃ.

Hitvā mamattanti “idaṃ mama, idaṃ mamā”ti pavattanaṃ upakaraṇaṇaṃ
cajitvā. Manujesūti sattesu. Brahmeti bodhisattaṃ ālapati. Ekodibhūtote eko udeti
pavattatīti ekodibhūto ekībhūto, ekena kāyavivekaṃ dasseti. Atha vā eko udetīti

ekodi, samādhī. Taṃ bhūto pattoti ekodibhūto, upacārappanāsamādhīhi samāhitoti attho. Etaṃ ekodibhāvaṃ karuṇābrahmavihāraśāle dasseti “karuṇedhimutto”ti āha. Karuṇajjhāne adhimutto, taṃ jhānaṃ nibbatteti attho. Nirāmagandhoti kilesasaṅkhātavissagandharahito. Etthaṃ tīkoti etesu dhammesu tīkoti, ete dhamme sampādetvā. Ettha ca sikkhamānoti etesu dhammesu sikkhamāno, etaṃ brahmavihārabhāvaṃ bhāveti attho. Ayametta saṅkhepo, vitthāro pana pāṇiyāṃ āgatoyevāti.

Atha mahāpuriso tassa brahmuno vacanaṃ sutvā āmagandhe jigucchanto “idānevāhaṃ pabbajissāmi”ti āha. Brahmāpi “sādhū, mahāpurisa, pabbajassu. Evaṃ sati mayhampi tava santike āgamaṃ svāgamaṃ bhavissati, tvaṃ, tāta, sakalajambudīpe aggapuriso paṭhamavaye tīkoti, evaṃ mahantaṃ nāma sampattiṃ issariyaṃ pahāya pabbajanaṃ nāma gandhahatthino ayobandhanaṃ chinditvā vanagamaṃ viya atīlāraṃ, buddhatanti nāmesā”ti mahābodhisattassa daḥkhammaṃ katvā brahmalokameva gato. Mahāsattopi “mama ito nikkhamitvā pabbajanaṃ nāma na yuttaṃ, ahaṃ rājakulānaṃ atthaṃ anusāsāmi, tasmā tesāṃ ārocetvā sace tepi pabbajanti sundareva, no ce purohitaṃ tīkoti niyyādetvā pabbajissāmi”ti cintetvā reṇussa tāva raṇṇo ārocetvā tena bhīyosomattāya kāmehi nimantiyāno attano saṃvegahetuṃ ekantena pabbajitukāmatāñcassa nivedetvā tena “yadi evaṃ ahampi pabbajissāmi”ti vutte “sādhū”ti sampācchitvā eteneva nayena sattabhūdayo cha khattiye, satta ca brāhmaṇamahāsāle, satta ca nhātakasatāni, attano bhariyāyo ca āpucchitvā sattāhamattameva tesāṃ cittānurakkhaṇatthaṃ tathā mahābhinnikkhamanasadisāṃ nikkhamitvā pabbaji.

Tassa te sattaṃ ājāno ādiṃ katvā sabbeva anupabbajissu. Sā ahoṃ mahatī parisā. Anekayojanavithārāya parisāya parivuto mahāpuriso dhammaṃ desento gāmanigamajānāpādaṃ ājānāsu cārikaṃ carati, mahājānaṃ puñṇe patitthāpeti. Gatagataṃ buddhakolāhalaṃ viya hoti. Manussa “govindapaṇḍito kira āgacchatī”ti sutvā puretameva maṇḍapaṃ kāretvā taṃ alaṅkāretvā paccuggantvā maṇḍapaṃ pavesetvā nānaggarasabhojanena patimānenti. Mahālābhasakkāro mahogho viya ajjhottharanto uppajji. Mahāpuriso mahājānaṃ puñṇe patitthāpesi sīlasampadāya indriyasamvare bhojane mātāññutāya jāgariyānuyoge kaṣiṇaparikkamaṃ jhānesu abhiññāsu atthasamāpattisu brahmavihāresūti. Buddhuppādakālo viya ahoṃ.

Bodhisatto yāvatāyukaṃ pāramiyo pūrento samāpattisukhena vītināmetvā āyupariyosāne brahmaloke nibbatti. Tassa taṃ brahmacariyaṃ iddhañceva phītaṃ vitthārikaṃ bāhujaññaṃ puthubhūtaṃ yāva devamanussehi suppakāsitaṃ ciraṃ dīghamaddhānaṃ pavattittha. Tassa ye sāsanaṃ sabbeva sabbāṃ ājānissu, te kāyassa bhedaṃ paraṃ maraṇā sugatiṃ brahmalokaṃ upapajjissu. Ye na ājānissu, te appekacce paranimmitavasavattīnaṃ devānaṃ sahaṃyataṃ upapajjissu. Appekacce nimmānaratīnaṃ...pe... tusitānaṃ yāmānaṃ tāvatimsānaṃ cātumahārājikānaṃ devānaṃ sahaṃyataṃ upapajjissu. Ye sabbanihīnā, te gandhabbakāyaṃ paripūresuṃ. Iti mahājāno yebhuyyena brahmalokūpago saggūpago ca ahoṃ. Tasmā devabrahmalokā paripūrisu. Cattāro apāyā suñṇā viya ahesuṃ.

Idhāpi akittijātake viya bodhisambhāraniddhāraṇā veditabbā -tadā satta rājāno mahātherā ahesuṃ, sesaparisā buddhāparisā, mahāgovindo lokanātho. Tathā reṇuādīnaṃ sattannaṃ rājūnaṃ aññaṃ aññāvirodhena yathā sakarajje patitthāpanaṃ, tathā mahatī sattavidhe rajje tesāṃ atthadhammānusāsane

appamādo, “brahmunāpi sākacchaṃ samāpajjatī”ti pavattasambhāvanam yathābhūtaṃ kātuṃ cattāro māse paramukkaṃsagato brahmacariyavāso. Tena brahmuno attani samāpajjanaṃ, brahmuno ovāde tathavā sattahi rājūhi sakalena ca lokena upanītaṃ lābhasakkāraṃ kheḷapiṇḍaṃ viya chaḍḍetvā aparimāṇāya khattiyabrāhmaṇādiparisāya anupabbajjānimittāya pabbajjāya anuṭṭhānaṃ, buddhānaṃ sāsanaṃ viya attano sāsanaṃ cirakālānuppabandhoti evamādayo guṇānubhāvā vibhāvetabbāti.

Mahāgovindacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Nimirājacariyāvaṇṇanā

40. Chaṭṭhe mithilāyaṃ puruttameti mithilānāmake videhānaṃ uttamanagare. Nimi nāma mahārājāti nemim ghaṭento viya uppanno “nimī”ti laddhanāmo, mahantehi dānasīlādiguṇavisesehi mahatā ca rājānubhāvena samannāgatattā mahanto rājāti mahārājā. Paṇḍito kusalatthikoti attano ca paresaṇca puññatthiko.

Atīte kira videharaṭṭhe mithilānagare amhākaṃ bodhisatto maghadevo nāma rājā ahoṣi. So caturāsīti vassasahassāni kumārakīlaṃ kīlītvā caturāsīti vassasahassāni uparajjaṃ kāretvā caturāsīti vassasahassāni rajjaṃ kārento “yadā me sirasmiṃ palitāni passeyyāsi, tadā me āroceyyāsi”ti kappakassa vatvā aparabhāge tena palitāni disvā ārocite suvaṇṇasaṇḍāsena uddharāpetvā hatthe paṭiṭṭhāpetvā palitaṃ oloketvā “pātubhūto kho mayhaṃ devadūto”ti saṃvegajāto “idāni mayā pabbajituṃ vaṭṭatī”ti cintetvā satasahassuṭṭhānaṃ gāmaṃ kappakassa datvā jeṭṭhakumāraṃ pakkosāpetvā tassa -

“Uttamaṅgaruhā mayhaṃ, ime jātā vayoharā;
Pātubhūtā devadūtā, pabbajjāsamayo mamā”ti. -

Vatvā sādhuṃ rajje samanūsāsītvā yadipi attano aññānīpi caturāsīti vassasahassāni āyu atthi, evaṃ santēpi maccuno santike tṭhitaṃ viya attānaṃ maññaṃāno saṃviggahadāyo pabbajjaṃ roceṭi. Tena vuttaṃ -

“Sirasmiṃ palitaṃ disvā, maghadevo disampati;
Saṃvegaṃ alabhī dhīro, pabbajjaṃ samarocayī”ti.

So puttāṃ “imināva nīhārena vatteyyāsi yathā mayā paṭipannaṃ, mā kho tvaṃ antimapuriso ahoṣi”ti ovaditvā nagarā nikkhamma bhikkhupabbajjaṃ pabbajitvā caturāsīti vassasahassāni jhānasamāpattīhi vītināmetvā āyupariyosāne brahmalokaparāyano ahoṣi. Puttopissa bahūni vassasahassāni dhammena rajjaṃ kāretvā teneva upāyena pabbajitvā brahmalokaparāyano ahoṣi. Tathā tassa putto, tathā tassa puttoti evaṃ dvīhi ūnāni caturāsīti khattiyasahassāni sīse palitaṃ disvā pabbajitāni. Atha bodhisatto brahmaloke tṭhito “pavattati nu kho mayā manussaloke kataṃ kalyāṇaṃ na pavattatī”ti āvajjento addasa “ettakaṃ addhānaṃ pavattaṃ, idāni nappavattissatī”ti. So “na kho panāhaṃ mayhaṃ paveniyā ucchijjituṃ dassāmī”ti attano vaṃse jātarañño eva aggamahesiyā kucchimhi paṭisandhiṃ gaṇhitvā attano vaṃsassa nemim ghaṭento viya nibbatto. Tena vuttaṃ “nemim ghaṭento viya uppannoti nimīti laddhanāmo”ti.

Tassa hi nāmaggaḥaṇadivase pitarā ānītā lakkhaṇapāṭhakā. Lakkhaṇāni oloketvā “mahārāja, ayaṃ kumāro tumhākaṃ vaṃsaṃ paggaṇhāti, pitupitāmahehipi mahānubhāvo mahāpuṇṇo”ti byākariṃsu. Taṃ sutvā rājā yathāvuttenatthena “nimī”tissa nāmaṃ akāsi, so daharakālato paṭṭhāya sīle uposathakamme ca yuttappayutto ahosi. Athassa pitā purimanayeneva palitaṃ disvā kappakassa gāmvaramaṃ datvā puttaṃ rajje samanussāsivā nagarā nikkhamma pabbajitvā jhānāni nibbattetvā brahmalokaparāyano ahosi.

Nimirājā pana dānājjhāsayaṭāya catūsu nagaradvāresu nagaramajjhe cāti pañca dānasālāyo karetvā mahādānaṃ pavattesi. Ekekāya dānasālāya sataṣaḥassaṃ sataṣaḥassaṃ katvā devasikaṃ pañcasataṣaḥassāni pariccaji, pañca sīlāni rakkhi, pakkhadivasesu uposathakammaṃ samādiyi, mahājanampi dānādīsu puṇṇesu samādapesi, saggamaggaṃ ācikkhi, nirayabhayena tajjesi, pāpato nivāresi. Tassa ovāde ṭhatvā mahājano dānādīni puṇṇāni katvā tato cuto devaloke nibbatti, devaloko paripūri, nirayo tuccho viya ahosi. Tadā pana attano dānājjhāsayaṭāya uḷārabhāvaṃ savisesaṃ dānapāramiyā pūritabhāvaṃca pavedento satthā -

41. “Tadāhaṃ māpayitvāna, catussālaṃ catummukhaṃ;
Tattha dānaṃ pavattesiṃ, migapakkhinarādina”nti. - ādimāha;

Tattha tadāti tasmīṃ nimirājakāle. Māpayitvānāti kārāpetvā. Catussālanti catūsu disāsu sambandhasālaṃ. Catummukhanti catūsu disāsu catūhi dvārehi yuttaṃ. Dānasālāya hi mahantabhāvato deyyadhammassa yācakajanassa ca bahubhāvato na sakkā ekeneva dvārena dānadhammaṃ pariyantaṃ kātuṃ deyyadhammaṃca pariyosāpetunti sālāya catūsu disāsu cattāri mahādvārāni kārāpesi. Tattha dvārato paṭṭhāya yāva koṇā deyyadhammo rāsikato tiṭṭhati. Aruṇuggaṃ ādiṃ katvā yāva pakatiyā saṃvesanakālo, tāva dānaṃ pavatteti. Itarasmimipi kāle anekasatā padīpā jhāyanti. Yadā yadā atthikā āgacchanti, tadā tadā dīyateva. Tañca dānaṃ na kapaṇaddhikavanibbakayācakānaññeva, atha kho aḍḍhānaṃ mahābhogānampi upakappanavasena mahāsudassanadānasadisāṃ uḷārataraṇāṇāṃ deyyadhammānaṃ pariccajanato sabbepi sakalajambudīpavāsīno manussā paṭiggahesuñceva paribhuñjiṃsu ca. Sakalajambudīpañhi unnaṅgalaṃ katvā mahāpuriso tadā mahādānaṃ pavattesi. Yathā ca manussānaṃ, evaṃ migapakkhike ādiṃ katvā tiracchānagatānampi dānasālāya bahi ekamante tesāṃ upakappanavasena dānaṃ pavattesi. Tena vuttaṃ - “tattha dānaṃ pavattesiṃ, migapakkhinarādina”nti. Na kevalaṃca tiracchānānameva, petānampi divase divase pattiṃ dāpesi. Yathā ca ekissā dānasālāya, evaṃ pañcasupi dānasālāsu dānaṃ pavattittha. Pāḷiyaṃ pana “tadāhaṃ māpayitvāna, catussālaṃ catummukha”nti ekaṃ viya vuttaṃ, taṃ nagaramajjhe dānasālaṃ sandhāya vuttaṃ.

42. Idāni tattha deyyadhammaṃ ekadesena dassento “acchādānaṃca sayanaṃ, annaṃ pānaṃca bhojana”nti āha.

Tattha acchādananti khomasukhumādinānāvidhanivāsanapārūpanaṃ. Sayananti mañcapallaṅkādiñceva gonakacittakādiñca anekavidhaṃ sayitabbakaṃ, āsanampi cettha sayanaggahaṇeneva gahitanti daṭṭhabbaṃ. Annaṃ pānaṃca bhojananti tesāṃ tesāṃ sattānaṃ yathābhirucitaṃ nānaggarasaṃ annaṃceva pānaṃca avasiṭṭhaṃ nānāvidhabhojanavikatiñca. Abbotchinnaṃ karitvānāti ārambhato paṭṭhāya yāva āyupariyosānā ahorattaṃ avicchinnaṃ katvā.

43-44. Idāni tassa dānassa sammāsambodhiṃ ārabha dānapāramibhāvena pavattitabhāvaṃ dassento yathā tadā attano ajjhāsaya pavatto, taṃ upamāya dassetuṃ “yathāpi sevako”tiādimāha. Tassattho - yathā nāma sevakapuriso attano sāmikaṃ kālānukālaṃ sevanavasena upagato laddhabbadhanahetu kāyena vācāya manasā sabbathāpi kāyavacīmanokammehi yathā so ārādhito hoti, evaṃ ārādhanīyaṃ ārādhanameva esati gavesati, tathā ahampi bodhisattabhūto sadevakassa lokassa sāmibhūtaṃ anuttaraṃ buddhabhāvaṃ sevetukāmo tassa ārādhanatthaṃ sabbabhave sabbasmiṃ nibbattanibbattabhave dānapāramiparipūraṇavasena dānena sabbasatte santappetvā bodhisāṅkhātato ariyamaggaññāto jātattā “bodhija”nti laddhanāmaṃ sabbaññutaññānaṃ parato sabbathā nānūpāyehi esissāmi gavesissāmi, taṃ uttamaṃ bodhiṃ sammāsambodhiṃ jīvitapariccāgādiṃ yaṃkiñci katvā icchāmi abhipatthemīti.

Evamidha dānajjhāsayaassa uḷārabhāvaṃ dassetuṃ dānapāramivaseneva desanā katā. Jātakadesanāyaṃ panassa sīlapāramiādīnampi paripūraṇaṃ vibhāvitameva, tathā hissa heṭṭhā vuttanayeneva sīlādiguṇehi attānaṃ alaṅkaritvā mahājanaṃ tattha patitṭhapentassa ovāde ṭhatvā nibbattadevatā sudhammāyaṃ devasabhāyaṃ sannipatitā “aho amhākaṃ nimirājānaṃ nissāya mayaṃ imaṃ sampattiṃ pattā, evarūpāpi nāma anuppanne buddhe mahājanassa buddhakiccaṃ sādhayamānā acchariyamanussā loke uppajjanti”ti mahāpurisassa guṇe vaṇṇentā abhitthaviṃsu. Tena vuttaṃ -

“Accheraṃ vata lokasmiṃ, uppajjanti vicakkhaṇā;
Yadā ahu nimirājā, paṇḍito kusalatthiko”ti. -

Ādi.

Taṃ sutvā sakkaṃ devānamindaṃ ādiṃ katvā sabbe devā bodhisattaṃ daṭṭhukāmā ahesuṃ. Athekadivasāṃ mahāpurisassa uposathikassa uparipāsādavaragatassa pacchimayāme pallaṅkaṃ ābhujitvā nisinnassa evaṃ cetaso parivitakko udapādi “dānaṃ nu kho vamaṃ, udāhu brahmacariya”nti. So taṃ attano kaṅkhaṃ chindituṃ nāsakkihi. Tasmiṃ khaṇe sakkassa bhavanaṃ uṇhākāraṃ dassesi. Sakko taṃ kāraṇaṃ āvajjento bodhisattaṃ tathā vitakkentaṃ disvā “handassa vitakkaṃ chindissāmī”ti āgantvā purato ṭhito tena “kosi tva”nti puṭṭho attano devarājabhāvaṃ ārocetvā “kiṃ, mahārāja, cintesī”ti vutte tamatthaṃ ārocesi. Sakko brahmacariyameva uttamaṃ katvā dassento -

“Hīnena brahmacariyena, khattiye upapajjati;
Majjhimena ca devattaṃ, uttamaṃ visujjhati.

“Na hete sulabhā kāyā, yācayogena kenaci;
Ye kāye upapajjanti, anagārā tapassino”ti. -

Āha.

Tattha puthutitthāyatanesu methunaviratimattaṃ hīnaṃ brahmacariyaṃ nāma, tena khattiyakule upapajjati. Jhānassa upacāramattaṃ majjhimaṃ nāma, tena devattaṃ upapajjati. Aṭṭhasamāpattinibbattanaṃ pana uttamaṃ nāma, tena brahmaloke nibbattati. Tañhi bāhirakā “nibbāna”nti kathenti. Tenāha “visujjhati”ti. Sāsane pana parisuddhasīlassa bhikkhuno aññataraṃ devanikāyaṃ patthentassa brahmacariyacetanā hīnatāya hīnaṃ nāma, tena yathāpatthite devaloke nibbattati.

Parisuddhasīlassa aṭṭhasamāpattinibbattanaṃ majjhimaṃ nāma, tena brahmaloke nibbattati. Parisuddhasīlassa pana vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattappatti uttamaṃ nāma, tena visujjhatīti. Iti sakko “mahārāja, dānato brahmacariyavāsova sataguṇena saḥassaguṇena sataṣaḥassaguṇena mahapphalo”ti vaṇṇesi. Kāyāti brahmagaṇā. Yācayogenāti yācanayuttena. “Yājayogenā”tipi pāḷi, yajanayuttena, dānayuttenāti attho. Tapassinoti tapanissitakā. Imāyapi gāthāya brahmacariyavāsoseva mahānubhāvataṃ dīpeti. Evañca pana vatvā “kiñcāpi, mahārāja, dānato brahmacariyameva mahapphalaṃ, dvepi panete mahāpurisakattabbāva. Dvīsupi appamatto hutvā dānañca dehi sīlañca rakkhāhi”ti vatvā taṃ ovaditvā sakatṭhānameva gato.

Atha naṃ devagaṇo “mahārāja, kuhiṃ gatatthā”ti āha. Sakko “mithilāyaṃ nimirañño kaṅkha chinditu”nti tamatthaṃ pakāsetvā bodhisattassa guṇe vitthārato vaṇṇesi. Taṃ sutvā devā “mahārāja, mayhaṃ nimirājānaṃ daṭṭhukāmamaṃhā, sādhu naṃ pakkosāpehi”ti vadiṃsu. Sakko “sādhū”ti sampatīcchitvā mātaliṃ āmantesi - “gaccha nimirājānaṃ vejayantaṃ āropetvā ānehī”ti. So “sādhū”ti sampatīcchitvā rathena gantvā tattha mahāsattaṃ āropetvā tena yācito yathākammaṃ pāpakammīnaṃ puñṇakammīnañca tṭhānāni ācikkhanto anukkamena devalokaṃ nesi. Devāpi kho “nimirājā āgato”ti sutvā dibbagandhavāsapupphahatthā yāva cittakūṭadvārakoṭṭhakā paccuggantvā mahāsattaṃ dibbagandhādīhi pūjentā sudhammaṃ devasabhaṃ ānayiṃsu. Rājā rathā otaritvā devasabhaṃ pavisitvā sakkena saddhiṃ ekāsane nisīditvā tena dibbehi kāmehi nimantiyamāno “alaṃ, mahārāja, mayhaṃ imehi yācitakūpamehi kāmehī”ti paṭikkhipitvā anekapariyāyena dhammaṃ desetvā manussagaṇanāya sattāhameva tathāvatvā “gacchāmaṃ manussalokaṃ, tattha dānādīni puñṇāni karissāmi”ti āha. Sakko “nimirājānaṃ mithilaṃ nehi”ti mātaliṃ āṇāpesi. So taṃ vejayantarathaṃ āropetvā pācīnadisābhāgena mithilaṃ pāpuṇi. Mahājano dibbarathaṃ disvā rañño paccuggamaṃ akāsi. Mātali sīhapañjare mahāsattaṃ otāretvā āpucchitvā sakatṭhānameva gato. Mahājanopi rājānaṃ parivāretvā “kīdiso, deva, devaloko”ti pucchi. Rājā devalokasampattiṃ vaṇṇetvā “tumhepi dānādīni puñṇāni karoṭṭha, evaṃ tasmīṃ devaloke uppajjissathā”ti dhammaṃ desesi. So aparabhāge pubbe vuttanayena palitaṃ disvā puttassa rajjaṃ paṭicchāpetvā kāme pahāya pabbajitvā cattāro brahmavihāre bhāvetvā brahmalokūpago ahoṣi.

Tadā sakko anuruddho ahoṣi. Mātali ānando. Caturāsīti rājasahassāni buddhaparisā. Nimirājā lokanātho.

Tassa idhāpi heṭṭhā vuttanayeneva bodhisambhārā niddhāretabbā. Tathā brahmalokasampattiṃ pahāya pubbe attanā pavattitaṃ kalyāṇavattaṃ anuppabandhessāmīti mahākaruṇāya manussaloke nibbattanaṃ, uḷāro dānājḥāsaya, tadanurūpā dānādīsu paṭipatti, mahājanassa ca tattha paṭiṭṭhāpanaṃ, yāva devamanussānaṃ patthaṭayasatā, sakkassa devarājassa upasaṅkamane ativimhayatā, tena dibbasampattiyā nimantiyamānopi taṃ analaṅkaritvā puñṇasambhāraparibhūhanatthaṃ puna manussavāsūpagamaṃ, lābhasampattīsu sabbattha alaggabhāvoti evamādayo guṇānubhāvā niddhāretabbāti.

Nimirājacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Candakumāracariyāvaṇṇanā

45. Sattame ekarājassa atrajoti ekarājassa nāma kāsirañño orasaputto. Nagare pupphavatiyāti pupphavatināmake nagare. Candasavhayoti candasaddena avhātabbo, candanāmoti attho.

Atīte kira ayaṃ bārāṇasī pupphavatī nāma ahosi. Tattha vasavattirañño putto ekarājā nāma rajjaṃ kāresi. Bodhisatto tassa gotamiyā nāma aggamahesiyā kucchimhi paṭisandhiṃ aggahesi. “Candakumāro” tissa nāmamakamṣu. Tassa padasā gamanakāle aparopi putto uppanno, tassa “sūriyakumāro” ti nāmamakamṣu. Tassa padasā gamanakāle ekā dhītā uppannā, “selā” tissā nāmamakamṣu. Vemātikā ca nesaṃ bhaddaseno sūro cāti dve bhātaro ahesuṃ. Bodhisatto anupubbena vuddhippatto sippesu ca vijjāṭṭhānesu ca pāraṃ agamāsi. Tassa rājā anucchavikaṃ candam nāma rājadhītaram ānetvā uparajjaṃ adāsi. Bodhisattassa eko putto uppanno, tassa “vāsulo” ti nāmamakamṣu. Tassa pana rañño khaṇḍahālo nāma purohito, taṃ rājā vinicchaye ṭhapesi. So lañjavittako hutvā lañjaṃ gahetvā assāmike sāmike karoti, sāmike ca assāmike karoti. Athekadivasam aṭṭaparājito eko puriso vinicchayaṭṭhāne upakkosento nikkhamitvā rājūpaṭṭhānaṃ gacchantam bodhisattam disvā tassa pādesu nipatitvā “sāmi khaṇḍahālo vinicchaye vilopaṃ khādati, ahaṃ tena lañjaṃ gahetvā parājayaṃ pāpito” ti aṭṭassaramakāsi. Bodhisatto “mā bhāyī” ti taṃ assāsetvā vinicchayaṃ netvā sāmikameva sāmikaṃ akāsi. Mahājano mahāsaddena sādhuḥkāramadāsi.

Rājā “bodhisattena kira aṭṭo suvinicchito” ti sutvā taṃ āmantetvā “tāta, ito paṭṭhāya tvameva aṭṭakaraṇe vinicchayaṃ vinicchīnāhi” ti vinicchayaṃ bodhisattassa adāsi. Khaṇḍahālassa āyo pacchijji. So tato paṭṭhāya bodhisatte āghātaṃ bandhitvā otārāpekkho vicari. So pana rājā mudhappasanno. So ekadivasam supinanta devalokaṃ passitvā tattha gantukāmo hutvā “purohitaṃ brahmalokagāmimaggaṃ ācikkhā” ti āha. So “atidānaṃ dadanto sabbacatukkena yaññaṃ yajassū” ti vatvā rañña “kiṃ atidāna” nti puṭṭho “attano piyaputtā piyabhariyā piyadhīro mahāvibhavasetṭhino maṅgalaṭṭhiassādayoti ete cattāro cattāro katvā dvipadacatuppade yaññaṭṭhāya pariccajitvā tesam galalohitena yajanaṃ atidānaṃ nāmā” ti saññāpesi. Iti so “saggamaggaṃ ācikkhissāmī” ti nirayamaggaṃ ācikkhi.

Rājāpi tasmim paṇḍitasaññī hutvā “tena vuttavidhi saggamaggo” ti saññāya taṃ paṭipajjitukāmo mahantaṃ yaññāvātaṃ kārāpetvā tattha bodhisattādiḥ cattāro rājakumāre ādiṃ katvā khaṇḍahālena vuttaṃ sabbam dvipadacatuppadaṃ yaññapasutaṭṭhāne nethāti āṇāpesi. Sabbañca yaññasambhāraṃ upakkhaṭaṃ ahosi. Taṃ sutvā mahājano mahantaṃ kolāhalaṃ akāsi. Rājā vipaṭṭisārī hutvā khaṇḍahālena upatthambhito punapi tathā taṃ āṇāpesi. Bodhisatto “khaṇḍahālena vinicchayaṭṭhānaṃ alabhanta mayi āghātaṃ bandhitvā mameva maraṇaṃ icchantena mahājanassa anayabyasanaṃ uppādita” nti jānitvā nānāvidhehi upāyehi rājānaṃ tato duggahitaggāhato vivecetum vāyavitvāpi nāsakkhi. Mahājano paridevi, mahantaṃ kārūññaṃ akāsi. Mahājanassa paridevantasseva yaññāvāte sabbakammāni niṭṭhāpesi. Rājaputtaṃ netvā gīvāya nāmetvā nisīdāpesuṃ. Khaṇḍahālo suvaṇṇapātiṃ upanāmetvā khaggaṃ ādāya “tassa gīvaṃ chindissāmī” ti aṭṭhāsi. Taṃ disvā candā nāma rājaputtassa devī “aññaṃ me paṭisaraṇaṃ natthi, attano saccabalena sāmikassa sotthiṃ karissāmī” ti añjaliṃ paggayha parisāya antare vicarantī “idaṃ ekanteneva pāpakammaṃ, yaṃ khaṇḍahālo saggamaggoti karoti. Iminā mayhaṃ saccavacanena mama sāmikassa sotthi hotu.

“Yā devatā idha loke, sabbā tā saraṇaṃ gatā;

Anātham t̄ayatha mamaṃ, yathāhaṃ patimā siya''nti. -

Saccakiriyamakāsi. Sakko devarājā tassā paridevanasaddaṃ sutvā taṃ pavattiṃ ñatvā jalitaṃ ayokūṭaṃ ādāya āgantvā rājānaṃ tasetvā sabbe vissajjāpesi. Sakkopi tadā attano dibbarūpaṃ dassetvā sampajjalitaṃ sajotibhūtaṃ vajiraṃ paribbhamanto ''are, pāparāja kālakaṇṇi, kadā tayā pāṇātipātena sugatigamaṇaṃ diṭṭhapubbaṃ, candakumāraṃ sabbañca imaṃ janaṃ bandhanato mocehi, no ce mocessasi, ettheva te imassa ca duṭṭhabrāhmaṇassa sīsaṃ phālessāmī''ti ākāse aṭṭhāsi. Taṃ acchariyaṃ disvā rājā brāhmaṇo ca sīghaṃ sabbe bandhanā mokesuṃ.

Atha mahājano ekakolāhalaṃ katvā sahasā yaññāvāṭaṃ ajjhottharivā khaṇḍahālassa ekekaṃ leḍḍupphāraṃ dento tattheva naṃ jīvitakkhayaṃ pāpetvā rājānampi māretuṃ ārabhi. Bodhisatto puretameva pitaraṃ palissajitvā ṭhito māretuṃ na adāsi. Mahājano ''jīvitaṃ tāvassa pāparañño dema, chattaṃ panassa na dassāma, nagare vāsaṃ vā na dassāma, taṃ caṇḍālaṃ katvā bahinagare vāsāpessāmā''ti rājavesaṃ hāretvā kāsāvaṃ nivāsāpetvā haliddipilotikāya sīsaṃ veṭhetvā caṇḍālaṃ katvā caṇḍālagāmaṃ paṇiṃsu. Ye pana taṃ pasughātayaññaṃ yajīṃsu ceva yajāpesuñca anumodiṃsu ca, sabbe te nirayaparāyanā ahesuṃ. Tenāha bhagavā -

''Sabbe patitṭhā nirayaṃ, yathā taṃ pāpakaṃ karitvāna;
Na hi pāpakammaṃ katvā, labbhā sugatiṃ ito gantu''nti.

Atha sabbāpi rājaparisā nāgarā ceva jānapadā ca samāgantvā bodhisattaṃ rajje abhisiñciṃsu. So dhammena rajjaṃ anusāsanto taṃ attano mahājanassa ca akāraṇeneva uppannaṃ anayabyasanaṃ anussarivā saṃvegajāto puññakiriyāsu bhiyyosomattāya ussāhajāto mahādānaṃ pavattesi, sīlāni rakkhi, uposathakammaṃ samādiyi. Tena vuttaṃ -

46. ''Tadāhaṃ yajanā mutto, nikkhanto yaññāvāṭato;
Saṃvegaṃ janayitvāna, mahādānaṃ pavattayi''nti. - ādi;

Tattha yajanā muttoti khaṇḍahālena vihitayaññavidhito vuttanayena ghātetabbato mutto. Nikkhanto yaññāvāṭatotī abhisekakaraṇatthāya ussāhajātena mahājanena saddhiṃ tato yaññabhūmito niggato. Saṃvegaṃ janayitvānāti evaṃ ''bahuantarāyo lokasannivāso''ti ativiya saṃvegaṃ uppādetvā. Mahādānaṃ pavattayinti cha dānasālāyo kārāpetvā mahatā dhanapariccāgena vessantaradānasadisāṃ mahādānamadāsiṃ. Etena abhisekakaraṇato paṭṭhāya tassa mahādānassa pavattitabhāvaṃ dasseti.

47. Dakkhiṇeyye adatvānāti dakkhiṇārahe puggale deyyadhammaṃ apariccajitvā. Api chappañca rattiyoṭi appekadā chapi pañcapi rattiyo attano pivanakhādanabhuñjanāni na karomīti dasseti.

Tadā kira bodhisatto sakalajambudīpaṃ unnaṅgalaṃ katvā mahāmegho viya abhivassanto mahādānaṃ pavattesi. Tattha kiñcāpi dānasālāsu annapānādiuḷārūḷārapaṇītapāṇītameva yācakānaṃ yathārucitaṃ divase divase dīyati, tathāpi attano sajjitaṃ āhāraṃ rājārahabhōjanampi yācakānaṃ adatvā na bhuñjati, taṃ sandhāya vuttaṃ ''nāhaṃ pivāmī''tiādi.

48. Idāni tathā yācakānaṃ dāne kāraṇaṃ dassento upamaṃ tāva āharati “yathāpi vāṇijo nāmā”tiādīnā. Tassattho - yathā nāma vāṇijo bhaṇḍaṭṭhānaṃ gantvā appena pābhatena bahuṃ bhaṇḍaṃ vikkiṇitvā vipulaṃ bhaṇḍasannicayaṃ katvā desakālaṃ jānanto yatthassa lābho udayo mahā hoti, tattha dese kāle vā taṃ bhaṇḍaṃ harati upaneti vikkiṇāti.

49. Sakabhuttāpīti sakabhuttatopi attanā paribhuttatopi. “Sakaparibhuttāpī”tipi pāṭho. Pareti parasmaiṃ paṭiggāhakaṃ puggale. Satabhāgoti anekasatabhāgo āyatīṃ bhavissati. Idaṃ vuttaṃ hoti - yathā vāṇijena kītabhaṇḍaṃ tattheva avikkiṇitvā tathārūpe dese kāle ca vikkiṇiyamānaṃ bahuṃ udayaṃ vipulaṃ phalaṃ hoti, tattheva attano santakaṃ attanā anupabhuñjitvā parasmaiṃ paṭiggāhakaṃ puggale dinnāṃ mahapphalaṃ anekasatabhāgo bhavissati, tasmā attanā abhuñjitvāpi parassa dātabbamevāti. Vuttañhetuṃ bhagavatā - “tiracchānagate dānaṃ datvā sataguṇā dakkhiṇā pāṭikaṃhitabbā. Puthujjanadussīle dānaṃ datvā sahasaguṇā”ti vitthāro. Aparampi vuttaṃ “evaṃ ce, bhikkhave, sattā jāneyyumaṃ dānaṃ vibhāgassa vipākaṃ, yathāhaṃ jānāmi, na adatvā bhuñjeyyumaṃ, na ca nesaṃ maccheramaṃ cittaṃ pariyādāya tiṭṭheyya. Yopi nesaṃ assa carimo ālopo carimaṃ kabaḷaṃ, tatopi na asaṃvibhajitvā bhuñjeyyu”ntiādi.

50. Etamatthavasāṃ ṇatvāti etaṃ dānassa mahapphalabhāvasaṅkhātāñceva sammāsambodhiyā paccayabhāvasaṅkhātāñca atthavasāṃ kāraṇaṃ jānitvā. Na paṭikkamāmi dānatoti dānapāramito īsakampi na nivattāmi abhikkamāmi eva. Kimatthaṃ? Sambodhimanupattiyāti sambodhiṃ sabbaññutaññānaṃ anuppattiyā anuppattiyatthaṃ, adhiṅgantuntī attho.

Tadā bodhisatto mahājanena pitari caṇḍālagāmaṃ pavesite dātabbayuttakaṃ paribbayaṃ dāpesi nivāsanāni pārupanāni ca. Sopi nagaraṃ pavasiṃ alabhanto bodhisatte uyyānakīlādiatthaṃ bahigate upasaṅkamati, puttasaññāya pana na vandati, na añjalikammaṃ karoti, “ciraṃ jīva, sāmī”ti vadati. Bodhisattopi diṭṭhadvase atirekasammānaṃ karoti. So evaṃ dhammena rajjaṃ kāretvā āyupariyosāne sapariso devaḷokaṃ pūresi.

Tadā khaṇḍahālo devadatto ahosi, gotamī devī mahāmāyā, candā rājadhītā rāhulamātā, vāsulo rāhulo, selā uppalavaṇṇā, sūro mahākassapo, bhaddaseno mahāmoggallāno, sūriyakumāro sārīputto, candarājā lokanātho.

Tassa idhāpi pubbe vuttanayeneva yathārahaṃ sesapāramiyo niddhāretabbā. Tadā khaṇḍahālassa kakkhaḷapharusabhāvaṃ jānantopi ajjuhekkhitvā dhammena samena aṭṭassa vinicchayo, attānaṃ māretukāmasseva khaṇḍahālassa tathā yaññavidhānaṃ jānitvāpi tassa upari cittappakopābhāvo, attano pariṣaṃ gahetvā pitu sattu bhavituṃ samatthopi “mādisassa nāma garūhi virodho na yutto”ti attānaṃ purisapasuṃ katvā ghātāpetukāmassa pitu āṇāyaṃ avaṭṭhānaṃ, kosiyaṃ asīṃ gahetvā sīsaṃ chindituṃ upakkamante purohite attano pitari putte sabbasattesu ca mettāpharaṇena samacittatā, mahājane pitaraṃ māretuṃ upakkamante sayāṃ palissajitvā tassa jīvitadānañca, divase divase vessantaradānasadisāṃ mahādānaṃ dadatopi dānena atittabhāvo, mahājanena caṇḍālesu vāsāpitassa pitu dātabbayuttakaṃ datvā posanaṃ, mahājanaṃ puññakiriyaṃ patitṭhāpananti evamādayo guṇānubhāvā niddhāretabbāti.

Candakumāracarīyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Sivirājacariyāvaṇṇanā

51. Atthame ariṭṭhasavhaye nagareti ariṭṭhapuranāmake nagare. Sivi nāmāsi khattiyoti sivīti gottato evaṃnāmako rājā ahosi.

Atīte kira sivrāṭṭhe ariṭṭhapuranagare sivrāje rajjaṃ kārente mahāsatto tassa putto hutvā nibbatti. “Sivikumāro” tissa nāmamakamso. So vayappatto takkasilaṃ gantvā uggahitasippo āgantvā pitu sippaṃ dassetvā uparajjaṃ labhitvā aparabhāge pitu accayena rājā hutvā agatigamaṇaṃ pahāya dasa rājadhamme akopetvā rajjaṃ kārento nagarassa catūsu dvāresu nagaramajjhe nivesanadvāreti cha dānasālāyo kāretvā devasikaṃ chasatasahassapariccāgena mahādānaṃ pavattesi. Atṭhamīcātuddasīpannasāsū sayam dānasālaṃ gantvā dānaggaṃ oloketi.

So ekadā puṇṇamadivase pātova samussitasetacchatte rājapallaṅke nisinno attanā dinnadānaṃ āvajjento bāhiravatthuṃ attanā adinnaṃ nāma adisvā “na me bāhirakadānaṃ tathā cittaṃ toseti, yathā ajjhattikadānaṃ, aho vata mama dānasālaṃ gatakāle koci yācako bāhiravatthuṃ ayācitvā ajjhattikameva yāceyya, sace hi me koci sarīre maṃsaṃ vā lohitaṃ vā sīsaṃ vā hadayamaṃsaṃ vā akkhīni vā upaḍḍhasarīraṃ vā sakalameva vā attabhāvaṃ dāsabhāvena yāceyya, taṃtadevassa adhippāyaṃ pūrento dātuṃ sakkomī” ti cintesi. Pāliyaṃ pana akkhīnaṃ eva vasena āgatā. Tena vuttaṃ -

“Nisajja pāsādavare, evaṃ cintesahaṃ tadā”.

52. “Yaṃkiñci mānusaṃ dānaṃ, adinnaṃ me na vijjati;
Yopi yāceyya maṃ cakkhuṃ, dadeyyaṃ avikampito” ti.

Tattha mānusaṃ dānanti pakatimanussehi dātabbadānaṃ annapānādi. Evaṃ pana mahāsattassa ulāre dānājjhāsāye uppanne sakkassa paṇḍukambalasilāsaṇaṃ uṇhākāraṃ dassesi. So tassa kāraṇaṃ āvajjento bodhisattassa ajjhāsayaṃ disvā “sivrājā ajja sampattayācakā cakkhūni ce yācanti, cakkhūni uppāṭetvā nesaṃ dassāmīti cintesi” ti sakko devaparisāya vatvā “so sakkhissati nu kho taṃ dātuṃ, udāhu noti vīmaṃsissāmi tāva na” nti bodhisatte soḷasahi gandhodakaghaṭṭhehi nhatvā sabbālaṅkārehi paṭimaṇḍite alaṅkatahatthikkhandhavaragate dānaggaṃ gacchante jarājīṇṇo andhabrāhmaṇo viya hutvā tassa cakkhupathe ekasmiṃ unnatappadese ubho hatthe pasāretvā rājānaṃ jayāpetvā tṭhito bodhisattena tadabhimukhaṃ vāraṇaṃ pesetvā “brāhmaṇa, kiṃ icchasi” ti pucchito “tava dānājjhāsayaṃ nissāya samuggatena kittighosena sakalalokasannivāso nīrantaraṃ phuṭṭo, ahañca andho, tasmā taṃ yācāmi” ti upacārasena ekaṃ cakkhuṃ yāci. Tena vuttaṃ -

53. “Mama saṅkappamaññāya, sakko devānamissaro;
Nisinno devaparisāya, idaṃ vacanamabravi.

54. “Nisajja pāsādavare, sivrājā mahiddhiko;
Cintento vividhaṃ dānaṃ, adeyyaṃ so na passati.

55. “Tathaṃ nu vitathaṃ netam, handa vīmaṃsayāmi taṃ;
Muhuttaṃ āgameyyātha, yāva jānāmi taṃ manam.

56. “Pavedhamāno palitasiro, valigatto jarāturo;
Andhavaṇṇova hutvāna, rājānaṃ upasaṅkami.

57. “So tadā paggahevāna, vāmaṃ dakkhiṇabāhu ca;
Sirasmīṃ añjalīṃ katvā, idaṃ vacanamabravi.
58. “Yācāmi taṃ mahārāja, dhammika raṭṭhavaḍḍhana;
Tava dānaratā kitti, uggatā devamānuse.
59. “Ubhopi nettā nayanā, andhā upahatā mama;
Ekaṃ me nayanam dehi, tvampi ekena yāpayā”ti.

53-59. Tattha cintento vividham dānanti attanā dinnaṃ vividham dānaṃ cintento, āvajjento dānaṃ vā attanā dinnaṃ vividham bāhiraṃ deyyadhammaṃ cintento. Adeyyaṃ so na passatīti bāhiraṃ viya ajjhātikavattumpi adeyyaṃ dātuṃ asakkuṇeyyaṃ na passati, “cakkhūnipi uppāṭetvā dassāmī”ti cintesīti adhippāyo. Tathaṃ nu vitathaṃ netanti etaṃ ajjhātikavattunopi adeyyassa adassanaṃ deyyabhāveneva dassanaṃ cintanaṃ saccaṃ nu kho, udāhu, asaccanti attho. So tadā paggahevāna, vāmaṃ dakkhiṇabāhu cāti vāmabāhuṃ dakkhiṇabāhuñca tadā paggahevā, ubho bāhū ukkhipitvāti attho. Raṭṭhavaḍḍhanāti raṭṭhavaḍḍhīkara. Tvampi ekena yāpayāti ekena cakkhunā samavisamaṃ passanto sakaṃ attabhāvaṃ tvaṃ yāpehi, ahampi bhavato laddhena ekena yāpemīti dasseti.

Taṃ sutvā mahāsatto tuṭṭhamānaso “idānevāhaṃ pāsāde nisinno evaṃ cintetvā āgato, ayañca me cittaṃ ñatvā viya cakkhuṃ yācati, aho vata me lābhā, ajja me manoratho matthakaṃ pāpuṇissati, adinnapubbaṃ vata dānaṃ dassāmī”ti ussāhajāto ahosi. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha -

60. “Tassāhaṃ vacanaṃ sutvā, haṭṭho saṃviggamānaso;
Katañjalī vedajāto, idaṃ vacanamabraviṃ.
61. “Idānāhaṃ cintayitvāna, pāsādato idhāgato;
Tvaṃ mama cittamaññāya, nettaṃ yācitumāgato.
62. “Aho me mānasaṃ siddhaṃ, saṅkappo paripūrito;
Adinnapubbaṃ dānavaraṃ, ajja dassāmi yācake”ti.

60-62. Tattha tassāti tassa brāhmaṇarūpadharassa sakkassa. Haṭṭhoti tuṭṭho. Saṃviggamānasoti mama cittaṃ jānitvā viya iminā brāhmaṇena cakkhu yācitaṃ, ettakaṃ kālaṃ evaṃ acintetvā pamajjito vatamhīti saṃviggacitto. Vedajātoti jātapītipāmojjo. Abravinti abhāsīṃ. Mānasanti manasi bhavaṃ mānasaṃ, dānajjhāsayo, “cakkhuṃ dassāmī”ti uppannadānajjhāsayoti attho. Saṅkappoti manoratho. Paripūritoti paripuṇṇo.

Atha bodhisatto cintesi - “ayaṃ brāhmaṇo mama cittācāraṃ ñatvā viya duccajampi cakkhuṃ maṃ yācati, siyā nu kho kāyaci devatāya anusitṭho bhavissati, pucchissāmi tāva na”nti cintetvā taṃ brāhmaṇaṃ pucchi. Tenāha bhagavā jātakadesanāyaṃ -

“Kenānusiṭṭho idhamāgatosi, vanibbaka cakkhupathāni yācituṃ;
Suduccajaṃ yācasi uttamaṅgaṃ, yamāhu nettaṃ purisena duccaja”nti.

Taṃ sutvā brāhmaṇarūpadharo sakko āha -

“Yamāhu devesu sujampatīti, maghavāti naṃ āhu manussaloke;

Tenānusiṭṭho idhamāgatosmi, vanibbako cakkhupathāni yācituṃ.

“Vanibbato mayhaṃ vaniṃ anuttaraṃ, dadāhi te cakkhupathāni yācito;
Dadāhi me cakkhupathaṃ anuttaraṃ, yamāhu nettaṃ purisena duccaja”nti.

Mahāsatto āha -

“Yena atthena āgacchi, yamatthamabhipatthayaṃ;
Te te ijjhantu saṅkappā, labha cakkhūni brāhmaṇa.

“Ekaṃ te yācamānassa, ubhayāni dadāmaṃ;
Sa cakkhumā gaccha janassa pekkhato,
Yadicchase tvaṃ tada te samijjhatū”ti.

Tattha vanibbakāti taṃ ālapati. Cakkhupathānīti dassanassa pathabhāvato cakkhūnamevetaṃ nāmaṃ. Yamāhūti yaṃ loke “duccaja”nti kathenti. Vanibbatoti yācantassa. Vaninti yācanaṃ. Te teti te tava tassa andhassa saṅkappā. Sa cakkhumāti so tvaṃ mama cakkhūhi cakkhumā hutvā. Tada te samijjhatūti yaṃ tvaṃ mama santikā icchasi, taṃ te samijjhatūti.

Rājā ettakaṃ kathetvā “ayaṃ brāhmaṇo sakkena anusitṭho idhāgatosmīti bhaṇati, nūna imassa iminā upāyena cakkhu sampajjissatī”ti ṇatvā “idheva mayā cakkhūni uppāṭetvā dātuṃ asārappa”nti cintetvā brāhmaṇaṃ ādāya antepuraṃ gantvā rājāsane nisīditvā sivakaṃ nāma vejjaṃ pakkosāpesi. Atha “amhākaṃ kira rājā akkhīni uppāṭetvā brāhmaṇassa dātukāmo”ti sakalanagare ekakolāhalaṃ ahosi. Atha naṃ rañño ṇātisenāpatiādayo rājavallabhā amaccā pārisajjā nāgarā orodhā ca sabbe sannipatitvā nānāupāyehi nivāresuṃ. Rājāpi ne anuvāresi tenāha -

“Mā no deva adā cakkhuṃ, mā no sabbe parākari;
Dhanaṃ dehi mahārāja, muttā veḷuriyā bahū.

“Yutte deva rathe dehi, ājāniye calaṅkate;
Nāge dehi mahārāja, hemakappanavāsase.

“Yathā taṃ sivayo sabbe, sayoggā sarathā sadā;
Samantā parikireyyuṃ, evaṃ dehi rathesabhā”ti.

Atha rājā tisso gāthā abhāsi -

“Yo ve dassanti vatvāna, adāne kurute mano;
Bhūmyaṃ so patitaṃ pāsaṃ, gīvāyaṃ paṭimuñcati.

“Yo ve dassanti vatvāna, adāne kurute mano;
Pāpā pāpataro hoti, sampatto yamasādhanaṃ.

“Yañhi yāce tañhi dade, yaṃ na yāce na taṃ dade;
Svāhaṃ tameva dassāmi, yaṃ maṃ yācati brāhmaṇo”ti.

Tattha mā no, devāti noti nipātamattaṃ. Deva, mā cakkhuṃ adāsi. Mā no sabbe parākarīti amhe sabbe mā pariccaji. Akkhīsu hi dinnesu tvaṃ rajjaṃ na karissasi, evaṃ tayā mayaṃ pariccattā nāma bhavissāmāti adhippāyena evamāhaṃsu. Parikireyyunti parivāreyyuṃ. Evaṃ dehīti yathā taṃ avikalacakkhuṃ sivayo ciraṃ

parivāreyyuṃ, evaṃ dehi dhanamevassa dehi, mā akkhīni, akkhīsu hi dinnesu na taṃ sivayo parivāressantīti dasseti.

Paṭimuñcatīti paṭipaveseti. Pāpā pāpataro hotīti lāmakā lāmakataro nāma hoti. Sampatto yamasādhānanti yamassa āṇāpavattiṭṭhānaṃ ussadanirayaṃ esa patto nāma hoti. Yañhi yāceti yaṃ vatthuṃ yācako yācati, dāyakopi tadeva dadeyya, na ayācitāṃ, ayañca brāhmaṇo cakkhuṃ maṃ yācati, na muttādikaṃ dhaṇaṃ, taṃ dassāmīti vadati.

Atha naṃ “āyuādīsū kiṃ patthetvā cakkhūni dehi devā”ti pucchimsu. Mahāpuriso “nāhaṃ diṭṭhadhammikaṃ samparāyikaṃ vā sampattiṃ patthetvā demi, api ca bodhisattānaṃ āciṇṇasamāciṇṇo porāṇakamaggo esa, yadidaṃ dānapāramipūraṇaṃ nāmā”ti āha. Tena vuttaṃ -

“Āyuṃ nu vaṇṇaṃ nu sukhaṃ balaṃ nu, kiṃ patthayāno nu janinda dehi;
Kathañhi rājā sivinaṃ anuttaro, cakkhūni dajjā paralokahetu.

“Na vāhametaṃ yasaṃ dadāmi, na puttamicche na dhaṇaṃ na raṭṭhaṃ;
Satañca dhammo carito purāṇo, icceva dāne ramate mano mamā”ti.

Tattha paralokahetūti, mahārāja, kathaṃ nāma tumhādiso paṇḍitapuriso sakkasampattisadisāṃ sandiṭṭhikaṃ issariyaṃ pahāya paralokahetu cakkhūni dadeyyāti.

Na vāhanti na ve ahaṃ. Yasaṃti dibbassa vā mānussa vā issariyassa kāraṇā, apica sataṃ bodhisattānaṃ dhammo buddhakārako carito ācarito āciṇṇo purātano icceva iminā kāraṇena dāneyeva īdiso mama mano niratoti.

Evañca pana vatvā rājā amacce saññāpetvā sivakaṃ vejjāṃ āṇāpesi - “ehi, sivaka, mama ubhopi akkhīni imassa brāhmaṇassa dātuṃ sīghaṃ uppāṭetvā hatthe patiṭṭhāpehi”ti. Tena vuttaṃ -

63. “Ehi sivaka utṭhehi, mā dandhayi mā pavedhayi;
Ubhopi nayaṇaṃ dehi, uppāṭetvā vanibbake.

64. “Tato so codito mayhaṃ, sivako vacanaṃkaro;
Uddharitvāna pādāsi, tālamiñjaṃva yācake”ti.

63-64. Tattha utṭhehīti utṭhānavīriyaṃ karohi. Imasmim mama cakkhudāne sahāyakiccaṃ karohīti dasseti. Mā dantayīti mā cirāyi. Ayañhi atidullabho cirakālaṃ patthito mayā uttamo dānakkhaṇo paṭiladdho, so mā virajjhīti adhippāyo. Mā pavedhayīti “amhākaṃ rañño cakkhūni uppāṭemī”ti cittutrāsavasena mā vedhayi sarīrakampaṃ mā āpajji. Ubhopi nayananti ubhopi nayaṇe. Vanibbaketi yācakassa mayhanti mayā. Uddharitvāna pādāsīti so vejjo rañño akkhikūpato ubhopi akkhīni uppāṭetvā rañño hatthe adāsi.

Dento ca na satthakena uddharitvā adāsi. So hi cintesi - “ayuttaṃ mādisassa susikkhitavejjassa rañño akkhīsu satthapātana”nti bhesajjāni ghaṃsetvā bhesajjacuṇṇena nīluppalaṃ paribhāvetvā dakkhiṇakkhiṃ upasiṅghāpesi, akkhi parivatti, dukkhā vedanā uppajji. So paribhāvetvā punapi upasiṅghāpesi, akkhi akkhikūpato mucci, balavatarā vedanā udapādi, tatiyavāre kharataraṃ paribhāvetvā upanāmesi, akkhi osadhabalena paribbhamitvā akkhikūpato nikkhamitvā

nhārusuttakena olambamānaṃ aṭṭhāsi, adhimattā vedanā udapādi, lohitaṃ pagghari, nivatthasātakāpi lohiteṇa temiṃsu. Orodhā ca amaccā ca rañño pādamūle patitvā “deva, akkhīni mā dehi, deva, akkhīni mā dehi”ti mahāparidevaṃ parideviṃsu.

Rājā vedanaṃ adhivāsetvā “tāta, mā papañcaṃ karī”ti āha. So “sādhū, devā”ti vāmahatthena akkhiṃ dhāretvā dakkhiṇahatthena satthakaṃ ādāya akkhisuttakaṃ chinditvā akkhiṃ gahetvā mahāsattassa hatthe ṭhapesi. So vāmakkhinā dakkhiṇakkhiṃ oloketvā pariccāgapītiyā abhibhuyyamaṇaṃ dukkhavedanaṃ vedento “ehi, brāhmaṇā”ti brāhmaṇaṃ pakkosāpetvā “mama ito cakkhuto sataguṇena sahasaguṇena satahasaguṇena samantacakkhumeva piyataraṃ, tassa me idaṃ akkhidānaṃ paccayo hotū”ti brāhmaṇassa akkhiṃ adāsi. So taṃ ukkhipitvā attano akkhiṃhi ṭhapesi, taṃ tassānubhāvena vikasitanīluppalaṃ viya hutvā upaṭṭhāsi. Mahāsatto vāmakkhinā tassa taṃ akkhiṃ disvā “aho sudinnaṃ mayā akkhī”ti antosamuggatāya pītiyā nirantaraṃ phuṭṭasaṃro hutvā aparaṃpi adāsi. Sakkopi taṃ tatheva katvā rājanivesanā nikkhamitvā mahājanassa oloketasseva nagarā nikkhamitvā devalokameva gato.

Rañño nacirasseva akkhīni āvāṭabhāvaṃ appattāni kambalagenḍukaṃ viya uggatena maṃsapiṇḍena pūretvā cittakammarūpassa viya ruhiṃsu, vedanā pacchijji. Atha mahāsatto katipāhaṃ pāsāde vasiṭvā “kiṃ andhassa rajjenāti amaccānaṃ rajjaṃ niyyātetvā uyyānaṃ gantvā pabbajitvā samaṇadhammaṃ karissāmī”ti cintetvā amaccānaṃ tamatthaṃ ārocetvā “mukhadhovanādidāyako eko puriso mayhaṃ santike hotu, sarīrakiccaṭṭhānesupi me rajjukaṃ bandhathā”ti vatvā sivikāya gantvā pokkharaṇitīre rājapallaṅke nisīdi. Amaccāpi vanditvā paṭikkamiṃsu. Bodhisattopi attano dānaṃ āvajjesi. Tasmīṃ khaṇe sakkassa āsanaṃ uṇhākāraṃ dassesi. Sakko taṃ disvā “mahārājassa varaṃ datvā cakkhuṃ paṭipākatikaṃ karissāmī”ti bodhisattassa samīpaṃ gantvā padasaddamakāsi. Mahāsattena ca “ko eso”ti vutte -

“Sakkohamasmi devindo, āgatosmi tavantike;
Varaṃ varassu rājāsi, yaṃ kiñci manasicchasi”ti. -

Vatvā tena -

“Pahūtaṃ me dhanaṃ sakka, balaṃ koso canappako;
Andhassa me sato dāni, maraṇaññaṃ ruccatī”ti. -

Vutte atha naṃ sakko āha - “sivirāja, kiṃ pana tvaṃ maritukāmo hutvā maraṇaṃ rocesi, udāhu andhabhāvenā”ti. Andhabhāvena, devāti. “Mahārāja, dānaṃ nāma na kevalaṃ samparāyatthameva diyyati, diṭṭhadhammatthāyapi paccayo hoti, tasmā tava dānapuññaṃ nissāya saccakiriyaṃ karohi, tassa baleneva te cakkhu uppajjissatī”ti vutte “tena hi mayā mahādānaṃ sudinna”nti vatvā saccakiriyaṃ karonto -

“Ye maṃ yācitumāyanti, nānāgottā vanibbakā;
Yopi maṃ yācate tattha, sopi me manaso piyo;
Etena saccavajjena, cakkhu me upapajjathā”ti. -

Āha.

Tattha ye manti ye maṃ yācitumāgacchanti, tesupi āgatesu yo imaṃ nāma dehīti vācaṃ nicchārento maṃ yācate, sopi me manaso piyo. Etenāti sace mayhaṃ sabbe pi yācakā piyā, saccamevetamaṃ mayā vuttaṃ, etena me saccavacanena ekaṃ cakkhu upapajjatha uppajjatūti.

Athassa vacanasamanantarameva paṭhamamaṃ cakkhu udapādi. Tato dutiyassa uppajjanatthāya -

“Yaṃ maṃ so yācitum āgā, dehi cakkhūti brāhmaṇo;
Tassa cakkhūni pādāsiṃ, brāhmaṇassa vanibbato.

“Bhiyyo maṃ āvisī pīti, somanassañcaṇappakaṃ;
Etena saccavajjena, dutiyamaṃ me upapajjathā”ti. -

Āha.

Tattha yaṃ manti yo maṃ. Soti so cakkhuyācako brāhmaṇo. Āgāti āgato. Vanibbatoti yācantassa. Maṃ āvisīti brāhmaṇassa cakkhūni datvā andhakālepi tathārūpaṃ vedanaṃ agaṇetvā “aho sudinnaṃ me dāna”nti paccavekkhantaṃ maṃ bhiyyo atirekatarā pīti āvisī. Somanassañcaṇappakanti aparimāṇaṃ somanassaṃ uppajji. Etenāti sace tadā mama anappakaṃ pītisomanassaṃ uppannaṃ, saccamevetamaṃ mayā vuttaṃ, etena me saccavacanena dutiyampi cakkhu upapajjatūti.

Tamaṃkhaṇaṇṇeva dutiyampi cakkhu udapādi. Tāni panassa cakkhūni neva pākatikāni, na dibbāni. Sakkabrāhmaṇassa hi dinnamaṃ cakkhuṃ puna pākatikaṃ kātuṃ na sakkā, upahatacakkhuno ca dibbacakkhu nāma nuppajjati, vuttanayena panassa ādimajjhapariyosānesu aviparītaṃ attano dānapītiṃ upādāya pītipharaṇavasena nibbattāni “saccapāramitācakkhūni”ti vuttāni. Tena vuttaṃ -

65. “Dadamānassa dentassa, dinnadānassa me sato;
Cittassa aññathā natthi, bodhiyāyeva kāraṇā”ti.

Tattha dadamānassāti cakkhūni dātuṃ vejjena uppāṭentassa. Dentassāti uppāṭitāni tāni sakkabrāhmaṇassa hatthe ṭhapentassa. Dinnadānassāti cakkhudānaṃ dinnavato. Cittassa aññathāti dānājjhāsayassa aññathābhāvo. Bodhiyāyeva kāraṇāti taṅca sabbaññutaññāṇasseva hetūti attho.

66. Sabbaññutaññāṇassa sudullabhatāya evamaṃ sudukkaramaṃ mayā katanti na cakkhūnaṃ na attabhāvassapi appiyatāyāti dassento “na me dessā”ti osānagāthamāha. Tattha attā na me na dessiyoti paṭhamo na-kāro nipātamatto. Attā na me kujjhitabbo, na appiyoti attho. “Attānaṃ me na dessiya”ntipi pāṭho. Tassattho - me attānaṃ ahaṃ na dessiyaṃ na kujjheyyaṃ na kujjhituṃ arahāmi na so mayā kujjhitabboti. “Attāpi me na dessiyo”ntipi paṭhanti. Adāsahanti adāsiṃ ahaṃ. “Adāsiha”ntipi pāṭho.

Tadā pana bodhisattassa saccakiriyāya cakkhūsu uppannesu sakkānubhāvena sabbā rājaparisā sannipatitāva ahosi. Athassa sakko mahājanamajjhe ākāse ṭhatvā -

“Dhammena bhāsītā gāthā, sivīnaṃ raṭṭhavaḍḍhana;
Etāni tava nettāni, dibbāni paṭidissare.

“Tirokuṭṭamaṃ tiroselaṃ, samatiggayha pabbataṃ;

Samantā yojanasataṃ, dassanaṃ anubhontu te’’ti. -

Imāhi gāthāhi thutiṃ katvā devalokameva gato. Bodhisattopi mahājanaparivuto mahantena sakkārena nagaraṃ pavisitvā rājagehadvāre susajjite mahāmaṇḍape samussitasetacchatte rājapallaṅke nisinno cakkhupaṭilābhena tuṭṭhahaṭṭhapamuditānaṃ daṭṭhuṃ āgatānaṃ nāgarānaṃ jānapadānaṃ rājaparisāya ca dhammaṃ desento -

“Ko nīdha vittaṃ na dadeyya yācito, api viṣiṭṭhaṃ supiyampi attano;
Tadiṅgha sabbe sivayo samāgatā, dibbāni nettāni mamajja passatha.

“Tirokuṭṭaṃ tiroselaṃ, samatiggayha pabbataṃ;
Samantā yojanasataṃ, dassanaṃ anubhonti me.

“Na cāgamattā paramatthi kiñci, maccānaṃ idha jīvite;
Datvāna mānusaṃ cakkhuṃ, laddhaṃ me cakkhu amānusaṃ.

“Etampi disvā sivayo, detha dānāni bhuñjatha;
Datvā ca bhutvā ca yathānubhāvaṃ, aninditā saggamupetha ṭhāna’’nti. -

Imā gāthā abhāsi. Tattha dhammena bhāsītāti, mahārāja, imā te gāthā dhammena sabhāveneva bhāsītā. Dibbānīti dibbānubhāvayuttāni. Paṭidissareti paṭidissanti. Tirokuṭṭanti parakuṭṭaṃ. Tiroselanti paraselaṃ. Samatiggayhāti atikkamitvā. Samantā dasadisā yojanasataṃ rūpadassanaṃ anubhontu sādheṇtu.

Ko nīdhāti ko nu idha. Api viṣiṭṭhanti uttamampi samānaṃ. Na cāgamattāti cāgappamāṇato aññaṃ varaṃ nāma natthi. Idha jīviteti imasmiṃ jīvaloke. “Idha jīvata’’ntipi paṭhanti. Imasmiṃ loke jīvamānānanti attho. Amānusanti dibbacakkhu mayā laddhaṃ, iminā kāraṇena veditabbameṭaṃ “cāgato uttamaṃ nāma natthi’’ti. Etampi disvāti etaṃ mayā laddhaṃ dibbacakkhuṃ disvāpi.

Iti imāhi catūhi gāthāhi na kevalaṃ tasmiṃyeva khaṇe, atha kho anvaddhamāsampi uposathe mahājanaṃ sannipātetvā dhammaṃ desesi. Taṃ sutvā mahājano dānādīni puññaṇi katvā devalokaparāyano ahosi.

Tadā vejjo ānandatthero ahosi, sakko anuruddhatthero, sesaparisā buddhaparisā, sivrājā lokanātho.

Tassa idhāpi vuttanayeneva yathārahaṃ pāramiyo niddhāretabbā. Tathā divase divase yathā adinnapubbaṃ bāhiradeyyadhammavattthu na hoti, evaṃ aparimitaṃ mahādānaṃ pavattentassa tena aparitutuṭṭhassa kathaṃ nu kho ahaṃ ajjhattikavatthukaṃ dānaṃ dadeyyaṃ, kadā nu kho maṃ koci āgantvā ajjhattikaṃ deyyadhammaṃ yāceyya, sace hi koci yācako me hadayamaṃsassa nāmaṃ gaṇheyya, kaṇayena naṃ nīharitvā pasannaudakato sanāḷaṃ padumaṃ uddharanto viya lohitabinduṃ paggharantaṃ hadayaṃ nīharitvā dassāmi. Sace sarīramaṃsassa nāmaṃ gaṇheyya, avalekhanena tālaguḷapaṭalaṃ uppāṭento viya sarīramaṃsaṃ uppāṭetvā dassāmi. Sace lohitassa nāmaṃ gaṇheyya, asinā vijjhivā yantamukhe vā patitvā upanītaṃ bhājanaṃ pūretvā lohitaṃ dassāmi. Sace pana koci “gehe me kammaṃ nappavattati, tattha me dāsakammaṃ karohī’’ti vadeyya, rājavesaṃ apanetvā tassa attānaṃ sāvetvā dāsakammaṃ karissāmi. Sace vā pana koci akkhīnaṃ nāmaṃ gaṇheyya, tālamiñjaṃ nīharanto viya akkhīni uppāṭetvā tassa

dassāmīti evaṃ anaññasādhāraṇavasībhāvappattānaṃ mahābodhisattānaṃyeva āveṇikā uḷāratarā parivitakkuppatti, cakkhuyācakaṃ labhitvā amaccapārisajjādīhi nivāriyamānassāpi tesāṃ vacanaṃ anādiyitvā attano parivitakkānurūpaṃ paṭipattiyaṃ ca paramā pīṭipaṭisaṃvedanā, tassā pīṭimanatāya avitathabhāvaṃ nissāya sakkassa purato saccakiriyākaraṇaṃ, tena ca attano cakkhūnaṃ paṭipākatikabhāvo, tesañca dibbānubhāvatāti evamādayo mahāsattassa guṇānubhāvā veditabbāti.

Sivirājacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Vessantaracariyāvaṇṇanā

67. Navame yā me ahosi janikāti ettha meti vessantarabhūtaṃ attānaṃ sandhāya satthā vadati. Tenevāha - “phussatī nāma khattiyā”ti. Tadā hissa mātā “phussatī”ti evaṃnāmikā khattiyānī ahosi. Sā atītāsu jātīsūti sā tato anantarātītajātiyaṃ. Ekatthe hi etaṃ bahuvacanaṃ. Sakkassa mahesī piyā ahoṣīti sambandho. Atha vā yā me ahosi janikā imasmiṃ carimattabhāve, sā atītāsu jātīsu phussatī nāma, tattha atītāya jātiyā khattiyā, yatthāhaṃ tassā kucchimhi vessantaro hutvā nibbattiṃ, tato anantarātītāya sakkassa mahesī piyā ahoṣīti. Tatrāyaṃ anupubbikathā -

Ito hi ekanavute kappe vipassī nāma satthā loke udapādi. Tasmīṃ bandhumatīnagaraṃ upanissāya khome migadāye viharante bandhumā rājā kenaci rañña pesitaṃ mahagghaṃ candanasāraṃ attano jeṭṭhadhītāya adāsi. Sā tena sukhumaṃ candanacuṇṇaṃ kāretvā samuggaṃ pūretvā vihāraṃ gantvā satthu suvaṇṇavaṇṇaṃ sarīraṃ pūjetvā sesacuṇṇāni gandhakuṭiyaṃ vikiritvā “bhante, anāgate tumhādisassa buddhassa mātā bhavēyya”nti patthanaṃ akāsi. Sā tato cutā tassā candanacuṇṇapūjāya phalena rattacandanaparipphositaṃ viya sarīrena devesu ca manussesu ca saṃsaranāti tāvatimsabhavane sakkassa devarañño aggamaheṣī hutvā nibbatti. Athassā āyupariyosāne pubbanimittesu uppannesu sakko devarājā tassā parikkhīṇāyukataṃ ñatvā tassā anukampāya “bhadde, phussati dasa te vare dammi, te gaṇhassū”ti āha. Tena vuttaṃ -

68. “Tassā āyukkhayaṃ ñatvā, devindo etadabravi;
‘Dadāmi te dasa vare, vara bhadde yadicchasi’”ti.

Tattha varāti varassu varaṃ gaṇha. Bhadde, yadicchasi, bhadde, phussati yaṃ icchasi yaṃ tava piyaṃ, taṃ dasahi koṭṭhāsehi “varaṃ varassu paṭiggaṇhāhi”ti vadati.

69. Punidamabravīti puna idaṃ sā attano cavanadhammataṃ ajānantī “kiṃ nu me aparādhathī”tiādikaṃ abhāsi. Sā hi pamattā hutvā attano āyukkhayaṃ ajānantī ayaṃ “varaṃ gaṇhā”ti vadanto “katthaci mama uppajjanaṃ icchatī”ti ñatvā evamāha. Tattha aparādhathīti aparādhō atthi. Kiṃ nu dessā ahaṃ tavāti kiṃ kāraṇaṃ ahaṃ tava dessā kujjhitabbā appiyā jātā. Rammā cāvesi maṃ ṭhānāti ramaṇīyā imasmā ṭhānā cāvesi. Vātova dharaṇīruhanti yena balavā māluto viya rukkhāṃ ummūlento imasmā devalokā cāvetukāmosi kiṃ nu kāraṇanti taṃ pucchati.

70. Tassidanti tassā idaṃ. Na ceva te kataṃ pāpanti na ceva tayā kiñci pāpaṃ kataṃ yena te aparādhō siyā. Na ca me tvaṃsi appiyāti mama tvaṃ na cāpi appiyā, yena dessā nāma mama appiyāti adhippāyo.

71. Idāni yena adhippāyena vare dātukāmo, taṃ dassento “ettakaṃyeva te āyu, cavanakālo bhavissatī”ti vatvā vare gaṇhāpento “paṭiggaṇha mayā dinne, vare dasa

varuttame''ti āha.

Tattha varuttameti varesu uttame aggavare.

72. Dinnavarāti ''vare dassāmī''ti paṭiññādānavasena dinnavarā. Tuṭṭhahaṭṭhāti icchitalābhaparitosena tuṭṭhā ceva tassa ca sikhāppattidassanena hāsavasena haṭṭhā ca. Pamoditāti balavapāmojjena pamuditā. Mamaṃ abbhantaraṃ katvāti tesu varesu maṃ abbhantaraṃ karitvā. Dasa vare varīti sā attano khīṇāyukabhāvaṃ ñatvā sakkena varadānatthaṃ katokāsā sakalajambudīpatalaṃ oloketi attano anucchavikaṃ sivirañño nivesanaṃ disvā tattha tassa aggamahesibhāvo nīlanettatā nīlabhamukatā phussatītināmaṃ guṇavisesayuttaputtapaṭilābho anunnatakucchibhāvo alambatthanatā apalītabhāvo sukhumacchavitā vajjhajanānaṃ mocanasamatthatā cāti ime dasa vare gaṇhi.

Iti sā dasa vare gahetvā tato cutā maddarañño aggamahesiyā kucchimhi nibbatti. Jāyamānā ca sā candanacuṇṇaparippositena viya sarīrena jātā. Tenassā nāmaggaṇadivase ''phussatī'' tveva nāmaṃ kariṃsu. Sā mahantena parivārena vaḍḍhitvā soḷasavassakāle uttamarūpadharā ahosi. Atha naṃ jetuttaranagare sivimahārājā puttassa sañjayakumārassatthāya ānetvā setacchattaṃ ussāpetvā taṃ soḷasannaṃ itthisahassānaṃ jeṭṭhakaṃ katvā aggamahesiṭṭhāne ṭhapesi. Tena vuttaṃ -

73. ''Tato cutā sā phussatī, khattiye upapajjatha;
Jetuttaramhi nagare, sañjayena samāgamī''ti.

Sā sañjayarañño piyā ahosi manāpā. Atha sakko āvajjento ''mayā phussatiyā dinnavaresu nava varā samiddhā''ti disvā ''puttavaro na samiddho, tampissā samijjhāpessāmī''ti cintetvā bodhisattaṃ tadā tāvatimsadevaloke khīṇāyukaṃ disvā tassa santikaṃ gantvā ''mārisa, tayā manussaloke sivilasāñjayarañño aggamahesiyā kucchimhi paṭisandhiṃ gaṇhituṃ vaṭṭatī''ti tassa ceva aññesañca cavanadhammānaṃ saṭṭhisahassānaṃ devaputtānaṃ paṭiññaṃ gahetvā sakaṭṭhānameva gato. Mahāsattopi tato cavitvā tatthuppanno. Sesā devaputtāpi saṭṭhisahassānaṃ amaccānaṃ gehesu nibbattiṃsu. Mahāsatte kucchigate phussatidevī catūsu nagaradvāresu nagaramajjhe nivesanadvāreti cha dānasālāyo kāretvā devasikaṃ chasatasahassāni vissajjetvā dānaṃ dātuṃ dohaḷinī ahosi. Rājā tassā dohaḷaṃ sutvā nemittake brāhmaṇe pakkosāpetvā pucchitvā ''mahārāja, deviyā kucchimhi dānābhirato ulāro satto uppanno, dānena tittim na pāpuṇissatī''ti sutvā tuṭṭhamānaso vuttappakāraṃ dānaṃ paṭṭhapesi. Samaṇabrāhmaṇajijñāturakapaṇaddhikavanibbakayācake santappesi. Bodhisattassa paṭisandhiggahaṇato paṭṭhāya rañño āyassa pamāṇaṃ nāhosi. Tassa puññānubhāvena sakalajambudīpe rājāno paṇṇākāraṃ paḥiṇanti. Tena vuttaṃ -

74. ''Yadāhaṃ phussatiyā kucchiṃ, okkanto piyamātuyā;
Mama tejena me mātā, tadā dānaratā ahu.

75. ''Adhane āture jīṇe, yācake addhike jane;
Samaṇe brāhmaṇe khīṇe, deti dānaṃ akiñcane''ti;

74-75. Tattha mama tejenāti mama dānajjhāsayaṇubhāvena. Khīṇeti bhogādīhi parikkhīṇe pārijuññappatte. Akiñcaneti apariggahe. Sabbattha visaye bhummaṃ. Adhanādayo hi dānadhammassa pavattiyā visayo.

Devī mahantena parihārena gabbhaṃ dhārentī dasamāse paripuṇṇe nagaraṃ daṭṭhukāmā hutvā rañño ārocesi. Rājā devanagaraṃ viya nagaraṃ alaṅkārapetvā devīṃ rathavaraṃ āropetvā nagaraṃ padakkhiṇaṃ kāresi. Tassā vessavīthiyā majjhappattakāle kammajavātā calīṃsu. Amaccā rañño ārocesuṃ. So vessavīthiyaṃyevassā sūtigaraṃ kāretvā ārakkhaṃ gaṇhāpesi. Sā tattha puttaṃ vijāyi. Tenāha -

76. “Dasamāse dhārayitvāna, karonte puraṃ padakkhiṇaṃ;
Vessānaṃ vīthiyā majjhe, janesi phussatī mamaṃ.

77. “Na mayhaṃ mattikaṃ nāmaṃ, nāpi pettikasambhavaṃ.
Jātettha vessavīthiyaṃ, tasmā vessantaro ahū”ti.

76-77. Tattha karonte puraṃ padakkhiṇanti devīṃ gahetvā sañjayamahārāje nagaraṃ padakkhiṇaṃ kurumāne. Vessānanti vāṇijānaṃ.

Na mattikaṃ nāmanti na mātuāgataṃ mātāmahādīnaṃ nāmaṃ. Pettikasambhavanti pitu idanti pettikaṃ, sambhavati etasmāti sambhavo, taṃ pettikaṃ sambhavo etassāti pettikasambhavaṃ, nāmaṃ. Mātāpitusambandhavasena na katanti dasseti. Jātetthāti jāto ettha. “Jātomhī”tipi pāṭho. Tasmā vessantaro ahūti yasmā tadā vessavīthiyaṃ jāto, tasmā vessantaro nāma ahosi, vessantaroti nāmaṃ akaṃsūti attho.

Mahāsatto mātu kucchito nikkhamanto visado hutvā akkhīni ummīletvāva nikkhami. Nikkhantamatte eva mātu hatthaṃ pasāretvā “amma, dānaṃ dassāmi, atthi kiñcī”ti āha. Athassa mātā “tāta, yathājñhāsayaṃ dānaṃ dehī”ti hatthasamīpe sahasatthavikaṃ ṭhapesi. Bodhisatto hi ummaṅgajātake imasmiṃ jātake pacchimattabhāveti tīsu ṭhānesu jātamattova kathesi. Rājā mahāsattassa atidīghādidosavivajjitā madhurakhīrā catusaṭṭhidhātiyo upaṭṭhāpesi. Tena saddhiṃ jātānaṃ saṭṭhiyā dāraṃ sahasānampi dhātiyo dāpesi. So saṭṭhidāraṃ sahasāsehi saddhiṃ mahantena parivārena vaḍḍhati. Tassa rājā sataṃ sahasaṃ agghanaṃ kumārapiḷandhanaṃ kārapetvā adāsi. So catupañcavassikakāle taṃ omuñcitvā dhātīnaṃ datvā puna tāhi dīyamānaṃ na gaṇhāti. Taṃ sutvā rājā “mama puttena dinnaṃ sudinna”nti vatvā aparaṃpi kāresi. Tampi deti. Dāraṃ kākāleyeva dhātīnaṃ navavāre piḷandhanaṃ adāsi.

Aṭṭhavassikakāle pana sayanapīṭhe nisinno cintesi - “ahaṃ bāhirakadānaṃ demi, na taṃ maṃ paritoseti, ajjhattikadānaṃ dātukāmomhi. Sace hi maṃ koci hadayaṃ yāceyya, hadayaṃ nīharitvā dadeyyaṃ. Sace akkhīni yāceyya, akkhīni uppāṭetvā dadeyyaṃ. Sace sakalasarīre maṃsaṃ rudhirampi vā yāceyya, sakalasarīrato maṃsaṃ chinditvā rudhirampi asinā vijjhītvā dadeyyaṃ. Athāpi koci ‘dāso me hohī’ti vadeyya, attānaṃ tassa sāvetaṃ dadeyya”nti. Tassevaṃ sabhāvaṃ saraṃsaṃ cintentaṃ catunahutādhikadviyojanasataṃ sahasabahalā ayaṃ mahāpathavī udakapariyantaṃ katvā kampi. Sinerupabbatarājā onamitvā jetuttaranagarābhīmukho aṭṭhāsi. Tena vuttaṃ -

78. “Yadāhaṃ dārako homi, jātiyā aṭṭhavassiko;
Tadā nisajja pāsāde, dānaṃ dātuṃ vicintayīṃ.

79. “Hadayaṃ dadeyyaṃ cakkhuṃ, maṃsaṃpi rudhirampi ca;
Dadeyyaṃ kāyaṃ sāvetaṃ, yadi koci yācaye mamaṃ.

80. “Sabhāvaṃ cintayantassa, akampitamasan̄thitaṃ;
Akampi tattha pathavī, sineruvanavaṭaṃsakā”ti.

78-80. Tattha sāvetvāti “ajja paṭṭhāya ahaṃ imassa dāso”ti dāsabhāvaṃ sāvetvā. Yadi koci yācaye mamanti koci maṃ yadi yāceyya. Sabhāvaṃ cintayantassāti aviparītaṃ attano yathābhūtaṃ sabhāvaṃ atittimaṃ yathājjhāsayaṃ cintentassa mama, mayi cintenteti attho. Akampitanti kampitarahitaṃ. Asan̄thitanti saṅkocarahitaṃ. Yena hi lobhādina abodhisattānaṃ cakkhādidāne cittutrāsasaṅkhātaṃ kampitaṃ saṅkocasaṅkhātaṃ san̄thitañca siyā, tena vināti attho. Akampīti acalī. Sineruvanavaṭaṃsakāti sinerumhi ut̄thitanandanavanaphārusakavanamissakavanacittalatāvanādikappakataruvanaṃ sineruvanaṃ. Atha vā sineru ca jambudīpādīsu ramaṇīyavanañca sineruvanaṃ, taṃ vanaṃ vaṭaṃsakaṃ etissāti sineruvanavaṭaṃsakā.

Evañca pathavikampane vattamāne madhuragambhīradevo gajjanto khaṇikavassaṃ vassi, vijjulatā nicchariṃsu, mahāsamuddo ubbhijji, sakko devarājā apphoteṣi, mahābrahmā sādhuḥkāramadāsi, yāva brahmalokā ekakolāhalaṃ ahosi. Mahāsatto soḷasavassakāleyeva sabbasippānaṃ nipphattiṃ pāpuṇi. Tassa pitā rajjaṃ dātukāmo mātārā saddhiṃ mantetvā maddarājakulato mātuladhītaraṃ maddhiṃ nāma rājakaññaṃ ānetvā soḷasannaṃ itthisahassānaṃ jeṭṭhakaṃ aggamahesiṃ katvā mahāsattaṃ rajje abhisiñci. Mahāsatto rajje patiṭṭhitakālato paṭṭhāya devasikaṃ chasatasahassāni vissajjetvā mahādānaṃ pavattento anvaddhamāsaṃ dānaṃ oloketuṃ upasaṅkamati. Aparabhāge maddidevī puttaṃ vijāyi. Taṃ kañcanajālena sampatiṇchhiṃsu, tenassa “jālikumāro”tveva nāmaṃ kariṃsu. Tassa padasā gamanakāle sā dhītaraṃ vijāyi. Taṃ kaṇhājīnena sampatiṇchhiṃsu, tenassā “kaṇhājīnā”tveva nāmaṃ kariṃsu. Tena vuttaṃ -

- 81.** “Anvaddhamāse pannarase, puṇṇamāse uposathe;
Paccayaṃ nāgamāruyha, dānaṃ dātuṃ upāgami”nti.

Tattha anvaddhamāseti anuaddhamāse, addhamāse addhamāseti attho. Puṇṇamāseti puṇṇamāsiyaṃ, māsaparipūriyā candaparipūriyā ca samannāgate pannarase dānaṃ dātuṃ upāgaminti sambandho. Tatrāyaṃ yojanā - paccayaṃ nāgamāruyha addhamāse addhamāse dānaṃ dātuṃ dānasālaṃ upāgamiṃ, evaṃ upagacchanto ca yadā ekasmiṃ pannarase puṇṇamāsiuposathe dānaṃ dātuṃ upāgamiṃ, tadā kaliṅgarat̄thavisayā brāhmaṇā upagañchu manti tattha paccayaṃ nāganti paccayanāmakam maṅgalahatthiṃ. Bodhisattassa hi jātadivase ekā ākāśacārīnī kareṇukā abhimaṅgalasammataṃ sabbasetahatthipotakam ānetvā maṅgalahatthiṭṭhāne ṭhapetvā pakkāmi. Tassa mahāsattaṃ paccayaṃ katvā laddhattā “paccayo”tveva nāmaṃ kariṃsu. Taṃ paccayanāmakam opavayham hatthināgam āruyha dānaṃ dātuṃ upāgaminti. Tena vuttaṃ -

82. “Kaliṅgarat̄thavisayā, brāhmaṇā upagañchu maṃ;
Ayācuṃ maṃ hatthināgam, dhaññaṃ maṅgalasammataṃ.

83. “Avuṭṭhiko janapado, dubbhikkho chātako mahā;
Dadāhi pavaraṃ nāgam, sabbasetam gajuttama”nti.

82-83. Tattha “kalīṅgaratṭhavisayā”tiādigāthā heṭṭhā kururājacaritepi āgatā eva, tasmā tāsam attho kathāmaggo ca tattha vuttanayeneva veditabbo. Idha pana maṅgalahatthino setattā “sabbasetam gajuttama”nti vuttam. Bodhisatto hatthikkhandhavaragato -

84. “Dadāmi na vikampāmi, yaṃ maṃ yācanti brāhmaṇā;
Santam nappaṭigūhāmi, dāne me ramate mano”ti. -

Attano dānābhiratiṃ pavedento -

85. “Na me yācakamanuppatte, paṭikkhepo anucchavo;
Mā me bhijji samādānam, dassāmi vipulaṃ gaja”nti. -

Paṭijānitvā hatthikkhandhato oruyha analaṅkataṭṭhānam olokanattham anupariyāyitvā analaṅkataṭṭhānam adisvā kusumamissagandhodakabharitam suvaṇṇabhiṅgāram gahetvā “bhonto ito ethā”ti alaṅkatarajatadāmasadisam hatthisoṇḍam tesam hatthe ṭhapetvā udakaṃ pātetvā alaṅkatavāraṇam adāsi. Tena vuttam -

86. “Nāgaṃ gahetvā soṇḍāya, bhiṅgāre ratanāmaye;
Jalaṃ hatthe ākiritvā, brāhmaṇānam adam gaja”nti.

Tattha santanti vijjamānam deyyadhammaṃ. Nappaṭigūhāmīti na paṭicchādemī. Yo hi attano santakaṃ “mayhameva hotū”ti cinteti, yācito vā paṭikkhipati, so yācakānam abhimukhe ṭhitampi atthato paṭicchādeti nāma. Mahāsatto pana attano sīsam ādiṃ katvā ajjhattikadānam dātukāmovā, kathaṃ bāhiraṃ paṭikkhipati, tasmā āha “santam nappaṭigūhāmī”ti. Tenevāha “dāne me ramate mano”ti. Sesam heṭṭhā vuttatthameva.

Tassa pana hatthino catūsu pādesu alaṅkāra cattāri satasahassāni agghanti, ubhosu passesu alaṅkāra dve satasahassāni, heṭṭhā udare kambalaṃ satasahassaṃ, piṭṭhiyaṃ muttājālaṃ maṇijālaṃ kañcanajālanti tīṇi jālāni tīṇi satasahassāni, ubho kaṇṇālāṅkāra dve satasahassāni, piṭṭhiyaṃ atthatakambalaṃ satasahassaṃ, kumbhālāṅkāro satasahassaṃ, tayo vaṭaṃsakā tīṇi satasahassāni, kaṇṇacūlālāṅkāro satasahassaṃ, dvinnam dantānam alaṅkāra dve satasahassāni, soṇḍāya sovattikālāṅkāro satasahassaṃ, naṅguṭṭhālāṅkāro satasahassaṃ, ārohaṇanisseṇi satasahassaṃ, bhuñjanakaṭāhaṃ satasahassaṃ, ṭhapetvā anagghabhaṇḍam idaṃ tāva ettakaṃ catuvīsati satasahassāni agghati. Chattapiṇḍiyaṃ pana maṇi, cūlāmaṇi, muttāhāre maṇi, aṅkuse maṇi, hatthikaṇṭhaveṭṭhanamuttāhāre maṇi, hatthikumbhe maṇi imāni cha anagghāni, hatthīpi anaggho evāti hatthinā saddhiṃ satta anagghāni, tāni sabbāni brāhmaṇānam adāsi. Tathā hatthino paricārakāni pañca kulasatāni hatthimeṇḍahatthigopakehi saddhiṃ adāsi. Saha dānena panassa heṭṭhā vuttanayeneva bhūmikampādayo ahesuṃ. Tena vuttam -

87. “Punāparaṃ dadantassa, sabbasetam gajuttamaṃ;
Tadāpi pathavī kampi, sineruvanavaṭaṃsakā”ti.

Jātakepi vuttam -

“Tadāsi yaṃ bhiṃsanakaṃ, tadāsi lomahaṃsanam;
Hatthināge padinnamhi, medanī sampakampathā”ti.

88. Tassa nāgassa dānenāti chahi anagghehi saddhiṃ catuvīsatisatasahassagghanikaalaṅkārabhaṇḍasahitassa tassa maṅgalaḥatthissa pariccāgena. Sivayoti sivirājakumārā ceva siviraṭṭhavāsino ca. “Sivayo”ti ca desanāsīsametaṃ. Tattha hi amaccā pārisajjā brāhmaṇagahapatikā negamajānapadā nāgarā sakalaraṭṭhavāsino ca sañjayamahārājaṃ phussatideviṃ maddideviṃca ṭhapetvā sabbe eva. Kuddhāti devatāvattanena bodhisattassa kuddhā. Samāgatāti sannipatitā. Te kira brāhmaṇā hatthiṃ labhitvā taṃ abhiruhitvā mahādvārena pavisitvā nagaramajjhena pāyimsu. Mahājanena ca “ambho brāhmaṇā, amhākaṃ hatthī kuto abhiruḥho”ti vutte “vessantaramahārājena no hatthī dinno, ke tumhe”ti hatthavikārādīhi ghaṭṭentā agamaṃsu. Atha amacce ādiṃ katvā mahājanā rājadvāre sannipatitvā “raññā nāma brāhmaṇānaṃ dhanam vā dhaññaṃ vā khettaṃ vā vatthu vā dāsīdāsapariṇāṇikā vā dātabbā siyā, kathaṃhi nāmāyaṃ vessantaramahārājā rājārahaṃ maṅgalaḥatthiṃ dassati, na idāni evaṃ rajjaṃ vināsetuṃ dassāmā”ti ujjhāyitvā sañjayamahārājassa tamatthaṃ ārocetvā tena anuñjāmanā ananuyantā agamaṃsu. Kevalaṃ pana -

“Mā naṃ daṇḍena satthena, na hi so bandhanāraho;
Pabbājehi ca naṃ raṭṭhā, vaṅke vasatu pabbate”ti. -

Vadiṃsu. Tena vuttaṃ -

“Pabbājesuṃ sakā raṭṭhā, vaṅkaṃ gacchatu pabbata”nti.
Tattha pabbājesunti rajjato bahi vāsathāya ussukkamaṃsu; -

Rājāpi “mahā kho ayaṃ paṭipakkho, handa mama putto katipāhaṃ rajjato bahi vasatū”ti cintetvā -

“Eso ce sivīnaṃ chando, chandaṃ nappanudāmase;
Imaṃ so vasatu rattiṃ, kāme ca paribhuñjatu.

“Tato ratyā vivasāne, sūriyuggamaṇaṃ pati;
Samaggā sivayo hutvā, raṭṭhā pabbājayantu na”nti. -

Vatvā puttassa santike kattāraṃ pesesi “imaṃ pavattiṃ mama puttassa ārocehi”ti.
So tathā akāsi.

Mahāsattopi taṃ sutvā -

“Kismiṃ me sivayo kuddhā, nāhaṃ passāmi dukkaṭaṃ;
Taṃ me katte viyācikkha, kasmā pabbājayanti ma”nti. -

Kāraṇaṃ pucchi. Tena “tumhākaṃ hatthidānenā”ti vutte somanassappatto hutvā -

“Hadaṃ cakkhumpahaṃ dajjaṃ, kiṃ me bāhiraṃ dhanam;
Hiraññaṃ vā suvaṇṇaṃ vā, muttā veḷuriyā maṇi.

“Dakkiṇaṃ vāpahaṃ bāhuṃ, disvā yācakamāgate;
Dadeyyaṃ na vikampeyyaṃ, dāne me ramate mano.

“Kāmaṃ maṃ sivayo sabbe, pabbājentu hanantu vā;
Neva dānā vīramissaṃ, kāmaṃ chindantu sattadhā”ti. -

Vatvā “nāgarā me ekadivasam dānam dātum okāsam dentu, sve dānam datvā tatiyadivase gamissāmī”ti vatvā kattāram tesam santike pesetvā “aham sve sattasatakam nāma mahādānam dassāmi, sattahatthisatāni sattaassasatāni sattarathasatāni sattaitthisatāni sattadāsasatāni sattadāsisatāni sattadhenusatāni paṭiyādehi, nānappakārañca annapānādiṃ sabbaṃ dātabbayuttakam upaṭṭhāpehī”ti sabbakammikam amaccam āṇāpetvā ekakova maddideviyā vasanaṭṭhānam gantvā “bhadde maddi, anugāmikanidhiṃ nidahamānā, sīlavantesu dadeyyāsī”ti tampi dāne niyojetvā tassā attano gamanakāraṇam ācikkhitvā “aham vanaṃ vasanaṭṭhāya gamissāmi, tvaṃ idheva anukkaṇṭhitā vasāhī”ti āha. Sā “nāham, mahārāja, tumhehi vinā ekadivasampi vasissāmī”ti āha.

Dutiyadivase sattasatakam mahādānam pavattesi. Tassa sattasatakam dānam dentasseva sāyam ahoṣi. Alaṅkatarathena mātāpitūnam vasanaṭṭhānam gantvā “aham sve gamissāmī”ti te āpucchitvā akāmakānam tesam assumukhānam rodantānamyeva vanditvā padakkhiṇam katvā tato nikkhamitvā taṃ divasam attano nivesane vasitvā punadivase “gamissāmī”ti pāsādato otari. Maddidevī sassusasurehi nānāyehi yācitvā nivattiyamānāpi tesam vacanam anādiyitvā te vanditvā padakkhiṇam katvā sesitthiyo apaloketvā dve putte ādāya vessantarassa paṭhamataram gantvā rathe aṭṭhāsi.

Mahāpuriso ratham abhiruhitvā rathe ṭhito mahājanam āpucchitvā “appamattā dānādīni puññāni karoṭhā”ti ovādamassa datvā nagarato nikkhami. Bodhisattassa mātā “putto me dānavittako dānam detū”ti ābharaṇehi saddhiṃ sattaratanapūrāni sakaṭāni ubhosu passesu pesesi. Sopi attano kāyāruḥameva ābharaṇabhaṇḍam sampattayācakānam aṭṭhārasa vāre datvā sesam sabbamadāsi. Nagarā nikkhamitvāva nivattitvā oloketukāmo ahoṣi. Athassa puññānubhāvena rathappamāṇe ṭhāne mahāpathavī bhijjitvā parivattitvā ratham nagarābhikṣukam akāsi. So mātāpitūnam vasanaṭṭhānam olokesi. Tena kāruṇṇena pathavīkampam ahoṣi. Tena vuttaṃ “tesam nicchubhamānāna”ntiādi.

89-90. Tattha nicchubhamānānanti tesu sivīsu nikkaḍḍhantesu, pabbājentesūti attho. Tesam vā nikkhamantānam. Mahādānam pavattetunti sattasatakamahādānam dātum. Āyācissanti yāciṃ. Sāvayitvāti ghoṣāpetvā. Kaṇṇabherinti yugalamahābheriṃ. Dadāmahanti dadāmi aham.

91. Athetthāti athevaṃ dāne dīyamāne etasmiṃ dānagge. Tumūloti ekakolāhalībhuṭo. Bheravoti bhayāvaho. Mahāsattañhi ṭhapetvā aññesam so bhayaṃ janeti, tassa bhayajananākāram dassetum. “Dānenima”ntiādi vuttaṃ. Imaṃ vessantaramahārājānam dānena hetunā sivayo raṭṭhato nīharanti pabbājenti, tathāpi puna ca evarūpaṃ dānam deti ayanti.

92-94. Idāni taṃ dānam dassetum “hatthī”nti gāthamāha. Tattha gavanti dhenum. Catuvāhiṃ ratham datvāti vahantīti vāhino, assā, caturo ājaññasindhava rathañca brāhmaṇānam datvāti attho. Mahāsatto hi tathā nagarato nikkhamanto sahaṇṇe saṭṭhisahassee amacce sesajanañca assupuṇṇamukham anubaddhantaṃ nivattetvā ratham pājento maddiṃ āha - “sace, bhadde, pacchato yācakā āgacchanti, upadhāreyyāsī”ti. Sā oloketi nisīdi. Athassa sattasatakamahādānam gamanakāle katadānañca sampāpuṇitum asakkontā cattāro brāhmaṇā āgantvā “vessantaro kuhi”nti pucchitvā “dānam datvā rathena gato”ti vutte “asse yācissāmā”ti anubandhiṃsu. Maddi te āgacchante disvā “yācakā, devā”ti ārocesi. Mahāsatto

rathaṃ ṭhapesi. Te āgantvā asse yāciṃsu. Mahāsatto asse adāsi. Te te gahetvā gatā. Assesu pana dinnesu rathadhuraṃ ākāseyeva aṭṭhāsi. Atha cattāro devaputtā rohitamigavaṇṇenāgantvā rathadhuraṃ sampatīcchitvā agamaṃsu. Mahāsatto tesam devaputtabhāvaṃ ñatvā -

“Ingha maddi nisāmehi, cittarūpaṃva dissati;
Migarohiccavaṇṇena, dakkhiṇassā vahanti ma”nti. -

Maddiyā āha.

Tattha cittarūpaṃvāti acchariyarūpaṃ viya. Dakkhiṇassāti susikkhitaassā viya maṃ vahanti.

Atha naṃ evaṃ gacchantam aparo brāhmaṇo āgantvā rathaṃ yāci. Mahāsatto puttadāraṃ otāretvā rathaṃ adāsi. Rathe pana dinne devaputtā antaradhāyīṃsu. Tato paṭṭhāya pana sabbepi pattikāva ahesuṃ. Atha mahāsatto “maddi, tvam kaṇhājinaṃ gaṇhāhi, ahaṃ jālikumāraṃ gaṇhāmī”ti ubhopi dve dārake aṅkenādāya aññaṃaññaṃ piyasallāpā paṭipathaṃ āgacchante manusse vaṅkapabbatassa maggaṃ pucchantā sayameva onatesu phalarukkesu phalāni dārakānaṃ dadantā atthakāmāhi devatāhi maggassa saṅkhipitattā tadaheva cetaraṭṭhaṃ sampāpuṇīṃsu. Tena vuttaṃ “catuvāhiṃ rathaṃ datvā”tiādi.

Tattha ṭhatvā cātummahāpatheti attano gamanamaggena passato āgatena tena brāhmaṇena āgatamaggena ca vinivijjhivā gataṭṭhānattā catukkasāṅkhāte cātummahāpathe ṭhatvā tassa brāhmaṇassa rathaṃ datvā. Ekākiyoti amaccasevakādisahāyābhāvena ekako. Tenevāha “adutiyo”ti. Maddideviṃ idamabravīti maddideviṃ idaṃ abhāsi.

96-99. Padumaṃ puṇḍarīkaṃvāti padumaṃ viya, puṇḍarīkaṃ viya ca. Kaṇhājinaṃaggahīti kaṇhājinaṃ aggahesi. Abhijātāti jātisampannā. Visamaṃ samanti visamaṃ samañca bhūmippadesaṃ. Entīti āgacchanti. Anumagge paṭippatheti anumagge vā paṭipathe vāti vā-saddassa lopo daṭṭhabbo. Karuṇanti bhāvanapuṃsakaniddeso, karuṇāyitattanti attho. Dukkhaṃ te paṭivedentīti ime evaṃ sukhumālā padasā gacchanti, dūreva ito vaṅkapabbatoti te tadā amhesu kāruṇṇavasena attanā dukkhaṃ paṭilabhanti, tathā attano uppannadukkhaṃ paṭivedenti vāti attho.

100-101. Pavaneti mahāvane. Phalineti phalavante. Ubbiddhāti uddhaṃ uggatā uccā. Upagacchanti dāraketi yathā phalāni dārakānaṃ hatthūpagayhakāni honti, evaṃ rukkhā sayameva sākhāhi onamitvā dārake upenti.

102. Acchariyanti accharāyoggaṃ, accharaṃ paharituṃ yuttaṃ. Abhūtapubbaṃ bhūtanti abbhutaṃ. Lomānaṃ haṃsanasaṃmatthatāya lomahaṃsanaṃ. Sāhukāraṃ sādhuṇāraṃ, ayameva vā pāṭho. Itthiratanabhāvena sabbehi aṅgehi avayavehi sobhatīti sabbaṅgasobhanā.

103-104. Accheraṃ vatāti acchariyaṃ vata. Vessantarassa tejenāti vessantarassa puññaṇubhāvena. Saṅkhipiṃsu pathaṃ yakkhāti devatā mahāsattassa puññaṭejena coditā taṃ maggaṃ parikkhayaṃ pāpesuṃ, appakaṃ akaṃsu, taṃ pana dārakesu karuṇāya kataṃ viya katvā vuttaṃ “anukampāya dārake”ti. Jetuttaranagarato hi suvaṇṇagiritālo nāma pabbato pañca yojanāni, tato kontimārā nāma nadī pañca yojanāni, tato mārāñjanāgiri nāma pabbato pañca yojanāni, tato

daṇḍabrāhmaṇagāmo nāma pañca yojanāni, tato mātulanagaraṃ dasa yojanāni, iti taṃ raṭṭhaṃ jetuttaranagaraṃ tiṃsa yojanāni hoti. Devatā bodhisattassa puññatejasa coditā maggaṃ parikkhayaṃ pāpesuṃ. Taṃ sabbaṃ ekāheneva atikkamīsu. Tena vuttaṃ “nikkhantadivaseneva, cetaṛaṭṭhamupāgamu”nti.

Evam mahāsatto sāyanhasamayaṃ cetaṛaṭṭhe mātulanagaraṃ patvā tassa nagarassa dvārasamīpe sālāyaṃ nisīdi. Athassa maddidevī pādesu rajaṃ puñchitvā pāde sambāhitvā “vessantarassa āgatabhāvaṃ jānāpessāmī”ti sālato nikkhamitvā tassa cakkhupathe sāladvāre aṭṭhāsī. Nagaraṃ pavisantiyo ca nikkhamantiyo ca itthiyo taṃ disvā parivāresuṃ. Mahājano tañca vessantarañca putte cassa tathā āgate disvā rājūnaṃ ācikkhi. Saṭṭhisahassā rājāno rodantā paridevantā tassa santikaṃ āgantvā maggaparissamaṃ vinodetvā tathā āgamanakāraṇaṃ pucchīsu.

Mahāsatto hatthidānaṃ ādiṃ katvā sabbaṃ kathesi. Taṃ sutvā te attano rajjena nimantayīsu. Mahāpuriso “mayā tumhākaṃ rajjaṃ paṭiggahitameva hotu, rājā pana maṃ raṭṭhā pabbājeti, tasmā vaṅkapabbatameva gamissāmī”ti vatvā tehi nānappakāraṃ tattha vāsaṃ yāciyamānopi taṃ analaṅkaritvā tehi gahitārakkho taṃ rattiṃ sālāyameva vasitvā punadivase pātova nānaggarasabhojanaṃ bhuñjitvā tehi parivuto nikkhamitvā pannarasayojanamaggaṃ gantvā vanadvāre ṭhatvā te nivattetvā purato pannarasayojanamaggaṃ tehi ācikkhitaniyāmeneva agamāsī. Tena vuttaṃ -

105. “Saṭṭhirājasahassāni, tadā vasanti mātule;
Sabbe pañjalikā hutvā, rodamānā upāgamuṃ.

106. “Tattha vattetvā sallāpaṃ, cetehi cetaputtehi;
Te tato nikkhamitvāna, vaṅkaṃ agamu pabbata”nti.

105-106. Tattha tattha vattetvā sallāpanti tattha tehi rājūhi samāgamehi saddhiṃ paṭisammodamānā kathaṃ pavattetvā. Cetaputtehīti cetaṛājaputtehi. Te tato nikkhamitvānāti te rājāno tato vanadvāraṭṭhāne nivattetvā. Vaṅkaṃ agamu pabbatanti amhe cattāro janā vaṅkapabbataṃ uddissa agamamhā.

Atha mahāsatto tehi ācikkhitamaggena gacchanto gandhamādanapabbataṃ patvā taṃ divasaṃ tattha vasitvā tato uttaradisābhimukho vepullapabbatapādena gantvā ketumatīnadītīre nisīditvā vanacarakena dinnaṃ madhumaṃsaṃ khādītva tassa suvaṇṇasūciṃ datvā nhatvā pivitvā paṭippassaddhadaratho nadiṃ uttaritvā sānupabbatasikhare ṭhitassa nigrodhassa mūle thokaṃ nisīditvā utṭhāya gacchanto nālikapabbataṃ pariharanto mucalindasaraṃ gantvā saratīrena pubbuttarakaṇṇaṃ patvā ekapadikamaggeneva vanaghaṭaṃ pavisitvā taṃ atikkamma girividuggānaṃ nadīpabhavānaṃ purato caturassapokkharaṇiṃ pāpuṇi.

107. Tasmīṃ khaṇe sakko āvajjento “mahāsatto himavantam paviṭṭho, vasanaṭṭhānaṃ laddhuṃ vaṭṭatī”ti cintetvā vissakammaṃ pesesi - “gaccha vaṅkapabbatakucchimhi ramaṇīye ṭhāne assamapadaṃ māpehī”ti. So tattha dve paṇṇasālāyo dve caṅkame dve ca rattiṭṭhānadivāṭṭhānāni māpetvā tesu tesu ṭhānesu nānāpupphavicitte rukkhe phalite rukkhe pupphagacche kadalivanādīni ca dassetvā sabbe pabbajitaparikkhāre paṭiyādetvā “yekeci pabbajitukāmā, te gaṇhantū”ti akkharāni likhitvā amanusse ca bheravasaddhe migapakkhino ca paṭikkamāpetvā sakaṭṭhānameva gato.

Mahāsatto ekapadikamaggaṃ disvā “pabbajitānaṃ vasanaṭṭhānaṃ bhavissatī”ti maddiñca putte ca tattheva ṭhapetvā assamapadaṃ pavisitvā akkharāni oloketvā “sakkena dinnosmī”ti paṇṇasāladvāraṃ vivaritvā pavitṭho khaggañca dhanuñca apanetvā sātaka omuñcitvā isivesaṃ gahetvā kattaradaṇḍaṃ ādāya nikkhamitvā paccekabuddhasadisena upasamena dāraḱānaṃ santikaṃ agamāsi. Maddidevīpi mahāsattaṃ disvā pādesu patitvā roditvā teneva saddhiṃ assamaṃ pavisitvā attano paṇṇasālaṃ gantvā isivesaṃ gaṇhi. Pacchā puttepi tāpasakumārake kariṃsu. Bodhisatto maddiṃ varaṃ yāci “mayaṃ ito paṭṭhāya pabbajitā nāma, itthī ca nāma brahmacariyassa malaṃ, mā dāni akāle mama santikaṃ āgacchā”ti. Sā “sādhū”ti sampatichhitvā mahāsattampi varaṃ yāci “deva, tumhe putte gahetvā idheva hotha, ahaṃ phalāphalaṃ āharissāmī”ti. Sā tato paṭṭhāya araññato phalāphalāni āharitvā tayo jane paṭijaggi. Iti cattāro khattiyā vaṅkapabbatakucchiyaṃ sattamāsamattaṃ vasiṃsu. Tena vuttaṃ “āmantayitvā devindo, vissakammaṃ mahiddhika”ntiādi.

Tattha āmantayitvāti pakkosāpetvā. Mahiddhikanti mahatiyā deviddhiyā samannāgataṃ. Assamaṃ sukatanti assamapadaṃ sukataṃ katvā. Rammaṃ vessantarassa vasanānucchavikaṃ paṇṇasālaṃ. Sumāpayāti suṭṭhu māpaya. Āṇāpesīti vacanaseso. Sumāpayīti sammā māpesi.

111. Asuññoti yathā so assamo asuñño hoti, evaṃ tassa asuññabhāvakaraṇena asuñño homi. “Asuññe”ti vā pāṭho, mama vasaneneva asuññe assame dāraḱe anurakkhanto vasāmi tattha tiṭṭhāmi. Bodhisattassa mettānubhāvena samantā tiyojane sabbe tiracchānāpi mettaṃ paṭilabhiṃsu.

Evaṃ tesu tattha vasantesu kaliṅgaraṭṭhavāsī jūjako nāma brāhmaṇo amittatāpanāya nāma bhariyāya “nāhaṃ te niccaṃ dhaññaḱoṭṭanaudakāharaṇayāgubhattapacanādīni kātuṃ sakkomi, paricāraḱaṃ me dāsaṃ vā dāsiṃ vā ānehi”ti vutte “kutohaṃ te bhoti duggato dāsaṃ vā dāsiṃ vā labhissāmī”ti vatvā tāya “esa vessantaro rājā vaṅkapabbate vasati. Tassa putte mayhaṃ paricāraḱe yācitvā ānehi”ti vutte kilesavasena tassā paṭibaddhacittatāya tassā vacanaṃ atikkamituṃ asakkonto pātheyyaṃ paṭiyādāpetvā anukkamena jetuttaranagaraṃ patvā “kuhiṃ vessantaramahārājā”ti pucchi.

Mahājano “imesaṃ yācāḱānaṃ atidānena amhāḱaṃ rājā raṭṭhā pabbājito, evaṃ amhāḱaṃ rājānaṃ nāsetvā punapi idheva āgacchatī”ti leḍḍudaṇḍādihattho upakkosanto brāhmaṇaṃ anubandhi. So devatāviggahito hutvā tato nikkhamitvā vaṅkapabbatagāmimaggaṃ abhiruḷho anukkamena vanadvāraṃ patvā mahāvanaṃ ajjhogāhetvā maggaṃuḷho hutvā vicaranto tehi rājūhi bodhisattassa ārakkhaṇatthāya ṭhapitena cetaputtena samāgañchi. Tena “kaḱaṃ, bho brāhmaṇa, gacchasi”ti puṭṭho “vessantaramahārājassa santika”nti vutte “addhā ayaṃ brāhmaṇo tassa putte vā devīṃ vā yācituṃ gacchatī”ti cintetvā “mā kho, tvaṃ brāhmaṇa, tattha gañchi, sace gacchasi, ettheva te sīsaṃ chinditvā mayhaṃ sunakhānaṃ ghāsaṃ karissāmī”ti tena santajjito maraṇabhayaḱhito “ahamassa pitarā pesito dūto, ‘taṃ ānessāmī’ti āgato”ti musāvādaṃ abhāsi. Taṃ sutvā cetaputto tuṭṭhahaṭṭho brāhmaṇassa sakkārasammānaṃ katvā vaṅkapabbatagāmimaggaṃ ācikkhi. So tato paraṃ gacchanto antarāmagge accutena nāma tāpasena saddhiṃ samāgantvā tampi maggaṃ pucchitvā tenāpi magge ācikkhite tena ācikkhitasaññāya maggaṃ gacchanto anukkamena bodhisattassa assamapadaṭṭhānasamīpaṃ gantvā maddideviyā phalāphalatthaṃ gataḱāle bodhisattaṃ upasaṅkamitvā ubho dāraḱe yāci. Tena vuttaṃ -

- 112.** “Pavane vasamānassa, addhiko maṃ upāgami;
Ayāci puttake mayhaṃ, jāliṃ kaṇhājinaṃ cubho”ti.

Evaṃ brāhmaṇena dārakesu yācitesu mahāsatto “cirassaṃ vata me yācako adhigato, ajjāhaṃ anavasesato dānapāramiṃ pūressāmī”ti adhippāyena somanassajāto pasāritahatthe saḥassatthavikaṃ ṭhapento viya brāhmaṇassa cittaṃ paritosento sakalañca taṃ pabbatakucchiṃ unnādentō “dadāmi tava mayhaṃ puttake, api ca maddidevī pana pātova phalāphalatthāya vanaṃ gantvā sāyaṃ āgamissati, tāya āgatāya te puttake dassetvā tvañca mūlaphalāphalaṃ khāditvā ekarattiṃ vasitvā vigataparissamo pātova gamissasī”ti āha. Brāhmaṇo “kāmañcesa ulārajjhāsayatāya puttake dadāti, mātā pana vacchagiddhā āgantvā dānassa antarāyampi kareyya, yaṃnūnāhaṃ imaṃ nippīletvā dārake gahetvā ajjeva gaccheyya”nti cintetvā “puttā ce te mayhaṃ dinnā, kiṃ dāni mātaraṃ dassetvā pesitehi, dārake gahetvā ajjeva gamissāmī”ti āha. “Sace, tvaṃ brāhmaṇa, rājaputtiṃ mātaraṃ daṭṭhuṃ na icchasi, ime dārake gahetvā jetuttaranagaraṃ gaccha, tattha sañjayamahārājā dārake gahetvā mahantaṃ te dhanaṃ dassati, tena dāsadāsiyo gaṇhissasi, sukhañca jīvissasi, aññathā ime sukhumālā rājadārakā, kiṃ te veyyāvaccaṃ karissantī”ti āha.

Brāhmaṇo “evampi mayā na sakkā kātuṃ, rājadaṇḍato bhāyāmi, mayhameva gāmaṃ nessāmī”ti āha. Imaṃ tesam kathāsallāpaṃ sutvā dārakā “pitā no kho amhe brāhmaṇassa dātukāmo”ti pakkamitvā pokkharaṇiṃ gantvā paduminigacche nilīyiṃsu. Brāhmaṇo te adisvāva “tvaṃ ‘dārake dadāmī’ti vatvā te apakkamāpesi, eso te sādhubhāvo”ti āha. Atha mahāsatto sahasāva utṭhahitvā dārake gavesanto paduminigacche nilīne disvā “etha, tātā, mā mayhaṃ dānapāramiyā antarāyaṃ akattha, mama dānajjhāsayaṃ matthakaṃ pāpetha, ayañca brāhmaṇo tumhe gahetvā tumhākaṃ ayyakassa sañjayamahārājassa santikaṃ gamissati, tātā jāli, tvaṃ bhujisso hotukāmo brāhmaṇassa nikkhasahassaṃ datvā bhujisso bhaveyyāsī, kaṇhājine tvaṃ dāsasataṃ dāsisataṃ hatthisataṃ assasataṃ usabhasataṃ nikkhasatanti sabbasataṃ datvā bhujissā bhaveyyāsī”ti kumāre agghāpetvā samassāsetvā gahetvā assamapadaṃ gantvā kamaṇḍalunā udakaṃ gahetvā sabbaññutaññāṇassa paccayaṃ katvā brāhmaṇassa hatthe udakaṃ pātetvā ativiya pītisomanassajāto hutvā pathaviṃ unnādentō piyaputtadānaṃ adāsi. Idhāpi pubbe vuttanayeneva pathavikampādayo ahesuṃ. Tena vuttaṃ -

113. “Yācakaṃ upagataṃ disvā, hāso me upapajjatha;
Ubho putte gahetvāna, adāsiṃ brāhmaṇe tadā.

114. “Sake putte cajantassa, jūjake brāhmaṇe yadā;
Tadāpi pathavī kampi, sineruvanavaṭaṃsakā”ti.

113-114. Atha brāhmaṇo dārake agantukāme latāya hatthesu bandhitvā ākaḍḍhi. Tesam bandhaṭṭhāne chaviṃ chinditvā lohitaṃ pagghari. So latādaṇḍena paharanto ākaḍḍhi. Te pitaraṃ oloketvā.

“Ammā ca tātā nikkhantā, tvañca no tātā dassasi;
Mā no tvaṃ tātā adadā, yāva ammāpi etu no;
Tadāyaṃ brāhmaṇo kāmaṃ, vikkiṇātu hanātu vā”ti. -

Vatvā punapi ayaṃ evarūpo ghoradassano kurūrakammanto -

“Manusso udāhu yakkho, maṃsalohitabhojano;
Gāmā araṇṇamāgamma, dhanam taṃ tāta yācati;
Nīyamāne pisācena, kiṃ nu tāta udikkhasī”ti. -

Ādīni vadantā parideviṃsu. Tattha dhananti puttadhanam.

Jūjako dārake tathā paridevanteyeva pothentova gahetvā pakkāmi. Mahāsattassa dārakānaṃ karuṇam paridevitena tassa ca brāhmaṇassa akāruṇṇabhāvena balavasoko uppajji, vipaṭṭisāro ca udapādi. So taṅkhaṇaṇṇeva bodhisattānaṃ paveṇiṃ anussari. “Sabbeva hi bodhisattā pañca mahāpariccāge pariccajitvā buddhā bhavissanti, ahampi tesaṃ abbhantaro, puttadānaṇca mahāpariccāgānaṃ aññataraṃ, tasmā vessantara dānaṃ datvā pacchānutāpo na te anucchaviko”ti attānaṃ paribhāsetvā “dinnakālato paṭṭhāya mama te na kiñci hontī”ti attānaṃ upatthambhetvā daḥhasamādānaṃ adhiṭṭhāya paṇṇasāladvāre pāsāṇaphalake kañcanapaṭimā viya nisīdi.

Atha maddidevī araṇṇato phalāphalaṃ gahetvā nivattantī “mā mahāsattassa dānantarāyo hotū”ti vāḷamigarūpadharāhi devatāhi uparuddhamaggā tesu apagatesu cirena assamaṃ patvā “ajja me dussupinaṃ diṭṭhaṃ, dunnimittāni ca uppannāni, kiṃ nu kho bhavissatī”ti cintentī assamaṃ pavisitvā puttake apassantī bodhisattassa santikaṃ gantvā “deva, na kho amhākaṃ puttake passāmi, kuhiṃ te gatā”ti āha. So tuṇhī ahoṣi. Sā puttake upadhārentī tahiṃ tahiṃ upadhāvitvā gavesantī adisvā punapi gantvā pucchi. Bodhisatto “kakkhaḷakathāya naṃ puttasokaṃ jahāpessāmi”ti cintetvā -

“Nūna maddī varārohā, rājaputtī yasassinī;
Pāto gatāsi uñchāya, kimidaṃ sāyamāgatā”ti. -

Vatvā tāya cirāyanakāraṇe kathite punapi dārake sandhāya na kiñci āha. Sā puttasokena te upadhārentī punapi vātavegena vanāni vicari. Tāya ekarattiyaṃ vicaritaṭṭhānaṃ pariggaṇhantaṃ pannarasayojanamattaṃ ahoṣi. Atha vibhātāya rattiyā mahāsattassa santikaṃ gantvā ṭhitā dārakānaṃ adassanena balavasokābhibhūtā tassa pādamūle chinnakadalī viya bhūmiyaṃ visaṇṇī hutvā pati. So “matā”ti saṇṇāya kampamāno uppannabalavasokopi satim paccupaṭṭhapetvā “jānissāmi tāva jīvati, na jīvati”ti sattamāse kāyasaṃsaggaṃ anāpannapubbopi aññassa abhāvena tassā sīsaṃ ukkhipitvā ūrusu ṭhapetvā udakena parippphositvā uraṇca mukhaṇca hadayaṇca parimajji. Maddīpi kho thokaṃ vītinaṃmetvā satim paṭilabhitvā hirottappaṃ paccupaṭṭhapetvā “deva, dārakā te kuhiṃ gatā”ti pucchi. So āha - “devi, ekassa me brāhmaṇassa maṃ yācitvā āgatassa dāsathāya dinnā”ti vatvā tāya “kasmā, deva, putte brāhmaṇassa datvā mama sabbarattim paridevitvā vicarantiyā nācikkhī”ti vutte “paṭhamameva vutte tava cittadukkaṃ bahu bhavissati, idāni pana sarīradukkhena tanukaṃ bhavissatī”ti vatvā -

“Maṃ passa maddi mā putte, mā bāḷhaṃ paridevasi;
Lacchāma putte jīvantā, arogā ca bhavāmase”ti. -

So samassāsetvā puna -

“Putte pasuṇca dhaññaṇca, yaṇca aññaṃ ghare dhanam;

Dajjā sappuriso dānaṃ, disvā yācakamāgataṃ;
Anumodāhi me maddi, puttake dānamuttama''nti. -

Vatvā attano puttadānaṃ taṃ anumodāpesi.

Sāpi -

''Anumodāmi te deva, puttake dānamuttamaṃ;
Datvā cittaṃ pasādehi, bhiyyo dānaṃ dado bhavā''ti. -

Vatvā anumodi.

Evaṃ tesu aññamaññaṃ sammodanīyaṃ kathaṃ kathentesu sakko cintesi -
''mahāpuriso hiyyo jūjakassa pathaviṃ unnādetvā dārake adāsi. Idāni naṃ koci
hīnapuriso upasaṅkamtivā maddideviṃ yācitvā gahetvā gaccheyya, tato rājā
nippaccayo bhavēyya, handāhaṃ brāhmaṇavaṇṇena naṃ upasaṅkamtivā maddiṃ
yācitvā pāramikūtaṃ gāhāpetvā kassaci avissajjiyaṃ katvā puna naṃ tasseva datvā
āgamissāmī''ti. So sūriyuggamanavelāyaṃ brāhmaṇavaṇṇena tassa santikaṃ
agamāsi. Taṃ disvā mahāpuriso ''atithi no āgato''ti pītisomanassajāto tena saddhiṃ
madhurapaṭiṣanthāraṃ katvā ''brāhmaṇa, kenatthena idhāgatosī''ti pucchi. Atha naṃ
sakko maddideviṃ yāci. Tena vuttaṃ -

115. ''Punadeva sakko oruyha, hutvā brāhmaṇasannibho;
Ayāci maṃ maddideviṃ, sīlavantiṃ patibbata''nti.

Tattha punadevāti dārake dinnadivasato pacchā eva. Tadanantaramēvāti attho.
Oruyhāti devalokato otarivā. Brāhmaṇasannibhoti brāhmaṇasamānavaṇṇo.

Atha mahāsatto ''hiyyo me dvepi dārake brāhmaṇassa dinnā, ahampi araññe
ekakova, kathaṃ te maddiṃ sīlavantiṃ patibbataṃ dassāmī''ti avatvā
pasāritahatthe anaggharatanāṃ ṭhapento viya asajjitvā abajjhivā anolīnamānaso
''ajja me dānapāramī matthakaṃ pāpuṇissatī''ti haṭṭhatuṭṭho giriṃ unnādentō viya -

''Dadāmi na vikampāmi, yaṃ maṃ yācasi brāhmaṇa;
Santaṃ nappaṭigūhāmi, dāne me ramatī mano''ti. -

Vatvā sīghameva kamaṇḍalunā udakaṃ āharitvā brāhmaṇassa hatthe udakaṃ
pādetvā bhariyamadāsi. Tena vuttaṃ -

116. ''Maddiṃ hatthe gahetvāna, udakañjali pūriya;
Pasannamanasaṅkappo, tassa maddiṃ adāsaha''nti.

Tattha udakañjalīti udakaṃ añjaliṃ, ''udaka''nti ca karaṇatthe paccattavacanāṃ,
udakena tassa brāhmaṇassa añjaliṃ pasāritahatthatalaṃ pūretvāti attho.
Pasannamanasaṅkappoti ''addhā iminā pariccāgena dānapāramiṃ matthakaṃ
pāpetvā sammāsambodhiṃ adhigamissāmī''ti upannasaddhāpasādena
pasannacittasaṅkappo. Taṅkhaṇaṇṇeva heṭṭhā vuttappakārāni sabbapāṭihāriyāni
pāturaheṣuṃ. ''Idānissa na dūre sammāsambodhī''ti devagaṇā brahmagaṇā ativiya
pītisomanassajātā aheṣuṃ. Tena vuttaṃ -

117. ''Maddiyā dīyamānāya, gagane devā pamoditā;
Tadāpi pathavī kampi, sineruvanavaṭaṃsakā''ti.

Tato pana dīyamānāya maddiyā deviyā ruṇṇaṃ vā dummukhaṃ vā bhākuṭimattaṃ vā nāhosi, evaṃ cassā ahosi “yaṃ devo icchatī, taṃ karotū”ti.

“Komārī yassāhaṃ bhariyā, sāmiko mama issaro;
Yassicche tassa maṃ dajjā, vikkiṇeyya haneyya vā”ti. -

Āha.

Mahāpurisopi “ambho, brāhmaṇa, maddito me sataguṇena saḥassaguṇena sataḥassaguṇena sabbaññutaññānameva piyātaraṃ, idaṃ me dānaṃ sabbaññutaññānapaṭivedhassa paccayo hotū”ti vatvā adāsi. Tena vuttaṃ -

118. “Jāliṃ kaṇhājinaṃ dhītaṃ, maddideviṃ patibbataṃ;
Cajamāno na cintesiṃ, bodhiyāyeva kāraṇā.

119. Na me dessā ubho puttā, maddidevī na dessiyā;
Sabbaññutaṃ piyaṃ mayhaṃ, tasmā piye adāsaha”nti.

118-119. Tattha cajamāno na cintesinti pariccajanto santāpavasena na cintesiṃ, vissatṭho hutvā pariccajinti attho.

Etthāha - kasmā panāyaṃ mahāpuriso attano puttadāre jātisaṃpanne khattiye parassa dāsabhāvena pariccaji, na hi yesaṃ kesañci pi bhujiṣṣānaṃ abhujiṣṣabhāvakaraṇaṃ sādhuḍḍhammoti? Vuccate - anudhammabhāvato. Ayañhi buddhakārake dhamme anugataḍḍhammatā, yadidaṃ sabbassa attaniyassa mamanti pariggahitavattuno anavasesapariccāgo, na hi deyyadhammapaṭiggāhakavikapparaḥitaṃ dānapāraṃ pi paripūreṭṭuṃ ussukkamāpannānaṃ bodhisattānaṃ mamanti pariggahitavattumaṃ yācantaṃ yācassa na pariccajituṃ yuttaṃ, porāṇopi cāyamanudhammo. Sabbesañhi bodhisattānaṃ ayaṃ āciṇṇasamāciṇṇadhammo kulavaṃso kulappaveṇī, yadidaṃ sabbassa pariccāgo. Tattha ca visesato piyataravattupariccāgo, na hi keci bodhisattā vaṃsānugataṃ rajjissariyādidhanapariccāgaṃ, attano sīsanayanādiāṅgapariccāgaṃ, piyajīvitapariccāgaṃ, kulavaṃsapatitṭhāpakapiyaputtapariccāgaṃ, manāpacārinīpiyabhariyāpariccāganti ime pañca mahāpariccāge apariccajitvā buddhā nāma bhūtapubbā atthi. Tathā hi maṅgale bhagavati bodhisattabhūte bodhipariyesanaṃ caramāne ca carimattabhāvato tatiye attabhāve saputtadāre ekasmiṃ pabbate vasante kharadāṭṭhiko nāma yakkho mahāpurisassa dānājjhāsayataṃ sutvā brāhmaṇavaṇṇena upasaṅkamitvā mahāsattaṃ dve dārake yāci.

Mahāsatto “dadāmi brāhmaṇassa puttake”ti haṭṭhapahaṭṭho udakapariyantaṃ pathaviṃ kampaṇto dve pi dārake adāsi. Yakkho caṅkamanakoṭiyaṃ ālambanaphalakaṃ nissāya ṭhito mahāsattassa passantasseva muḍḍālakalāpaṃ viya dve dārake khādi. Aggijālaṃ viya lohitaḍḍhāraṃ uggiramānaṃ yakkhassa mukhaṃ olokaṇṭassa mahāpurisassa “vañcesi vata maṃ yakkho”ti uppajjanakacittuppadassa okāsaṃ adentaṃ upāyakosallaṃ subhāvitattā atītaḍḍhammānaṃ appaṭisaṇḍhisabhāvato aniccādivasena saṅkhārānaṃ suparimadditabhāvato ca evaṃ ittaratṭhitikena pabhaṅgunā asārena saṅkhārakalāpena “pūritā vata me dānapāraṃ, mahantaṃ vata me atthaṃ sādhetvā idaṃ adhigata”nti somanassameva uppajji. So idaṃ anaññasādhāraṇaṃ tasmā khaṇe attano cittācāraṃ ñatvā “imassa nissandena anāgate imināva nīhārena sarīrato rasmiyo nikkhamantū”ti patthanamakāsi. Tassa

taṃ patthanam nissāya buddhabhūtaṃ sarīrappabhā niccameva
dasasahassilokadhātum pharitvā atthāsi. Evaṃ aññepi bodhisattā attano piyataram
puttadāram pariccajitvā sabbaññutaññānam paṭivijjhimsu.

Api ca yathā nāma koci puriso kassaci santike gāmaṃ vā janapadaṃ vā keṇiyā
gahetvā kammaṃ karonto attano antevāsikānaṃ vā pamādena pūtibhūtaṃ dhanam
dhāreyya, tamenam so gāhāpetvā bandhanāgāraṃ paveseyya. Tassa evamassa
“ahaṃ kho imassa rañño kammaṃ karonto ettakaṃ nāma dhanam dhāremi,
tenāhaṃ rañña bandhanāgāre pavesito, sacāhaṃ idheva homi, attānañca jīyeyya,
puttadārakammakaraporisā ca me jīvikāpagatā mahantaṃ anayabyasanaṃ
āpajjeyyūṃ. Yamnūnāhaṃ rañño ārocetvā attano puttaṃ vā kaniṭṭhabhātaraṃ vā
idha ṭhapetvā nikkhameyyaṃ. Evāhaṃ ito bandhanato mutto nacirasseva
yathāmittaṃ yathāsandiṭṭhaṃ dhanam saṃharitvā rañño datvā tampi bandhanato
mocemi, appamattova hutvā utthānabalena attano sampattiṃ paṭipākatikaṃ
karissāmi”ti. So tathā kareyya. Evaṃ sampadamidaṃ datṭhabbaṃ.

Tatridaṃ opammasaṃsandanaṃ - rājā viya kammaṃ, bandhanāgāro viya saṃsāro,
rañña bandhanāgāre ṭhapitapuriso viya kammavasena saṃsārācārake ṭhito
mahāpuriso, tassa bandhanāgāre ṭhitapurisassa tattha puttassa vā bhātuno vā
parādhīnabhāvakaraṇena tesam attano ca dukkhappamocanaṃ viya mahāpurisassa
attano puttādiṃ paresaṃ datvā sabbaññutaññānapaṭilābhena sabbasattānaṃ
vaṭṭadukkhappamocanaṃ, tassa vigatadukkhassa tehi saddhiṃ
yathādhīpetasampattiyaṃ paṭiṭṭhānaṃ viya mahāpurisassa arahattamaggena
apagatavaṭṭadukkhassa buddhabhāvena
dasabalādisabbaññutaññānasampattisamannāgamo attano vacanakāraṇaṃ
vijjattayādisampattisamannāgamo cāti evaṃ anavajjasabhāvo eva mahāpurisānaṃ
puttadārapariccāgo. Eteneva nayena nesaṃ aṅgaṃjīvitapariccāge yā codanā, sāpi
visodhitāti veditabbāti.

Evaṃ pana mahāsattena maddideviyā dinnāya sakko acchariyabbhutamattajāto hutvā

-

“Sabbe jītā te paccūhā, ye dibbā ye ca mānūsā;
Ninnāditā te pathavī, saddo te tidivaṃ gato.

“Duddadaṃ dadamānānaṃ, dukkaraṃ kamma kubbaṃ;
Asanto nānukubbanti, sataṃ dhammo durannayo.

“Tasmā satañca asataṃ, nānā hoti ito gati;
Asanto nirayaṃ yanti, santo saggaparāyanā”ti. -

Ādinā nayena mahāpurisassa dānānumodanavasena thutiṃ akāsi.

Tattha paccūhāti paccatthikā. Dibbāti dibbayasapaṭibāhakā. Mānūsāti
manussayasapaṭibāhakā. Ke pana teti? Macchariyadhammā, te sabbe puttadāraṃ
dentena mahāsattena jītāti dasseti. Duddadanti puttadārādiduddadaṃ dadamānānaṃ
tameva dukkaraṃ kubbaṃ tumhādisānaṃ kammaṃ aññe
sāvaka paccekabodhisattā nānukubbanti, pageva asanto maccharino. Tasmā sataṃ
dhammo durannayo sādhuṇaṃ mahābodhisattānaṃ paṭipattidhammo aññehi
duranugamo.

Evam sakko mahāpurisassa anumodanasena thutiṃ katvā maddideviṃ niyyātento

-

“Dadāmi bhoto bhariyaṃ, maddiṃ sabbaṅgasobhanaṃ;
Tvañceva maddiyā channo, maddī ca patino tavā”ti. -

Vatvā taṃ maddiṃ paṭidatvā dibbattabhāvena jalanto taruṇasūriyo viya ākāse ṭhatvā attānaṃ ācikkhanto -

“Sakkohamasmi devindo, āgatosmi tavantike;
Varaṃ varassu rājisi, vare aṭṭha dadāmi te”ti. -

Vatvā varehi nimantesi. Mahāsattopi “pitā maṃ punadeva rajje patiṭṭhāpetu, vajjhappattaṃ vadhato moceyyaṃ, sabbasattānaṃ avassayo bhaveyyaṃ, paradāraṃ na gaccheyyaṃ, itthīnaṃ vasaṃ na gaccheyyaṃ, putto me dīghāyuko siyā, annapānādideyyadhammo bahuko siyā, tañca aparikkhayaṃ pasannacitto dadeyyaṃ, evaṃ mahādānāni pavattetvā devalokaṃ gantvā tato idhāgato sabbaññutaṃ pāpuṇeyya”nti ime aṭṭha vare yāci. Sakko “nacirasseva pitā sañjayamahārājā idheva āgantvā taṃ gahetvā rajje patiṭṭhāpessati, itaro ca sabbo te manoratho matthakaṃ pāpuṇissati, mā cintayi, appamatto hohī”ti ovaditvā sakaṭṭhānameva gato. Bodhisatto ca maddidevī ca sammodamānā sakkadattiye assame vasiṃsu.

Jūjakepi kumāre gahetvā gacchante devatā ārakkhamakaṃsu. Divase divase ekā devadhītā rattibhāge āgantvā maddivaṇṇena kumāre paṭijaggi. So devatāviggahito hutvā “kalīṅgaraṭṭhaṃ gamissāmi”ti aḍḍhamāseṇa jetuttaranagameva sampāpuṇi. Rājā vinicchaye nisinno brāhmaṇeṇa saddhiṃ dārake rājaṅgaṇeṇa gacchante disvā sañjānitvā brāhmaṇeṇa saddhiṃ te pakkosāpetvā taṃ pavattiṃ sutvā bodhisattena kathitanīyāmeneva dhanam datvā kumāre kiṇitvā nhāpetvā bhojetvā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍite katvā rājā dārakaṃ phussatidevī dārikaṃ ucchaṅge katvā bodhisattassa rājaputtiyā ca pavattiṃ suṇiṃsu.

Taṃ sutvā rājā “bhūnahaccaṃ vata mayā kata”nti saṃviggamānaso tāvadeva dvādasaakkhobhanīparimāṇaṃ senaṃ sannayhitvā vaṅkapabbatābhimukho pāyāsi saddhiṃ phussatideviyā ceva dārakehi ca. Anukkamena gantvā puttena ca suṇisāya ca samāgañchi. Vessantaro piyaputte disvā sokaṃ sandhāretuṃ asakkonto visaññī hutvā tattheva pati, tathā maddī mātāpitāro sahajātā satṭhisahassā ca amaccā. Taṃ kāruṇṇaṃ passantesu ekopi sakabhāvena sandhāretuṃ nāsakkhi, sakalaṃ assamapadaṃ yugandharavātapamadditaṃ viya sālavanaṃ ahosi. Sakko devarājā tesam visaññībhāvavinodanattaṃ pokkharavassaṃ vassāpesi, temetukāmā tementi, pokkhare patitavassaṃ viya vinivattitvā udakaṃ gacchati. Sabbe saññaṃ paṭilabhiṃsu. Tadāpi pathavikampādayo heṭṭhā vuttappakārā acchariyā pāturaheṣuṃ. Tena vuttaṃ -

120. “Punāparaṃ brahārañña, mātāpitusaṃmāgame;
Karuṇaṃ paridevante, sallapante sukhaṃ dukhaṃ.

121. “Hirottappena garunā, ubhinnaṃ upasaṅkami;
Tadāpi pathavī kampi, sineruvanavaṭaṃsakā”ti.

120-121. Tattha karuṇaṃ paridevanteti mātāpitaro ādiṃ katvā sabbasmiṃ āgatajane karuṇaṃ paridevamāne. Sallapante sukhaṃ dukhanti sukhadukkhaṃ pucchitvā paṭisanthārasena ālāpasallāpaṃ karonte. Hirottappena garuṇā ubhinnanti ime sivīnaṃ vacanaṃ gahetvā adūsakaṃ dhamme ṭhitaṃ maṃ pabbājayaṃsūti cittappakopaṃ akatvā ubhosu etesu mātāpitūsu dhammagāravasamussitena hirottappeneva yathārūpe upasaṅkami. Tena me dhammatejena tadāpi pathavī kampi.

Atha sañjayamahārājā bodhisattaṃ khamāpetvā rajjaṃ paṭicchāpetvā taṅkhaṇaṇṇeva kesamassukammādīni kārāpetvā nhāpetvā sabbābharaṇavibhūsitāṃ devarājānamiva virocamānaṃ saha maddideviyā rajje abhisiñcitvā tāvadeva ca tato paṭṭhāya dvādasaakkhobhanīparimāṇāya caturaṅginīyā senāya ca puttaṃ parivārayitvā vaṅkapabbatato yāva jetuttaranagarā saṭṭhiyojanamaggaṃ alaṅkārapetvā dvīhi māsehi sukheveva nagaraṃ pavesesi. Mahājano ulāraṃ pītisomanassaṃ paṭisaṃvedesi. Celukkhepādayo pavattiṃsu. Nagare ca nandibheriṃ carāpesuṃ. Antamaso bilāre upādāya sabbesaṃ bandhane ṭhitānaṃ bandhanamokkho ahosi. So nagaraṃ pavitṭhadivaseyeva paccūsakāle cintesi - “sve vibhātāya rattiyaṃ mamāgatabhāvaṃ sutvā yācakā āgamissanti, tesāhaṃ kiṃ dassāmi”ti. Tasmīṃ khaṇe sakkassa āsanaṃ uṇhākāraṃ dassesi. So āvajjento taṃ kāraṇaṃ ñatvā tāvadeva rājanivesanassa purimavatthūṃ pacchimavatthuṃ kaṭippamāṇaṃ pūrento ghanamegho viya sattaratanavassaṃ vassāpesi. Sakalanagare jaṇṇupparamāṇaṃ vassāpesīti. Tena vuttaṃ -

122. “Punāparaṃ brahāraṇṇā, nikkhamitvā sañātibhi;
Pavisāmi puraṃ rammaṃ, jetuttaraṃ puruttamaṃ.

123. “Ratanāni satta vassīṃsu, mahāmegho pavassatha;
Tadāpi pathavī kampi, sineruvanavaṭaṃsakā.

124. “Acetanāyaṃ pathavī, aviññāya sukhaṃ dukhaṃ;
Sāpi dānabalā mayhaṃ, sattakkhattuṃ pakampathā”ti.

122-124. Evaṃ sattaratanavasse vuṭṭhe punadivase mahāsatto “yesaṃ kulānaṃ purimapacchimavatthūsu vuṭṭhadhanaṃ, tesaṇṇeva hotū”ti dāpetvā avasesaṃ āharāpetvā attano gehavatthusmiṃ dhanena saddhiṃ koṭṭhāgāresu okirāpetvā mahādānaṃ pavattesi. Acetanāyaṃ pathavīti cetanārahitā ayaṃ mahābhūtā pathavī, devatā pana cetanāsahitā. Aviññāya sukhaṃ dukhanti acetanattā eva sukhaṃ dukkhaṃ ajānitvā. Satipi sukhadukkhapaccayasamyoge taṃ nānubhavantī. Sāpi dānabalā mayhanti evaṃbhūtāpi sā mahāpathavī mama dānapuññānubhāvahetu. Sattakkhattuṃ pakampathāti aṭṭhavassikakāle hadayamaṃsādīnipi yācakānaṃ dadeyyanti dānajiḥāsayuppāde maṅgalaṭṭhidāne pabbājanakāle pavattitamahādāne puttadāne bhariyādāne vaṅkapabbate ñātisamāgame nagaraṃ pavitṭhadivase ratanavassakāleti imesu ṭhānesu sattavāraṃ akampittha. Evaṃ ekasmiṃyeva attabhāve sattakkhattuṃ mahāpathavikampanādiacchariyapātubhāvahetubhūtāni yāvatāyukaṃ mahādānāni pavattetvā mahāsatto āyupariyosāne tusitapure uppajji. Tenāha bhagavā -

“Tato vessantaro rājā, dānaṃ datvāna khattiyo;
Kāyassa bhedaṃ sappañño, saggamaṃ so upapajjathā”ti.

Tadā jūjako devadatto ahosi, amittatāpanā ciñcamāṇavikā, cetaputto channo, accutatāpaso sārīputto, sakko anuruddho, maddī rāhulamātā, jālikumāro rāhulo, kaṇhājīnā uppalavaṇṇā, mātāpitaro mahārājakulāni, sesaparisā buddhaporisā, vessantaro rājā lokanātho.

Idhāpi heṭṭhā vuttanayeneva yathārahaṃ sesapāramiyo niddhāretabbā. Tathā mahāsatte kucchigate mātu devasikaṃ chasatasahassāni vissajjetvā dānaṃ dātukāmatādohaḷo, tathā dīyamānepi dhanassa parikkhayābhāvo, jātakkaṇe eva hatthaṃ pasāretvā “dānaṃ dassāmi, atthi kiñci”ti vācānicchāraṇaṃ, catupañcavassikakāle attano alaṅkāraṇaṃ dhātīnaṃ hatthagatassa puna aggahetukāmatā, aṭṭhavassikakāle hadayaamaṃsādikassa attano sarīrāvayavassa dātukāmatāti evamādikā sattakkhattuṃ mahāpathavikampanādiānekacchariyapātubhāvahetubhūtā idha mahāpurisassa guṇānubhāvā vibhāvetabbā. Tenetaṃ vuccati -

“Evaṃ acchariyā hete, abbhūtā ca mahesino...pe...
Tesu cittappasādopi, dukkhato parimocaye;
Pagevānukiriyā tesam, dhammassa anudhammato”ti.

Vessantaracariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Sasapaṇḍitacariyāvaṇṇanā

125-126. Dasame yadā homi, sasakoti ahaṃ, sārīputta, bodhipariyesanaṃ caramāno yadā sasapaṇḍito homi. Bodhisattā hi kammavasippattāpi tādisānaṃ tiracchānānaṃ anuggaṇhanatthaṃ tiracchānayaṇiyaṃ nibbattanti. Pavanacārakoti mahāvanacārī. Dabbāditiṇāni rukkhagacchesu paṇṇāni yaṃkiñci sākaṃ rukkhato patitaphalāni ca bhakkho etassāti tiṇapaṇṇasākaphalabhakkho. Parahetṭhanavivajjitoti parapīlāvīrahito. Suttapoto cāti uddapoto ca. Ahaṃ tadāti yadāhaṃ sasako homi, tadā ete makkaṭṭhādayo tayo sahāye ovadāmi.

127. Kiriye kalyāṇapāpaketi kusale ceva akusale ca kamme. Pāpānīti anusāsanākāradassanaṃ. Tattha pāpāni parivajjethāti pāṇātipāto...pe... micchādīṭṭhīti imāni pāpāni parivajjetha. Kalyāṇe abhinivissathāti dānaṃ sīlaṃ...pe... diṭṭhujukammanti idaṃ kalyāṇaṃ, imasmiṃ kalyāṇe attano kāyavācācittāni abhimukhabhāvena nivissatha, imaṃ kalyāṇapaṭipattiṃ paṭipajjathāti attho.

Evaṃ mahāsatto tiracchānayaṇiyaṃ nibbattopi ñāṇasampannatāya kalyāṇamitto hutvā tesam tiṇṇaṃ janānaṃ kālena kālaṃ upagatānaṃ ovādasena dhammaṃ desesi. Te tassa ovādaṃ sampaṭicchitvā attano vasanaṭṭhānaṃ pavisitvā vasanti. Evaṃ kāle gacchante bodhisatto ākāsaṃ oloketvā candapāripūriṃ disvā “uposathakammaṃ karoṭhā”ti ovadī. Tenāha -

128. “Uposathamhi divase, candaṃ disvāna pūritaṃ;
Etesaṃ tattha ācikkhiṃ, divaso ajjuposatho.

129. “Dānāni paṭiyādettha, dakkhiṇeyyassa dātave;
Datvā dānaṃ dakkhiṇeyye, upavassathuposatha”nti.

128-129. Tattha candaṃ disvā na pūritanti juṇhapakkhacātuddasiyaṃ īsakaṃ aparipuṇṇabhāvena candaṃ na paripūritaṃ disvā tato vibhātāya rattiyā aruṇuggamanavelāyameva uposathamhi divase pannarase etesaṃ makkaṭādīnaṃ mayhaṃ sahāyānaṃ divaso ajjuposatho. Tasmā “dānāni paṭiyādetthā”tiādinā tattha uposathadivase paṭipattividhānaṃ ācikkhanti yojetabbaṃ. Tattha dānānīti deyyadhamme. Paṭiyādetthāti yathāsatti yathābalaṃ sajjetha. Dātaveti dātuṃ. Upavassathāti uposathakammaṃ karoṭha, uposathasīlāni rakkhatha, sīle paṭiṭṭhāya dinnadānaṃ mahapphalaṃ hoti, tasmā yācake sampatte tumhehi khāditabbāhārato datvā khādeyyāthāti dasseti.

Te “sādhū”ti bodhisattassa ovādaṃ sirasā sampaṭicchitvā uposathaṅgāni adhiṭṭhahiṃsu. Tesu uddapoto pātova “gocaraṃ pariyessāmī”ti nadītīraṃ gato. Atheko bālīsiko satta rohitamacche uddharitvā valliyaṃ āvuṇṇitvā nadītīre vālūkāya paṭicchādetvā macche gaṇhanto nadiyā adho sotaṃ bhassi. Uddo macchagandhaṃ ghāyitvā vālukaṃ viyūhitvā macche disvā nīharitvā “atthi nu kho etesaṃ sāmiko”ti tikkhattuṃ ghoṣetvā sāmikaṃ apassanto valliyaṃ ḍaṃsitvā attano vasanagumbe ṭhapetvā “velāyameva khādissāmī”ti attano sīlaṃ āvajjento nipajji. Siṅgālopi gocaraṃ pariyesanto ekassa khettagopakassa kuṭiyaṃ dve maṃsasūlāni ekaṃ godhaṃ ekañca dadhivārakaṃ disvā “atthi nu kho etesaṃ sāmiko”ti tikkhattuṃ ghoṣetvā sāmikaṃ adisvā dadhivārakassa uggahaṇarajjukaṃ gīvāyaṃ pavesetvā maṃsasūle ca godhañca mukhena ḍaṃsitvā attano vasanagumbe ṭhapetvā “velāyameva khādissāmī”ti attano sīlaṃ āvajjento nipajji. Makkaṭopi vanasaṇḍaṃ pavisitvā ambapiṇḍaṃ āharitvā attano vasanagumbe ṭhapetvā “velāyameva khādissāmī”ti attano sīlaṃ āvajjento nipajji. Tiṇṇampi “aho idha nūna yācako āgaccheyyā”ti cittaṃ uppajji. Tena vuttaṃ -

130. “Te me sādhuṭi vatvāna, yathāsatti yathābalaṃ;
Dānāni paṭiyādetvā, dakkhiṇeyyaṃ gavesisu”nti.

Bodhisatto pana “velāyameva nikkhamitvā dabbāditiṇāni khādissāmī”ti attano vasanagumbeyeva nisinno cintesi - “mama santikaṃ āgatānaṃ yācakānaṃ tiṇāni khādituṃ na sakkā, tilataṇḍulādayopi mayhaṃ natthi, sace me santikaṃ yācako āgamissati, ahaṃ tiṇena yāpemi, attano sarīramaṃsaṃ dassāmī”ti. Tenāha bhagavā -

131. “Ahaṃ nisajja cintesiṃ, dānaṃ dakkhiṇanucchavaṃ;
Yadihaṃ labhe dakkhiṇeyyaṃ, kiṃ me dānaṃ bhavissati.
132. “Na me atthi tilā muggā, māsā vā taṇḍulā ghaṭaṃ;
Ahaṃ tiṇena yāpemi, na sakkā tiṇa dātave.
133. “Yadi koci eti dakkhiṇeyyo, bhikkhāya mama santike;
Dajjāhaṃ sakamattānaṃ, na so tuccho gamissati”ti.

131-133. Tattha dānaṃ dakkhiṇanucchavanti dakkhiṇābhāvena anucchavikaṃ dānaṃ dakkhiṇeyyassa dātabbaṃ deyyadhammaṃ cintesiṃ. Yadihaṃ labheti yadi ahaṃ kiñci dakkhiṇeyyaṃ ajja labheyyaṃ. Kiṃ me dānaṃ bhavissatīti kiṃ mama dātabbaṃ bhavissati. Na sakkā tiṇa dātaveti yadi dakkhiṇeyyassa dātuṃ tilamuggādikaṃ mayhaṃ natthi, yaṃ pana mama āhārabhūtaṃ, taṃ na sakkā tiṇaṃ dakkhiṇeyyassa dātuṃ. Dajjāhaṃ sakamattānanti kiṃ vā mayhaṃ etāya

deyyadhammacintāya, nanu idameva mayhaṃ anavajjaṃ aparādhīnatāya sulabhaṃ paresaṇca paribhogārahaṃ sarīraṃ sace koci dakkhiṇeyyo mama santikaṃ āgacchatī, tayidaṃ sakamattānaṃ tassa dajjāmahaṃ. Evaṃ sante na so tuccho mama santikaṃ āgato arittahattho hutvā gamissatīti.

Evaṃ mahāpurisassa yathābhūtasabhāvaṃ parivitakkentassa parivitakkānubhāvena sakkassa paṇḍukambalasilāsaṇaṃ uṇhākāraṃ dassesi. So āvajjento imaṃ kāraṇaṃ disvā “sasarājaṃ vīmaṃsissāmī”ti paṭhamam uddassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā brāhmaṇavesena aṭṭhāsi. Tena “kimatthaṃ, brāhmaṇa, ṭhitosī”ti ca vutte sace kañci āhāraṃ labheyyaṃ, uposathiko hutvā samaṇadhammaṃ kareyyanti. So “sādhūti te āhāraṃ dassāmī”ti āha. Tena vuttaṃ -

“Satta me rohitā macchā, udakā thalamubbhatā;
Idaṃ brāhmaṇa me atthi, etaṃ bhutvā vane vasā”ti.

Brāhmaṇo “pageva tāva hotu, pacchā jānissāmī”ti tatheva siṅgālassa makkaṭassa ca santikaṃ gantvā tehipi attano vijjamānehi deyyadhammehi nimantito “pageva tāva hotu, pacchā jānissāmī”ti āha. Tena vuttaṃ -

“Dussa me khetapālassa, rattibhattaṃ apābhataṃ;
Maṃsasūlā ca dve godhā, ekaṇca dadhivārakaṃ;
Idaṃ brāhmaṇa me atthi, etaṃ bhutvā vane vasā”ti.

“Ambapakkaṃ dakaṃ sītaṃ, sītacchāyā manoramā;
Idaṃ brāhmaṇa me atthi, etaṃ bhutvā vane vasā”ti.

Tattha dussāti amussa. Rattibhattaṃ apābhatanti rattibhojanato apanītaṃ. Maṃsasūlā ca dve godhāti aṅgārappakkāni dve maṃsasūlāni ekā ca godhā. Dadhivārakanti dadhivārako.

134. Atha brāhmaṇo sasapaṇḍitassa santikaṃ gato. Tenāpi “kimatthamāgatosī”ti vutte tathevāha. Tena vuttaṃ “mama saṅkappamaññāyā”tiādi.

Tattha mama saṅkappamaññāyāti pubbe vuttappakāraṃ parivitakkaṃ jānitvā. Brāhmaṇavaṇṇināti brāhmaṇarūpavatā attabhāvena. Āsayanti vasanagumbaṃ.

135-137. Santuṭṭhoti samaṃ sabbabhāgeneva tuṭṭho. Ghāsahetūti āhārahetu. Adinnapubbanti yehi kehici abodhisattehi adinnapubbaṃ. Dānavaranti uttamadānaṃ. “Ajja dassāmi te aha”nti vatvā tuvaṃ sīlaguṇūpeto, ayuttaṃ te paraheṭhananti taṃ pāṇātipātato apanetvā idāni tassa paribhogayoggaṃ attānaṃ katvā dātuṃ “ehi aggim padīpehī”tiādimāha.

Tattha ahaṃ pacissamattānanti tayā kate aṅgāragabbhe ahameva patitvā attānaṃ pacissaṃ. Pakkaṃ tvaṃ bhakkhayissasīti tathā pana pakkaṃ tvaṃ khādissasi.

138-139. Nānākaṭṭhe samānayīti so brāhmaṇavesadhārī sakko nānādārūni samānento viya ahosi. Mahantaṃ akāsi citakaṃ, katvā aṅgāragabbhakanti vītaccikaṃ vigatadhūmaṃ aṅgārabharitabbhantaraṃ samantato jalamānaṃ mama sarīrassa nimujjanappahonakaṃ taṅkhaṇaṇñeva mahantaṃ citakaṃ akāsi, sahasā iddhiyā abhinimminīti adhippāyo. Tenāha “aggim tattha padīpesi, yathā so khippaṃ mahābhava”ti.

Tattha soti so aggikkhandho sīghaṃ mahanto yathā bhavyeṃ, tathā padīpesi.

Phoṭetvā rajagate gatteti “sace lomantaresu pāṇakā atthi, te mā mariṃsū”ti paṃsugate mama gatte tikkhattuṃ vidhunitvā. Ekamantaṃ upāvisinti na tāva kaṭṭhāni ādittānīti tesam ādīpanaṃ udikkhanto thokaṃ ekamantaṃ nisīdim.

140. Yadā mahākaṭṭhapuñjo, āditto dhamadhamāyatīti yadā pana so dārurāsi samantato āditto vāyuegasamuddhaṭānaṃ jālasikhānaṃ vasena “dhamadhamā”ti evaṃ karoti. Taduppativā patati, majjhe jālasikhantareti tadā tasmim kāle “mama sarīrassa jhāpanasamattho ayaṃ aṅgārārāsī”ti cintetvā uppativā ullaṅghitvā jālasikhānaṃ abbhantarabhūte tassa aṅgārārāsissa majjhe padumapuñje rājahamso viya pamuditacitto sakalasarīraṃ dānamukhe datvā patati.

141-142. Paviṭṭhaṃ yassa kassacīti yathā ghammakāle sītalaṃ udakaṃ yena kenaci paviṭṭhaṃ tassa darathapariḷāhaṃ vūpasameti, assādaṃ pītiñca uppādeti. Tattheva jalitaṃ agginti evaṃ tathā pajjalitaṃ aṅgārārāsi tadā mama paviṭṭhassa usumamattampi nāhosi. Aññadatthu dānapītiyā sabbadarathapariḷāhavūpasamo eva ahosi. Cirassaṃ vata me chavicammādiko sabbo sarīrāvayavo dānamukhe juhittabbaṃ upagato abhipatthito manoratho matthakaṃ pattoti. Tena vuttaṃ -

143. “Chaviṃ cammaṃ maṃsaṃ nhāruṃ, aṭṭhiṃ hadayabandhanaṃ;
Kevalaṃ sakalaṃ kāyaṃ, brāhmaṇassa adāsaha”nti.

Tattha hadayabandhananti hadayamaṃsapesi. Tañhi hadayavatthuṃ bandhitvā viya ṭhitattā “hadayabandhana”nti vuttaṃ. Atha vā hadayabandhananti hadayañca bandhanañca, hadayamaṃsañceva taṃ bandhitvā viya ṭhitayakanamaṃsañcāti attho. Kevalaṃ sakalaṃ kāyanti anavasesaṃ sabbaṃ sarīraṃ.

Evaṃ tasmim aggimhi attano sarīre lomakūpamattampi uṇhaṃ kātuṃ asakkonto bodhisattopi himagabbhaṃ paviṭṭho viya hutvā brāhmaṇarūpadharaṃ sakkaṃ evamaṃha - “brāhmaṇa, tayā kato aggi atisītaḥ, kiṃ nāmeta”nti? Paṇḍita, nāhaṃ brāhmaṇo, sakkohamasmi, tava vīmaṃsanatthaṃ āgato evamakāsinti. “Sakka, tvaṃ tāva tiṭṭhatu, sakalopi ce loka maṃ dānena vīmaṃseyya, neva me adātukāmataṃ kathañcipi uppādeyya passetha na”nti bodhisatto sīhanādaṃ nadi.

Atha naṃ sakko “sasapaṇḍita, tava guṇā sakalakappampi pākaṭā hontū”ti pabbataṃ pīletvā pabbatarasaṃ ādāya candamaṇḍale sasalakkaṇaṃ ālikhitvā bodhisattaṃ tasmim vanasaṇḍe tattheva vanagumbe taruṇadabbatiṇapīthe nipajjāpetvā attano devalokameva gato. Tepi cattāro paṇḍitā samaggā sammodamānā nīccasīlaṃ uposathasīlañca pūretvā yathārahaṃ puñṇāni katvā yathākammaṃ gatā.

Tadā uddo āyasmā ānando ahosi, siṅgālo mahāmoggallāno, makkaṭo sārīputto, sasapaṇḍito pana lokanātho.

Tassa idhāpi sīlādīpāramiyo heṭṭhā vuttanayeneva yathārahaṃ niddhāretabbā. Tathā satipi tiracchānupapattiyāṃ kusalādidhamme kusalādito yathābhūtāvabodho, tesu aṇumattampi vajjaṃ bhayato disvā suṭṭhu akusalato oramaṇaṃ, sammadeva ca kusaladhammesu attano patīṭṭhāpanaṃ, paresaṃca “ime nāma pāpadhammā te evaṃ gahitā evaṃ parāmaṭṭhā evaṃgatikā bhavanti evaṃabhisamparāyā”ti ādīnavaṃ dassetvā tato viramaṇe niyojanaṃ, idaṃ dānaṃ nāma, idaṃ sīlaṃ nāma, idaṃ uposathakammaṃ nāma, ettha patīṭṭhitānaṃ devamanussasampattiyo hatthagatā evātiādinā puñṇakammesu ānisaṃsaṃ dassetvā patīṭṭhāpanaṃ, attano

sarīrajīvitanirapekkhaṃ, paresaṃ sattānaṃ anuggaṇhanaṃ, uḷāro ca dānājjhāsayoti evamādayo idha bodhisattassa guṇānubhāvā vibhāvetabbā. Tenetaṃ vuccati - “evaṃ acchariyā hete...pe... dhammassa anudhammato”ti.

Sasapaṇḍitacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Idāni “akittibrāhmaṇo”tiādinā yathāvutte dasapi cariyāvisese udānetvā nigameti. Tattha ahameva tadā āsiṃ, yo te dānavare adāti yo tāni uttamadānāni adāsi, so akittibrāhmaṇādiko ahameva tadā tasmīṃ kāle ahosiṃ, na aññoti. Iti tesu attabhāvesu satipi sīlādipāramīnaṃ yathārahaṃ pūritabhāve attano pana tadā dānājjhāsayassa ativiya uḷārabhāvaṃ sandhāya dānapāramivaseneva desanaṃ āropesi. Ete dānaparikkhārā, ete dānassa pāramīti ye ime akittijātakādīsu anekākāravokārā mayā pavattitā deyyadhammapariccāgā mama sarīrāvayavaputtadārapariccāgā paramakoṭikā, kiñcāpi te karuṇūpāyakosallapariggahitattā sabbaññutaññānameva uddissa pavattitattā dānassa paramukkaṃsagamanena dānapāramī eva, tathāpi mama dānassa paramatthapāramibhūtaṃ parikkharaṇatosantānassa paribhāvanāvasena abhisankharaṇato ete dānaparikkhārā nāma. Yassa panete parikkhārā, taṃ dassetuṃ “jīvitaṃ yācake datvā, imaṃ pārami pūrayi”nti vuttaṃ. Ettha hi ṭhapetvā sasapaṇḍitacariyaṃ sesāsu navasu cariyāsu yathārahaṃ dānapāramidānaupapāramiyo veditabbā, sasapaṇḍitacariye pana dānaparamatthapāramī. Tena vuttaṃ -

“Bhikkhāya upagataṃ disvā, sakattānaṃ pariccajiṃ;
Dānena me samo natthi, esā me dānapāramī”ti.

Kiñcāpi hi mahāpurisassa yathāvutte akittibrāhmaṇādikāle aññasmiñca mahājanakamahāsutasomādikāle dānapāramiyā pūritattabhāvānaṃ parimāṇaṃ nāma natthi, tathāpi ekanteneva sasapaṇḍitakāle dānapāramiyā paramatthapāramibhāvo vibhāvetabboti.

Paramatthadīpaniyā cariyāpiṭakasaṃvaṇṇanāya

Dasavidhacariyāsaṅgahassa visesato

Dānapāramivibhāvanassa

Paṭhamavaggassa atthavaṇṇanā niṭṭhitā.

ΠΑΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΑΥΤΗ ΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Η παρούσα μετάφραση αποτελεί μέρος του PaliVerse Project, της πρώτης πλήρους και ενιαίας αγγλικής μετάφρασης του Κανόνα Πάλι, μαζί με τα Σχόλια (Aṭṭhakathā) και τα Υποσχόλια (Ṭīkā) και συνοδεύεται από διαδραστικά εργαλεία μελέτης. Το PaliVerse είναι ένα έργο σε εξέλιξη. Οι μεταφράσεις που δημιουργούνται με τεχνητή νοημοσύνη βελτιώνονται συνεχώς μέσω αναθεωρήσεων και σχολίων από ειδικούς. Το παρόν κείμενο αποτελεί την πιο πρόσφατη μετάφραση κατά την ημερομηνία λήψης.

Ημερομηνία δημιουργίας PDF: 14 Σεπτεμβρίου 2026

ΠΩΣ ΝΑ ΠΑΡΑΘΕΣΕΤΕ ΤΗΝ ΠΗΓΗ

PaliVerse (2026). Σχόλια. Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια. 5. Η συλλογή των μικρών κειμένων. 13. Σχόλια για τον κανόνα της συμπεριφοράς. 1. Το κεφάλαιο για τον Ακίττι έχει ανακτηθεί από το paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος
Κέντρο Μελέτης και Πρακτικής Βουδισμού Τεραβάδα
Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία εγγεγραμμένη στην Ελλάδα
Το παρόν PDF μπορεί να διανέμεται ελεύθερα για σκοπούς μελέτης και πρακτικής.

PaliVerse.org